Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2015–2016

34 300 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2016

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

kst-34300-X-2
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2015

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVOORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat ministerie)
De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat baten-lastenagentschappen)
Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de baten-lastenagentschappen.

De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze Memorie van Toelichting en wel in de paragraaf inzake de diensten die een baten-lastenstelsel voeren.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastenagentschappen Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen.

De Minister van Defensie,
J.A. Hennis-Plasschaert

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

Beleidsartikelen
In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierd *(common funded)* Navo- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht voor de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie en de Kustwachten. Tevens worden vanaf 2015 de middelen van het Ministeries van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BH&OS) en Buitenlandse Zaken (BZ) in het kader van het Budget Internationale Veiligheid (BIV) op dit artikel geraamd.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor zeestrijdkrachten (CZSK), landstrijdkrachten (CLAS), luchtstrijdkrachten (CLSK), de marechaussee (KMar) en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1. In beleidsartikel 6 zijn de investeringen opgenomen voor de krijgsmacht, te weten investeringen voor materieel, infrastructuur, ICT, wetenschappelijk onderzoek en bijdragen aan de Navo-investeringen. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten voor afstoting van materieel en infrastructuur in dit beleidsartikel opgenomen.

In de beleidsartikelen 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Ondersteuning door Commando DienstenCentra (CDC) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen
In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder voor de Bestuursstaf en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), alsmede de niet aan een specifiek artikel toe te wijzen apparaatsuitgaven voor pensioenen en wachtgelden. Ten slotte worden in de niet-beleidsartikelen 11 en 12 de Geheime uitgaven respectievelijk de ramingen voor Nominaal en onvoorzien opgenomen.

Overig
In de begroting worden ook de ramingen voor de baten-lastenagentschappen Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto weergegeven. Daarnaast is in de bijlagen informatie opgenomen over de mutaties, het financieel overzicht wapensystemen, overzicht maatregelen intensivering motie-Van der Staaij, het budget internationale veiligheid, de uitgaven voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, cyber, subsidies, evaluaties, de toezichtrelaties en ZBO/RWT's alsmede moties en toezeggingen.

De begroting van het Ministerie van Defensie is ook digitaal beschikbaar op de website www.rijksbegroting.nl. Om de toegankelijkheid verder te vergroten zijn in de digitale versie, waar mogelijk, hyperlinks aangebracht naar de achterliggende documenten.

Defensie Materieelprojectenoverzicht
Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer op Prinsjesdag het Materieelprojectenoverzicht (MPO). Hierin wordt per project meer gedetailleerde informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten duidelijk gemaakt. In het MPO zijn de lopende en de geplande strategische materieelprojecten opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen, evenals de politiek gevoelige projecten. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel. In deze begroting worden daarom alleen de grotere projectwijzigingen verder toegelicht. Defensie werkt momenteel aan een herziening van het Defensie Materieel Proces (DMP).

Groeiparagraaf
In de begroting 2016 zijn ten opzichte van de begroting 2015 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- In reactie op de motie Eijsink (Kamerstuk 34 200-X, nr. 12) zijn de doelstellingenmatrix in Artikel 2 t/m 5 aangepast. In een doelstellingenmatrix wordt nu de doelstelling ten aanzien van operationele gereedheid in 2016 afgezet tegen de lange termijn normdoelstelling die hiervoor is vastgesteld als afgeleide van de inzetbaarheidsdoelstellingen. Dit om een beter inzicht te geven in de operationele gereedheid van de verschillende operationele eenheden in 2016.
- In reactie op de motie Hachchi (Kamerstuk 34 200-X, nr. 11) zijn in artikel 6 de volgende toevoegingen gedaan:
  - Een tabel opgenomen waarin de historische en toekomstige investeringsquote (IQ) wordt weergegeven. Tevens is in de grafiek ook de gemiddelde IQ weergegeven.
  - De materieel- infrastructurele en IT-projecten zijn voorzien van mogelijke risico's die van invloed kunnen zijn op de projecten en het realiseren van het investeringsbudget.
  - Bij de projecten voorzien in materieel zijn de aan te gane verplichtingen voor 2016 opgenomen.
- In reactie op de motie Knops (Kamerstuk 34 200, nr. 9) en de motie Knops/Teeven (Kamerstuk 27 830, nr. 154) wordt in eerste instantie een onderzoek uitgevoerd om de gevolgen van de valutawisselingen en de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen te bezien. De uitkomsten zullen gereed zijn ten tijde van de Voorjaarsnota 2016.
- Op 1 juli 2014 is het baten-lastenagentschap Dienst Vastgoed Defensie (DVD) onderdeel geworden van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Hierdoor is de agentschapsparagraaf van de DVD komen te vervallen.

2. HET BELEID

2.1 DE BELEIDSAGENDA 2016

Veel Nederlanders maken zich terecht zorgen over de ontwikkeling van de veiligheidssituatie, dichtbij en elders in de wereld. Het kabinet gaat de verantwoordelijkheid hiervoor niet uit de weg. In deze begroting treft het kabinet maatregelen om de krijgsmacht te versterken, van in totaal € 220 miljoen in 2016 oplopend naar € 345 miljoen in 2020. Voorop staan de versterking van de basisgereedheid van de krijgsmacht, de verdieping van de internationale samenwerking en een beperkte verhoging van het investeringsbudget. Daarmee continueert het kabinet de ingezette opwaartse lijn[1]. De aanhoudende conflicten in de nabijheid van Europa en ook verder weg, evenals de structureel hogere eisen die onder meer de Navo in dat verband aan de krijgsmacht stelt, geven hiertoe alle aanleiding. Voorts worden in deze begroting de mogelijkheden voor de financiering van de inzet van de krijgsmacht in internationale missies verruimd. Het Budget Internationale Veiligheid (BIV) wordt daartoe met € 60 miljoen structureel verhoogd[2].

De nota «In het belang van Nederland» van september 2013 (Kamerstuk 33 763, nr. 1) bevat belangrijke aanzetten om tot een financieel duurzame defensieorganisatie te komen. Verantwoord handelen en meer inzicht in de kosten van het hebben en gebruiken van wapensystemen zijn hiervoor belangrijke voorwaarden. Defensie maakt hierbij ook dankbaar gebruik van de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer. Deze koers leidt er toe dat risico's en budgettaire problematiek duidelijker en eerder in beeld komen. Met het oog op een financieel duurzame organisatie kan en mag dit niet worden genegeerd. Moeilijke keuzes om binnen de financiële kaders te blijven zijn dan ook onvermijdelijk.

Mede naar aanleiding van de motie-Knops (Kamerstuk 34 200, nr. 9) en de motie-Knops/Teeven (Kamerstuk 27 830, nr. 154) onderzoekt het kabinet de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen in relatie tot de te ontvangen prijsbijstelling, zo ook de omgang met valutakoerswisselingen. Om te komen tot een beheerste projectvoering en een stabiele begrotingsuitvoering te bevorderen, is een wijziging van de begrotingssystematiek wellicht nodig. De Studiegroep Begrotingsruimte zal zich hierover buigen. Vooruitlopend op de bevindingen van de Studiegroep Begrotingsruimte zal Defensie met het Ministerie van Financiën bekijken hoe er meer rust in het planproces kan worden verkregen binnen de huidige systematiek. Ten tijde van de Voorjaarsnota 2016 wordt u over de resultaten geïnformeerd.

Zoals blijkt uit de brief van 19 juni 2015 naar aanleiding van de motie-Van der Staaij c.s. (Kamerstuk 33 763, nr. 59) beseft het kabinet dat de voorgestelde intensiveringen een stap voorwaarts zijn in het kader van een meerjarig perspectief. Duidelijk is dat er de afgelopen decennia een zware wissel is getrokken op Defensie. Defensie kan veel aan, maar de hedendaagse ambities en uitdagingen zijn omvangrijk. De structurele versterking van de krijgsmacht vergt, zoals gezegd, een stapsgewijze en meerjarige aanpak. Dit is, met andere woorden, een zaak van langere adem. Met de maatregelen in deze begroting wordt de basisgereedheid van de krijgsmacht versterkt. Zo komen er meer mensen en materieel beschikbaar ten behoeve van training en opleiding. Met meer reserve-

[1] Motie-Van der Staaij c.s. (Kamerstuk 34 000, nr. 23)
[2] Motie-Ten Broeke/Servaes (Kamerstuk 34 000-V, nr. 21)

delen en extra onderhoudscapaciteit kan het materieel sneller worden gerepareerd. De financiële omvang van de maatregelen is terug te vinden in bijlage 4.3. Afhankelijk van de ontwikkelingen in de internationale veiligheidssituatie de komende jaren, en ook de beschikbare financiële mogelijkheden, staan het kabinet de volgende stappen voor ogen in het kader van een meerjarig perspectief: de versterking van de schaarse ondersteunende operationele eenheden – mede in internationaal verband, de versterking van gevechtseenheden en de vervanging van noodzakelijke capaciteiten.

Na een aantal grootscheepse veranderingen en verbetertrajecten, waaronder de vele reorganisaties en ook de invoering van ERP, komt de bedrijfsvoering in de materieellogistieke keten en elders in de organisatie langzaam maar zeker in rustiger vaarwater. Het is van belang om de veranderingen goed te laten beklijven. Defensie zal zich dan ook richten op de werkwijzen en het beter laten werken van de nieuwe organisatie.

Met het aanpakken van de beperkingen, worden ambities en middelen gaandeweg beter in balans gebracht. Het kabinet komt hierop terug in een brief bij deze begroting, overeenkomstig de motie-Eijsink/Teeven (Kamerstuk 34 200-X, nr. 12).

PRIORITEITEN VOOR 2016

Defensie stelt in 2016 de volgende vijf prioriteiten:

1. Versterking van de basisgereedheid van de krijgsmacht als vervolgstap in een meerjarig perspectief;
2. Verdere verdieping van de internationale defensiesamenwerking;
3. Vernieuwing in het operationele domein en de ondersteuning;
4. Personeel;
5. Verdere versterking van de financiële duurzaamheid.

1. Versterking van de basisgereedheid van de krijgsmacht

Op 27 februari 2015 heeft het kabinet al laten weten welke maatregelen het treft in het kader van terrorismebestrijding (Kamerstuk 29 754, nr. 302). Een belangrijk deel van deze maatregelen krijgt in 2016 gestalte en wordt door Defensie uitgevoerd. Zo wordt de Koninklijke Marechaussee uitgebreid voor de bewaking en beveiliging van kwetsbare objecten, zoals religieuze instellingen en parlementsgebouwen. Verder wordt de snel beschikbare capaciteit van de Dienst Speciale Interventies (DSI) versterkt om bij een verhoogde dreiging of een aanslag binnen zeer korte tijd ter plaatse te kunnen zijn met eenheden die zo nodig een hoger geweldsniveau aan kunnen. Ook de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) wordt versterkt voor de bescherming van defensiebelangen in Nederland en van uitgezonden eenheden. Het gaat hierbij om extra personeel voor de verwerving, verwerking en analyse van aan terrorisme en extremisme gerelateerde informatie en de noodzakelijke specialistische ondersteuning. Hiermee is in 2016 in totaal € 56 miljoen gemoeid. Met de versterking van de MIVD komt het kabinet tevens deels tegemoet aan de motie-Segers (Kamerstuk 34 000, nr. 55).

Door de ontwikkelingen aan de randen van het Navo-verdragsgebied vergt ook de collectieve verdedigingstaak van de krijgsmacht dringend aandacht. Aan de oostgrenzen van de Navo en de EU hebben we te maken met de ingrijpende gevolgen van het destabiliserende optreden van Rusland in Oekraïne, en meer in het algemeen met de toegenomen militaire assertiviteit van Rusland. De grotere aanwezigheid van de Navo in het oostelijke deel van het bondgenootschap en de structureel hogere

eisen die de Navo aan de bondgenootschappelijke strijdkrachten stelt, vergen een extra inspanning van alle bondgenoten. Tijdens de Navo-top in Wales, op 4 en 5 september 2014, is een *Readiness Action Plan* (RAP) overeengekomen. Als onderdeel van dit plan wordt onder meer de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) opgericht. Het is de bedoeling om de VJTF medio 2016, tijdens de Navo-top van regeringsleiders in Warschau, operationeel te verklaren.

Met de voorgestelde maatregelen in deze begroting beoogt het kabinet de komende jaren ook een bijdrage te leveren aan het RAP en, als onderdeel daarvan, de VJTF.

De versterking van de basisgereedheid van de krijgsmacht betreft enerzijds de versterking van de operationele gereedheid van bestaande eenheden en anderzijds de flexibiliteit en de robuustheid van de benodigde ondersteuning. Hiertoe moeten de materiële gereedheid, de personele gereedheid en de geoefendheid van de krijgsmacht in samenhang met de bijbehorende ondersteuning worden versterkt. Defensie neemt een reeks maatregelen van uiteenlopende aard, die tevens ten goede komen aan de inzetbaarheid van de krijgsmacht voor missies in het kader van de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De beoogde investeringen zijn immers evenzeer van belang met het oog op de situatie aan de zuidgrenzen van het Navo-verdragsgebied, in het bijzonder de opkomst van ISIS en andere terroristische en extremistische groeperingen. Conflictbeslechting en -preventie doen ertoe. De veiligheid in eigen land is onlosmakelijk verbonden met de ontwikkelingen in de wereld om ons heen.
- De voorraden reservedelen en munitie worden verhoogd. De onderhoudscapaciteit wordt uitgebreid. Daarmee wordt beoogd de eerder gerapporteerde beperkingen op het gebied van de beschikbaarheid van materieel de komende jaren steeds verder te verkleinen en dus de voorwaarden voor de geoefendheid van de krijgsmacht te verbeteren.
- Het groeiende beroep op de krijgsmacht en de grote diversiteit van inzet, evenals de kortere reactietijden, trekken onmiskenbaar een wissel op het personeel en de vredesbedrijfsvoering van Defensie. Om het hoofd te bieden aan de veranderde omgevingseisen, vergroot Defensie het personele aanpassings- en absorptievermogen van de krijgsmacht. Hierdoor kan bijvoorbeeld, met behulp van reservisten, een tijdelijke behoefte aan gespecialiseerd personeel worden opgevangen.
- Er komt extra capaciteit om de opleiding en training van operationele eenheden voor snelle inzet, ook bij hogere geweldsniveaus, te verbeteren.
- De operationele aansturing en de ondersteuning van de krijgsmacht worden op onderdelen, zoals verwerving, onderhoud en IT, versterkt.

De geleidelijke opheffing van een belangrijk deel van de beperkingen en knelpunten in de materiële gereedheid (Kamerstukken 33 763, nr. 57 en nr. 74) zal de komende jaren leiden tot een wezenlijke verbetering van de basisgereedheid en de inzetbaarheid van de krijgsmacht. De inzetbaarheidsdoelstellingen, zoals opgenomen in de nota «In het belang van Nederland» blijven in deze begroting ongewijzigd.

2. Verdere verdieping van internationale defensiesamenwerking
Om dreigingen en risico's het hoofd te kunnen blijven bieden, is verdere verdieping van de defensiesamenwerking noodzakelijk. Hiermee kunnen de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht

worden versterkt en kunnen ontbrekende capaciteiten worden gecompenseerd. Duitsland en Nederland zijn voornemens de 43e Gemechaniseerde Brigade in Havelte te integreren in een Duitse pantserdivisie. Daarbij integreert Duitsland een tankbataljon in de Nederlandse brigade en levert Nederland het personeel voor een compagnie van dit Duitse tankbataljon. Als onderdeel van deze samenwerking zal Nederland de laatste zestien resterende Leopard 2A6 tanks inbrengen. Met deze grensverleggende manier van samenwerken beschikken Nederland en Duitsland straks over een volledig geïntegreerde operationele gevechtsbrigade met pantserinfanterie, tanks en andere capaciteiten. Beide landen kunnen individueel besluiten over de inzet van capaciteiten.

De samenwerking laat zien dat Duitsland en Nederland serieus werk maken van het streven naar de verdere versterking van de Europese defensiecapaciteiten. Daarmee wordt tevens een grotere bijdrage geleverd aan de Navo. Ook past deze samenwerking bij het toegenomen belang van de collectieve verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied en bij de geruststellende maatregelen voor de oostelijke bondgenoten. In dat kader zal Defensie de contacten intensiveren met de Baltische staten en Polen in het bijzonder. Zo zal Nederland militairen leveren voor de *NATO Force Integration Units* in elk van deze landen. Met Estland is er al samenwerking op het gebied van de CV-90 pantservoertuigen die aan dat land zijn verkocht. Verder zal Defensie vaker in deze landen gaan oefenen.

Ook met andere landen wordt, zoals bekend, op tal van terreinen intensiever samengewerkt. Zo zal de gezamenlijke luchtruimbewaking in Benelux-verband, na parlementaire instemming in de drie landen, eind 2016 van start gaan. De operationele test- en evaluatiefase van de F-35 wordt in 2016 voortgezet samen met de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië. Met Frankrijk is er een intensieve samenwerking in het kader van de VN-operatie in Mali. Defensie is met Noorwegen in gesprek over samenwerking bij de vervanging van de onderzeeboten. Samen met de Baltische staten, Denemarken, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van de *Joint Expeditionary Force* (JEF). Dit najaar ontvangt de Kamer een uitgebreid overzicht van de internationale militaire samenwerking, in de jaarlijkse rapportage.

EU-voorzitterschap 2016

In de eerste helft van 2016 heeft Nederland voor de twaalfde keer het voorzitterschap van de EU in handen. Anders dan in 2004 vervult Nederland dit keer een dienende rol op het terrein van het buitenlands- en veiligheidsbeleid. Sinds de inwerkingtreding van het verdrag van Lissabon in 2009 bepaalt de Hoge Vertegenwoordiger immers in hoge mate de agenda en zit zij de vergaderingen voor. De sterk veranderende internationale veiligheidssituatie vraagt om een steviger Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB). De agenda van de Hoge Vertegenwoordiger zal in 2016 voor een groot deel bestaan uit het voltooien van een nieuwe, brede externe EU-strategie. Deze strategie moet de EU in staat stellen haar ambities, prioriteiten, institutionele capaciteiten, instrumenten en financiële middelen beter op elkaar af te stemmen. Een verdere verdieping van de Europese defensiesamenwerking is hierbij onontbeerlijk. Een sterker GVDB is in het belang van de Unie, de Navo én de individuele landen. Nederland wil voorstellen presenteren die defensiesamenwerking minder vrijblijvend maken, bijvoorbeeld door het versterken van onderlinge *peer pressure* en het

monitoren van defensiebudgetten. De samenwerkingsverbanden tussen bijvoorbeeld Nederland en Duitsland en de Benelux-landen kunnen hierbij als goede voorbeelden dienen. Tot slot wil Nederland ook de nationale parlementen beter betrekken bij het GVDB om zo de besluitvorming over snel inzetbare eenheden, maar ook over Europese defensiesamenwerking in brede zin, te verbeteren. Defensie zal hiertoe de Eerste en Tweede Kamer ondersteunen bij de inhoudelijke organisatie van een interparlementaire conferentie.

3. Vernieuwing in het operationele domein en de ondersteuning

Defensie investeert in de toekomstbestendigheid van de krijgsmacht. Hiervoor worden instandhoudingsprogramma's uitgevoerd, vervangingsinvesteringen gedaan, nieuwe technieken benut en nieuwe wapensystemen aangeschaft. De krijgsmacht moet steeds sneller innoveren om opgewassen te blijven tegen de veiligheidsuitdagingen en om effectief te kunnen inspelen op technologische en maatschappelijke ontwikkelingen. Voldoende investeringsbudget, aanpassingsvermogen in het operationele domein en de ondersteuning, vooraanstaande kennispartners, samenwerking met het bedrijfsleven en ook samenwerking in de eigen organisatie zijn voor het innovatieve vermogen van Defensie van wezenlijk belang. Defensie ontplooit het komende jaar vooral initiatieven om kleinschalige innovatie dichtbij de werkvloer aan te jagen en dus de ruimte te geven. Een voorbeeld is het Innovatiecentrum *Air* van het CLSK, waar actief wordt gezocht naar innovaties. De extra middelen in deze begroting worden voorts gebruikt om de kennisbasis van de krijgsmacht gericht te versterken en om belangrijke investeringen, met inbegrip van enkele *midlife* updates, de komende jaren te kunnen uitvoeren. Ook voor het investeringsbudget geldt dat de ambities moeten aansluiten bij de beschikbare middelen. Dit leidt tot keuzes.

Investeringen

Om de stijgende lijn van het gerealiseerde investeringspercentage te kunnen doortrekken, zijn twee zaken van belang. Ten eerste moet voldoende investeringsbudget beschikbaar zijn. Ten tweede moet de hele verwervingsketen (van behoeftestelling tot overeenkomst) in staat zijn om het beschikbare budget aan te wenden voor investeringsprojecten.

In 2016 is, na herschikkingen, voldoende budget beschikbaar voor de uitvoering van de investeringsplannen. Op grond van het beschikbare budget bedraagt de geraamde investeringsquote voor 2016 18 procent. Zoals bekend, kampt Defensie al jaren met onderrealisatie. Ook voor 2016 is een onderrealisatie van enkele procentpunten mogelijk. Het budget kan meeschuiven naar volgende jaren. Investeringen worden dan niet geschrapt. Dit is dringend nodig, aangezien de investeringsbehoefte voor alle benodigde vernieuwingen en vervangingen de komende vijftien jaar groter is dan het beschikbare budget. Overeenkomstig de motie-Hachchi c.s. (Kamerstuk 34 200-X, nr. 11) worden in deze begroting de grootste projecten en plannen die ten grondslag liggen aan de uitgaven en verplichtingen toegelicht (artikel 6 Investeringen krijgsmacht). Daarbij worden de risico's voor de realisatie van deze investeringen beschreven. Het betreft bijvoorbeeld de tijdige en kwalitatief juiste levering door leveranciers, tijdige (inter)nationale besluitvorming en de voortgang bij partnerlanden. Voorts zijn in de brief over de ontwikkeling van het investeringspercentage van 2 juli 2014 de initiatieven uiteengezet (Kamerstuk 33 750-X, nr. 68) om het investeringspercentage te herstellen. De resultaten moeten de komende jaren merkbaar worden. In het kader van financiële duurzaamheid voert Defensie voorts de levensduurbena-

dering in, waardoor de samenhang tussen investeringen en exploitatie wordt versterkt.

In 2016 werkt Defensie onder meer aan de volgende projecten:

- In 2016 zal Defensie een eerste aanbetaling doen voor de acht F-35 toestellen die in 2019 worden geleverd. Het betreft investeringen ter voorbereiding op de productie en voor onderdelen met een lange levertijd voor de eerste acht toestellen (Kamerstuk 26 488, nr. 369).
- Defensie investeert in raketverdediging door de SMART-L radars aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) te moderniseren. Hierdoor beschikt Defensie vanaf 2019 over de capaciteit om ballistische raketten ook op zeer grote afstand te detecteren en ze gedurende de hele baan – ook buiten de atmosfeer – te volgen.
- Op dit moment is Defensie met het project Cyber bezig om een aantal kerngebieden te versterken. Het betreft onder andere het ontwikkelen van operationele cybermiddelen, zoals cyberwapens (*weaponized software*), en het doorontwikkelen van het inlichtingenvermogen.
- In het kader van de versterking van de slagkracht van de krijgsmacht vult Defensie diverse kapitale munitiesoorten aan, waaronder *precision guided munition* voor de pantserhouwitser, MK-48 torpedo's voor de onderzeeboten en SM-2 geleide raketten voor de LC-fregatten.

Ten opzichte van de defensiebegroting 2015 zijn diverse projecten herschikt in het investeringsplan. Planning en ambitie van investeringen moeten immers binnen de beschikbare financiële kaders worden gebracht. Hierdoor sluiten de omvangrijke projecten vervanging en modernisering Chinook, Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) en Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) beter aan op de verwachte of gewenste realisatie. Andere projecten waaronder MALE UAV, het licht indirect vurend wapensysteem (LIVS) en de beschermingspakketten van het infanterie gevechtsvoertuig en de *Capability Upgrade* Elektronische Oorlogsvoering (CUP EOV) worden vertraagd. Gedurende de begrotingsperiode hoeven geen werkzaamheden voor projecten in realisatie te worden gestaakt of onderbroken. Voor de projecten in uitvoering is budget voorzien in de plannen. Dit bevordert de rust in het planproces en de realisatie daarvan. Een overzicht van de wijzigingen is opgenomen bij artikel 6 Investeringen krijgsmacht.

Het aanjagen van «kleinschalige» innovatie
Defensie investeert in kennisopbouw, technologieontwikkeling en de versterking van het innovatieve vermogen. Defensie heeft een goede reputatie op het gebied van structurele kennisopbouw en geplande innovatie, zeker als het gaat om de invoering van nieuwe hoofdwapensystemen en basiscomponenten zoals sensorsystemen («grootschalige» innovatie). Gelet op het groeiende tempo waarmee technologische en maatschappelijke ontwikkelingen zich voltrekken, is echter ook specifieke aandacht nodig voor het omgaan met en inspelen op kort-cyclische, «kleinschalige» innovaties. Met het oog hierop zal Defensie het komende jaar initiatieven ontplooien om kleinschalige innovatie die dichtbij de werkvloer ontstaat mogelijk te maken, zoals het in kaart brengen van obstakels voor innovatie en deze wegnemen. Op verschillende plekken wordt, zoals bekend, nu al actief gewerkt aan het verhogen van het innovatieve karakter van de defensieorganisatie, kleinschalig en grootschalig. Zo heeft het CLAS een specifieke entiteit opgericht, gekoppeld aan het *Land Warfare Centre* van het Opleidings- en trainingscommando in Amersfoort, die is belast met samenwerking en contacten met de

industrie en kennisinstituten volgens de geïntroduceerde *Concept Development and Experimentation* (CD&E)-werkwijze. Voorts wordt geld vrijgemaakt voor het vergroten van het probleemoplossend vermogen van Defensie. Daarbij richt Defensie zich op het versterken van samenwerking in de organisatie en op versteviging van de samenwerkingsverbanden met kennisinstellingen en het bedrijfsleven. De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is daarvoor een aansprekend instrument, dat vooral wordt ingezet om innovatieve productontwikkeling bij het midden- en kleinbedrijf te stimuleren. Defensie neemt, voor de inmiddels achttien goedgekeurde projectvoorstellen, de helft van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Tot slot is het terugdringen van regeldruk een belangrijk uitgangspunt voor het realiseren van een grotere wendbaarheid van de organisatie. Minder regels moeten leiden tot meer handelingsruimte voor commandanten en medewerkers om het beste uit mens en organisatie te halen.

Informatietechnologie bepalend voor slagkracht

Een wereld zonder IT is in betrekkelijk korte tijd ondenkbaar geworden. De snelheid waarmee de technologie zich ontwikkelt en verspreidt, heeft grote invloed op het optreden van Defensie. Iedereen wordt met iedereen verbonden en de hoeveelheid gegevens groeit exponentieel. IT is niet langer een hulpmiddel maar een kerncapaciteit, een hoofdwapensysteem dat bepalend is voor de slagkracht: wie de nieuwe technologische mogelijkheden op dit vlak het beste inzet, wint.

Het tempo waarin de technische mogelijkheden moeten worden ingepast, gaat snel omhoog. De tijd van langjarige, allesomvattende IT-projecten is definitief voorbij. Defensie richt daarom nadrukkelijk de blik naar buiten. Kort-cyclisch innoveren is het devies. De innovatiekracht van de markt is enorm. Hiervan wil Defensie, onder eigen regie, maximaal gebruik maken. In die samenwerking moet Defensie flexibel zijn, goed weten wat er te koop is en voor elk deelgebied de beste aanbieder selecteren. Blijvend oriënteren en selecteren is dan nodig; de beste aanbieder voor de technologie van morgen is nu nog niet bekend.

Om de veranderingen samenhangend te besturen is een raamwerk nodig. Dat raamwerk, in de vorm van het *High Level* IT-ontwerp (Kamerstuk 31 125, nr. 57), is inmiddels opgeleverd. Op basis hiervan gaat de vernieuwing van de IT van start. Overeenkomstig de bevindingen van de commissie-Elias gebeurt dit stap voor stap. Defensie trekt daar ten minste vijf jaar voor uit.

Cyber

Digitale middelen zijn inmiddels een onmisbaar onderdeel van het militaire optreden. De digitalisering van de samenleving en de ingrijpend veranderde veiligheidscontext hebben ook vergaande gevolgen voor het inlichtingenwerk. Een speerpunt van de in 2015 geactualiseerde Defensie Cyber Strategie (Kamerstuk 33 321, nr. 5) is het versterken van het inlichtingenvermogen in het digitale domein. De wijziging van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv), waarmee het technologisch achterhaalde onderscheid tussen kabelgebonden en niet-kabelgebonden interceptie wordt opgeheven, is een belangrijke stap voorwaarts voor de nationale (digitale) veiligheid, en zo ook voor de veiligheid van uitgezonden eenheden. In 2016 zal het wetgevingstraject worden voortgezet, waarna de nieuwe Wiv aan de Kamer kan worden aangeboden.

4. Personeel

Militairen en burgers vormen het hart van de defensieorganisatie en zijn daarmee het belangrijkste kapitaal van Defensie. Met de onderhandelaarsovereenkomst tussen overheidswerkgevers en vakcentrales van 10 juli 2015 is in 2015 en 2016 een loonruimte van 5,05 procent gecreëerd. Defensie gaat met de vakbonden om tafel om gezamenlijk te besluiten over de manier waarop de bovensectoraal gemaakte afspraken worden uitgewerkt. Met het oog op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, de veranderende wensen van het arbeidspotentieel en het betaalbaar houden van het stelsel blijft het voorts noodzakelijk dat Defensie het personeelsbeleid voor de komende jaren aanpast. Hiertoe is op 28 oktober 2014 de agenda van de toekomst voor het personeelsbeleid naar de Kamer gestuurd (Kamerstuk 33 750-X, nr. 45). Deze meerjarige agenda vormt de leidraad voor de personeelsbeleidsagenda.

In het kader van flexibiliteit zet Defensie in 2016 concrete stappen in de intensivering van het reservistenbeleid. Daartoe worden 35 pilots uitgevoerd bij de verschillende defensieonderdelen. Hierbij gaat het niet alleen om volume, maar ook om de vraag op welke terreinen reservisten worden ingezet. Daarnaast worden in 2016 de instrumenten loopbaanbegeleiding en *Management Development* in ruimere mate beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van het burgerpersoneel. Om de talentontwikkeling van militairen en de sturingsmogelijkheden voor een evenwichtige personeelsopbouw verder te versterken, zal Defensie in overleg met de centrales van overheidspersoneel het flexibel personeelssysteem doorontwikkelen. Hierover zijn in het eerste deelakkoord met vakcentrales al concrete afspraken gemaakt (Kamerstuk 34 000-X, nr. 77). Onderdeel van de verdere ontwikkeling van het personeelssysteem is een nieuwe diensteinderegeling voor militairen. Deze zal vorm krijgen binnen de maatschappelijke context van de verhoging van de AOW-leeftijd en de bijzondere context van de operationele inzet. In het verlengde van de nieuwe diensteinderegeling wil Defensie voor militairen een pensioenstelsel inrichten dat fiscaal zuiver, robuust en beheersbaar is en nauw aansluit bij het personeelssysteem van Defensie en het verloop van de militaire loopbaan.

In 2016 wordt ook verder gewerkt aan een nieuw functiegebouw voor Defensie, dat in 2017 wordt ingevoerd. Het nieuwe functiegebouw helpt zowel de medewerker als de defensieorganisatie bij het beter vormgeven van de loopbaan en is daarmee belangrijk voor de doorontwikkeling van het flexibel personeelssysteem en het loopbaanbeleid van burgerpersoneel.

Defensie intensiveert in 2016 de samenwerking met de regionale opleidingscentra (ROC's). Hierdoor wordt een landelijk en regionaal dekkend opleidingsaanbod gegarandeerd waarbij elk betrokken ROC een «Centrum voor Excellent Onderwijs» ontwikkelt in een afgesproken vakrichting. Ook wordt de samenwerking met het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs in 2016 verder versterkt. Hierbij gaat het om instroom- en bijscholingstrajecten en afspraken over stageplekken. Door de uitvoering van het sectorplan «Defensie en Politie» krijgen om- en bijscholing en de begeleiding van werk naar werk een extra impuls.

De erkenning en waardering van veteranen en de bijzondere zorg behouden in 2016 onverminderd de aandacht. Eind 2016 zal de evaluatie Veteranen worden opgeleverd.

In 2016 worden verder de maatregelen voor verder ontwikkelen van de bedrijfsveiligheid bij Defensie uitgevoerd. Zo stapt Defensie begin 2016 over naar een nieuw rantsoensysteem, waarbij de voeding voor militairen per type missie beter aansluit bij de fysieke en klimatologische omstandigheden. Hiermee waarborgt Defensie een veilige (operationele) taakuitvoering binnen de hiervoor gestelde (wettelijke) kaders ter bescherming van het personeel.

In 2016 blijft de inspanning gericht op voldoende instroom van lastig te werven personeel. Door het instroomproces verder te verbeteren tracht Defensie het rendement van de wervingsinspanningen te vergroten. Daarnaast blijft Defensie aandacht besteden aan de doorstroom en het behoud van schaars personeel.

Defensie besteedt de komende jaren in het bijzonder aandacht aan het binden van cyberprofessionals. Om in het digitale domein succesvol te zijn, is diepgaande en specifieke kennis onontbeerlijk. Vanwege de schaarste aan specialisten op de arbeidsmarkt zijn concurrerende werving en flexibele omgang met aanstellingseisen noodzakelijk. De Agenda voor de toekomst van het personeelsbeleid bij Defensie (Kamerstuk 33 750-X, nr. 45) dient hierbij zoveel mogelijk als uitgangspunt.

5. Versterking van de financiële duurzaamheid

Het doel van financiële duurzaamheid is om op grond van transparante informatie te komen tot een realistisch en beheerst evenwicht tussen doelstellingen, capaciteiten en middelen en daarmee tot een (ook op lange termijn) betaalbare krijgsmacht. Goed inzicht in de kosten van investeringen in en exploitatie van wapensystemen, van vastgoed, IT en personeel is dan een basisvoorwaarde. In het kader van het groeitraject «financiële duurzaamheid» werkt Defensie aan het verbeteren van de ramingssystematiek en het structureel verankeren van de levensduurbenadering in de informatiesystemen. Concrete voorbeelden van reeds genomen maatregelen zijn het meerjarig uitvoeren van inflatiecorrecties (ongeacht of er sprake is van toekenning van prijsbijstelling door het kabinet), de toepassing van een ongelimiteerde eindejaarsmarge voor investeringen en het opnemen van het financieel overzicht wapensystemen in de begroting. Daarnaast versterkt Defensie in 2016 het risicomanagement bij projecten en de interne controlfunctie, overeenkomstig het advies van het interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) naar wapensystemen. In het najaar van 2015 ontvangt de Kamer een brief over de stand van zaken van het plan «Inzicht in uitgaven en kosten van wapensystemen» (Kamerstuk 33 763, nr. 27). Het eerder genoemde onderzoek naar de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen in relatie tot de te ontvangen prijsbijstelling en de omgang met valutakoerswisselingen is vanuit oogpunt van financiële duurzaamheid eveneens van belang.

De levensduurbenadering voor investeringen in wapensystemen

De levensduurbenadering helpt Defensie om investeringen en exploitatie beter in samenhang en over een langere termijn te kunnen bezien. Door verbeterd inzicht in risico's, de fasering van projecten en budgettaire problematiek en ruimte, kunnen keuzes voor investeringen binnen de beschikbare financiële kaders beter tegen elkaar worden afgewogen. Een goed functionerende verwervingsketen, alsmede rust in de planvorming en in de uitvoering, zijn voorts belangrijke voorwaarden voor een duurzame organisatie. Vanuit het oogpunt van doelmatigheid moeten ook de kosten en baten van alternatieven en mogelijke schaalvoordelen van

internationale materieelsamenwerking steeds weer goed tegen elkaar worden afgewogen.

Het structureel verankeren van de levensduurbenadering in de informatiesystemen is complex. De Kamer zal de komende jaren door middel van de aansluitingstabel en het financieel overzicht wapensystemen geïnformeerd blijven over de geraamde uitgaven voor de wapensystemen met het grootste financiële beslag. In bijlage 4.2 van deze begroting is het geactualiseerde financieel overzicht van wapensystemen opgenomen, conform de bijlage bij de nota «In het belang van Nederland». Daarbij wordt tevens de aansluiting op de begrotingsindeling weergegeven.

VOORZIENE INZET VAN DE KRIJGSMACHT IN 2016

De inzet van de krijgsmacht zal in 2016 onder meer gericht zijn op de strijd tegen ISIS, met vier operationele F-16's (met ongeveer 200 militairen) en 130 trainers voor de Iraakse en Koerdische strijdkrachten in Bagdad en in Noord-Irak. Onder voorbehoud van politieke besluitvorming zal België de Nederlandse inzet vanaf juli 2016 overnemen voor de duur van een jaar. Het verlengde mandaat van de Nederlandse militaire bijdrage aan de VN-missie in Mali, MINUSMA, voorziet binnen de bredere geïntegreerde benadering, in voortzetting van de huidige bijdrage van ongeveer 450 militairen tot eind 2016. Verder levert Nederland in 2016 een bijdrage aan de missie *Resolute Support* in Afghanistan voor de training, opleiding en advisering van Afghaanse veiligheidstroepen. Een besluit over voortzetting van de Nederlandse bijdrage aan de EU-operatie Atalanta tegen piraterij in de Hoorn van Afrika in 2016 is voorzien voor de tweede helft van 2015. Ook blijft Defensie *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij. In 2016 wordt een aantal kleine bijdragen aan missies in Afrika en het Midden-Oosten voortgezet. Zo is de bijdrage aan de *European Union Training Mission* (EUTM) in Somalië verlengd tot het einde van 2016 en loopt de *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS) tot maart 2016. Daarnaast zijn in 2015 de Nederlandse bijdragen aan de *Capacity Building Mission Iraq* (CBMI) en de *European Union Military Advisory Mission Central African Republic* (EUMAM CAR) aangevangen. In artikel 1 (Inzet) is een overzicht van de «kleinschalige» bijdragen aan missies opgenomen.

Nederland levert in 2016 een uitgebreide bijdrage aan de vernieuwde *NATO Response Force* (NRF). De Nederlandse eenheden die in 2015 deel uitmaakten van de interim-VJTF van de NRF zijn ook in 2016 beschikbaar gesteld, zij het met een langere reactietijd. Deze eenheden maken dan deel uit van de landcomponent van de *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG). De bijdrage aan de IFFG omvat een brigadestaf, een luchtmobiel infanteriebataljon en (gevechts)ondersteuning. Daarnaast levert Nederland in 2016 een amfibische taakgroep voor de maritieme component van de IFFG. Deze taakgroep bestaat uit een maritieme staf, een *Marine Combat Group* met (gevechts)ondersteuning, twee Cougar-helikopters, één NH90-helikopter, twee (amfibische) transportschepen, twee fregatten, twee mijnenjagers en een hydrografisch opnamevaartuig. Een deel van de schepen vaart in 2016 enkele periodes mee in de staande Navo-vlootverbanden. Tot slot levert Nederland in 2016 samen met België een *Special Operations Maritime Task Group* aan het *Special Operations Component Command* van de Navo.

Nederland levert in de tweede helft van 2016 een bijdrage aan de *EU Battlegroup*. De Nederlandse bijdrage bestaat uit twee pantserinfanteriecompagnieën en een verkenningspeloton. De compagnieën beschikken

over gevechtssteun (genie en vuursteun) en logistieke ondersteuning, waaronder een *role 2* medische faciliteit. Ook levert Nederland twee Chinook-transporthelikopters. Voorts zal een aantal stafofficieren deelnemen aan het *Force Headquarters* (FHQ) en aan het *Multinational Joint Headquarters* in het Duitse Ulm dat voor deze EU *Battlegroup* de rol van *Operational Headquarters* (OHQ) vervult.

Eind 2015 zal de Kamer, zoals toegezegd tijdens het algemeen overleg over de voorjaarsbijeenkomst van de Navo-defensieministers op 16 juni 2015, een brief ontvangen over de Nederlandse bijdrage aan snelle reactiemachten in 2016.

Financiële gevolgen
In de onderstaande tabel staan de mutaties ten opzichte van de vastgestelde begroting 2015 (in de bijlage 4.1 verdiepingshoofdstuk is dit nader uitgewerkt).

TOTAAL DEFENSIE (bedragen x € 1 miljoen)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Standen ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**7.787,8**	**8.000,4**	**7.996,8**	**8.025,4**	**7.958,6**	**7.913,5**	**7.880,1**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		– 6,6	165,6	61,6	72,2	94,5	73,7
Stand voorjaarsnota 2015	**7.787,8**	**7.993,8**	**8.162,4**	**8.087,0**	**8.030,8**	**8.008,0**	**7.953,8**
Belangrijkste mutaties							
1 Budgetoverheveling tussen departementen		0,3	4,0	4,0	3,9	3,9	3,8
2. Kasschuif SBK en wachtgelden				33,0	– 16,0	– 10,0	– 7,0
3. Kasschuif IT			10,0				– 10,0
4. Doorwerking ontvangsten			– 48,9	– 13,2	9,8	– 32,6	49,3
5. Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht			220,0	245,0	270,0	295,0	345,0
6. Verhoging Budget Internationale Veiligheid			60,0	60,0	60,0	60,0	60,0
7. Verlenging crisisbeheersingsoperaties		– 26,5	26,5				
8. Harmonisatie investeringsplan			– 200,0		75,0	125,0	
Standen ontwerpbegroting 2016	**7.787,8**	**7.967,6**	**8.234,0**	**8.415,8**	**8.433,5**	**8.449,3**	**8.394,9**

1. Budgetoverheveling tussen departementen
Het betreft onder meer de budgetoverheveling door de herverdeling van de eenheidsprijzen door het RVB.

2/3. Kasschuiven (SBK en wachtgelden en IT)
Door kasschuiven wordt een risico op de IT exploitatie in 2016 af gedekt en worden de pieken in de personele exploitatie (SBK) gelijkmatiger verdeeld over de begrotingsjaren. De kasschuif IT is verwerkt op artikel Nominaal en onvoorzien en de kasschuif SBK op het artikel Centraal apparaat.

4. Doorwerking ontvangsten
Het uitgavenkader wordt aangepast door bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de neerwaartse bijstelling van de verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door het uit de verkoop halen van negen Cougars vanwege het invullen van de *helicopter capability cap* en het langer aanhouden van de Gulfstream.

5. Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht
Het kabinet heeft besloten tot verhoging van het budget van Defensie ten behoeve van het verhogen van de basisgereedheid van de krijgsmacht. Hiervoor is een bedrag beschikbaar van € 220 miljoen, oplopend naar € 345 miljoen structureel.

6. Verhoging Budget Internationale Veiligheid
Het kabinet heeft besloten tot een structurele verhoging van het Budget Internationale Veiligheid ten behoeve van crisisbeheersingsoperaties.

7. Verlenging crisisbeheersingsoperaties
Ruimte in 2015 wordt ingezet voor de verlenging van lopende crisisbeheersingsoperaties in 2016.

8. Harmonisatie investeringsplan
Om de budgetten en de investeringsplannen beter op elkaar aan te laten sluiten is een deel van het investeringsbudget uit 2016 verschoven naar de jaren 2018 en 2019.

Inzetbaarheidsdoelstellingen Defensie

Vanaf 2016 is de krijgsmacht inzetbaar voor:

1. De verdediging van het eigen en het bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief de Caribische delen van het Koninkrijk, zo nodig met alle beschikbare middelen. Deze taak wordt in bondgenootschappelijk verband uitgevoerd. In dat kader kan ook de Navo een beroep doen op Nederland.
2. De deelneming aan operaties wereldwijd ter bevordering van de internationale stabiliteit en rechtsorde, voor noodhulp bij rampen en humanitaire crises en voor de bescherming van de belangen van het Koninkrijk. Deze operaties worden meestal in internationaal verband uitgevoerd, waarbij bijdragen van verschillende partners in samengestelde eenheden worden geïntegreerd. In dat kader kan de krijgsmacht de volgende bijdragen leveren:
   - Op land: Eenmalig een samengestelde taakgroep van brigadeomvang of langdurig een samengestelde taakgroep van bataljonsomvang. Naast de langdurige inzet van een bataljonstaakgroep kunnen gedurende kortere tijd een tweede bataljonstaakgroep en langere tijd kleinere bijdragen worden ingezet (inclusief de presentie in het Caribisch gebied).
   - Op en vanaf zee: Eenmalig een maritieme taakgroep van vijf schepen of langdurig twee schepen afzonderlijk, waarbij vloot en mariniers geïntegreerd optreden.
   - In de lucht: Tot de vervanging van de F-16 – voorzien in 2023 – eenmalig een groep van acht jachtvliegtuigen of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Na de vervanging van de F-16 – voorzien in 2023 – eenmalig of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Helikopters ondersteunen het optreden op land en zee.
   - Speciale operaties: Langdurige deelneming van compagniesomvang aan een *joint* taakgroep *Special Forces*.
   - Cyberoperaties: defensieve en offensieve cybertaken evenals inlichtingenvergaring.
   - Nichecapaciteiten (naast *Special Forces* en offensieve cybercapaciteit): onderzeeboten, het Duits-Nederlandse

Legerkorpshoofdkwartier, Luchttransport, *Air-to-Air Refuelling*, Patriots en het *Civil-Military Interaction* commando.

Al deze vormen van inzet zijn inclusief ondersteunende eenheden, zowel de gevechtsondersteuning (*combat support*) als de logistieke ondersteuning (*combat service support*). Vooral voor logistieke ondersteuning kan een beroep worden gedaan op internationale partners. Andersom is de ondersteuning van internationale partners door onze krijgsmacht eveneens mogelijk. De inzet van afzonderlijke modules van ondersteunende capaciteiten is ook een optie.

3. Het bijdragen aan de nationale veiligheid onder civiel gezag. In dat kader levert de krijgsmacht de in wettelijke en interdepartementale afspraken vastgelegde bijdragen. Het gaat hierbij om:
   - De uitvoering van structurele nationale taken zoals de politietaken van de Koninklijke Marechaussee, de beveiliging van het Nederlandse luchtruim met jachtvliegtuigen, de coördinatie van en de bijdrage aan de Kustwacht Nederland evenals de hydrografische taak;
   - Het samen met veiligheidspartners kunnen optreden tegen digitale bedreigingen en aanvallen (cybercapaciteit);
   - Militaire bijstand en steunverlening bij handhaving van de rechtsorde, de openbare orde en veiligheid, in het bijzonder met de in de ICMS-catalogus gegarandeerde capaciteiten;
   - Militaire bijstand bij de bestrijding van terrorisme, rampen en crises – zo nodig met alle op dat moment beschikbare eenheden.
4. Een permanente militaire presentie in het Caribisch gebied, zowel voor de verdedigingstaak (zie doelstelling 1) als voor de ondersteuning van lokale en regionale civiele autoriteiten (zie doelstelling 3, in het bijzonder de ondersteuning van de Kustwacht, de regionale drugsbestrijding, de politietaken van de Marechaussee en het beteugelen van woelingen). De permanente presentie bestaat uit een vaste[3] compagnie van het CZSK en een roulerende compagnie van het CLAS, een bootpeloton, een groot bovenwaterschip, een ondersteuningsschip en een brigade Marechaussee. Als de situatie dit vereist, kan de militaire presentie in het Caribisch gebied worden vergroot. Dit zal dan wel ten koste gaan van de overige inzetmogelijkheden.

Overzicht beleidsdoorlichtingen

Op verzoek van de Tweede Kamer is de defensiebegroting ingericht naar organisatieonderdelen in plaats van beleidsartikelen. Beleidsartikelen zijn normaal gesproken het aanknopingspunt voor beleidsdoorlichtingen. Beleid heeft bij Defensie vaak betrekking op meer organisatieonderdelen. Een beleidsdoorlichting van een beleidsthema kan daardoor delen van de verschillende begrotingsartikelen bevatten. Zo worden per beleidsdoorlichting alle gerelateerde defensieuitgaven verantwoord. De programmering van de beleidsdoorlichtingen is ondanks de afwijkende ordening van de begroting – conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek – dekkend. Dat wil zeggen dat beleidsdoorlichtingen voor alle beleidsthema's binnen de gestelde termijn van zeven jaar zijn gepland.

[3] Het behoud van de vaste compagnie mariniers, wat mogelijk werd door de begrotingsafspraken 2013, leidt in het Caribisch gebied tot aanwezigheid van één vaste compagnie van CZSK.

In elke beleidsdoorlichting wordt aandacht besteed aan de behaalde (maatschappelijke) effecten. Verantwoording van verrichte activiteiten en geleverde prestaties staat centraal. Indien hierbij de causale relatie tussen de defensie-inzet en de beoogde effecten niet kan worden aangetoond, wordt zo mogelijk ingegaan op de plausibiliteit van een relatie tussen defensie-inzet en de beoogde effecten. Ten slotte wordt in de beleidsdoorlichting op meerdere jaren teruggekeken, waarbij periodieke en tussentijdse evaluaties als bouwstenen kunnen worden gebruikt.

Beleidsdoorlichtingen

Planning	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Artikel/Operationele doelstelling						
Artikel 1; Inzet						
Budget Internationale Veiligheid		X				
Artikel 2; CZSK						
Wijziging samenstelling Koninklijke marine (2005)	X					
Artikel 3; CLAS						
Nationale veiligheid: Samenwerking met civiele partner			X			
Omvorming 13 gemechaniseerde brigade					X	
Artikel 4; CLSK						
Vorming joint Defensie Helikopter Commando				X		
Artikel 5; CKmar						
Artikel 6; Investeringen krijgsmacht						
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop						X
Artikel 7; Ondersteuning krijgsmacht door DMO						
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop						X
Artikel 8; Ondersteuning krijgsmacht door CDC						
Flexibel Personeelssysteem	V					

V = afgehandeld
X = in uitvoering of in planning

Omdat de begroting van Defensie is ingedeeld op grond van organisatiedelen en niet, zoals gebruikelijk bij andere ministeries, naar beleidsmatige thema's, richt Defensie zich in de verantwoording van het gevoerde beleid op specifieke beleidsonderwerpen of op de verrichte activiteiten. Wijzigingen in de door te lichten onderwerpen leiden daarmee tot wijzigingen van de programmering van de beleidsdoorlichtingen. Wijzigingen kunnen daarnaast het gevolg zijn van een andere prioritering. Vertragingen van doorlichtingen worden in een afzonderlijke brief aan de Kamer gemeld.

Ten opzichte van de begroting 2015 is de programmering als volgt gewijzigd:

– De beleidsdoorlichtingen Defensie Materieel Proces, Veteranenzorg en Basisimplementatie ERP zijn gewijzigd in een evaluatie. Deze evaluaties zullen volgens planning, in 2015, 2016 en 2017 naar de Kamer worden verzonden.

- De beleidsdoorlichting Informatiegestuurd optreden KMar verschuift van 2019 naar 2021, omdat er op dat moment naar verwachting een beter beeld bestaat van de werking van IGO.
- De beleidsdoorlichtingen «Digitale weerbaarheid en cyber operations» en «Integriteit» komen te vervallen. In plaats daarvan zijn onderstaande twee beleidsdoorlichtingen opgenomen in de planning, die (in de tijd) beter aansluiten op de aangescherpte richtlijn voor het uitvoeren van periodiek evaluatieonderzoek.
- De beleidsdoorlichting «Omvorming 13 gemechaniseerde brigade» is toegevoegd in 2019. Uitgangspunt voor deze doorlichting zijn de in de nota «In het belang van Nederland» (Kamerstuk 33 763, nr. 1) gemaakte keuzes voor de omvorming van de 13 gemechaniseerde brigade van de landstrijdkrachten en de daaropvolgende brief over de gevolgen van de begrotingsafspraken 2014 voor Defensie (Kamerstuk 33 763, nr. 7).
- De beleidsdoorlichting «IBO Wapensystemen 2015, inclusief professionalisering inkoop» is toegevoegd in 2020. Het eindrapport IBO Wapensystemen, met daarin aanbevelingen om meer *bang for the buck* te krijgen voor de circa € 30 miljard die Defensie de komende 15 jaar aan wapensystemen gaat uitgeven, wordt in 2015 naar de Kamer verzonden.

In 2016 ontvangt de Kamer de beleidsdoorlichting Budget Internationale Veiligheid.

Garanties en achterborgstellingen
Defensie heeft sinds 2003 een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekerbaarheid van defensiepersoneel in het bijzonder voor personeel dat deelneemt aan vredes- en humanitaire operaties. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging. Het doel hiervan is het wegnemen van belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden door uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen die zijn gekoppeld aan de financiering van een woning.

Bij het sluiten van levensverzekeringen en de vaststelling van de hoogte van de premie is geen rekening gehouden met het verhoogde risico op overlijden in geval van deelname aan militaire missies. Zodra defensiepersoneel met een dergelijke levensverzekering bij een bij de Vereniging aangesloten verzekeraar tijdens deelname aan vredes- en humanitaire missies komt te overlijden, zal binnen de kaders van de overeenkomst – ondanks een eventuele molestclausule – tot uitkering worden gekomen. Dit is van toepassing als de aan de woningfinanciering gekoppelde levensverzekeringen kleiner is dan € 400.000 per situatie. Defensie vergoedt de verzekeraar de helft, zodra die tot uitkering overgaat.

Er wordt uitgegaan van een nulraming. De overeenkomst is potentieel van toepassing op een kleine groep, waarvan de omvang vooraf niet te bepalen is. Er wordt geen aanvullende premie gevraagd aan de uitgezonden defensieambtenaren, er bestaat geen begrotingsreserve. Mocht een beroep worden gedaan op de regeling, dan komt dit ten laste van de defensiebegroting.

De duur van de overeenkomst is vijf jaar met een stilzwijgende verlenging voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar. De regeling wordt periodiek geëvalueerd. De overeenkomst kent geen plafond.

Garantieregeling «vredes- en humanitaire operaties 2003»

Artikel (Bedragen x € 1.000)	Omschrijving	Uitstaande garantie 2014	Geraamd te verlenen 2015	Geraamd te vervallen 2015	Uitstaande garanties 2015	Garan-tieplafond 2015	Geraamd te verlenen 2016	Geraamd te vervallen 2016	Uitstaande garanties 2016	Garantie plafond 2016	Totaal plafond
Artikel 8 – Onder-steuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	Garantie overeen-komst vredes- en humanitaire operaties	0	0	0	0	0	0	0	0	0	n.v.t.

2.2 DE BELEIDSARTIKELEN

2.2.1. Beleidsartikel 1: Inzet

Algemene doelstelling
De krijgsmacht is er voor de verdediging en ter bescherming van (de belangen van) het Koninkrijk, alsmede voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde. De krijgsmacht ondersteunt civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol en verantwoordelijkheid Minister
De Minister is verantwoordelijk voor de beschikbaarstelling en inzet van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Beleidswijzigingen
Nederlandse bijdragen aan de volgende operaties/missies zijn aangevangen dan wel verlengd:
- EUTM Somalië (*European Union Training Mission, verlengd tot eind 2016*);
- UNMISS (*United Nations Mission in the Republic of South Sudan, verlengd tot maart 2016*);
- MINUSMA (*United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, verlengd tot eind 2016*);
- Strijd tegen ISIS in Irak (*ATF-ME en CBMI, verlengd tot oktober 2016*);
- Resolute Support Mission (*RSM, Fase 1 verlengd*).

Verder is in 2015 het budget Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK) structureel verhoogd met € 0,7 miljoen om taken en middelen beter met elkaar in evenwicht te brengen.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 1 Inzet (Bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**263.764**	**301.477**	**367.889**	**318.389**	**318.389**	**318.388**	**318.388**
Uitgaven	**252.576**	**301.477**	**367.889**	**318.389**	**318.389**	**318.388**	**318.388**
waarvan juridisch verplicht			0%				
Programma uitgaven	**252.576**	**301.477**	**367.889**	**318.389**	**318.389**	**318.388**	**318.388**
Opdracht Inzet							
– Crisisbeheersingsoperaties / Verdeelartikel BIV (HGIS)	228.517	292.251	364.800	315.300	315.300	315.300	315.300
– Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht	1.939	3.126	3.089	3.089	3.089	3.088	3.088
– Overige inzet	22.120	6.100	0	0	0	0	0
Ontvangsten	**11.645**	**6.707**	**26.774**	**32.207**	**6.707**	**6.707**	**6.707**
Programma ontvangsten							
– Crisisbeheersingsoperaties (HGIS)	8.293	6.707	26.774	32.207	6.707	6.707	6.707
– Overige inzet	3.352						

Toelichting op de instrumenten

Toelichting algemeen

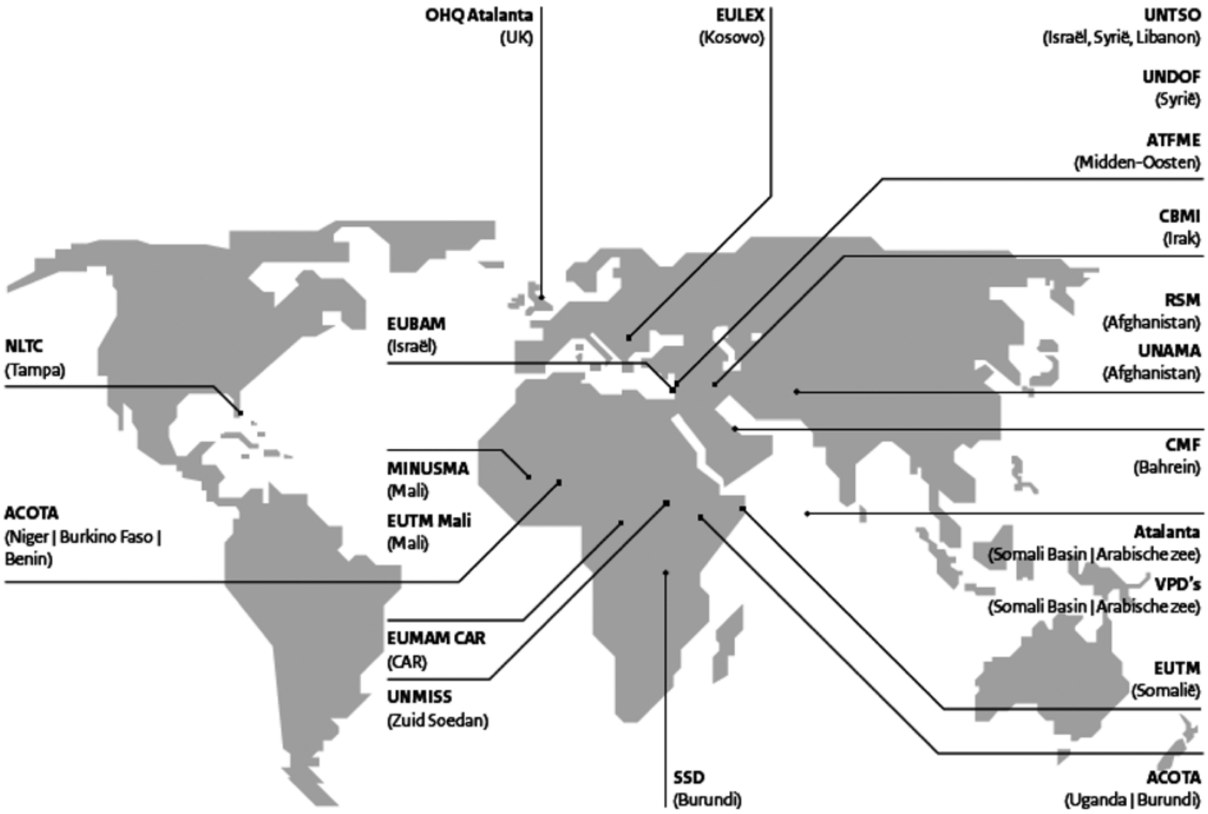
In artikel 1 worden de defensie-uitgaven voor inzet voor internationale veiligheid verantwoord en de uitgaven voor nationale inzet begroot en verantwoord.

De inzet van Defensie voor internationale veiligheid wordt met ingang van 2014 gefinancierd vanuit het Budget Internationale Veiligheid. Uit dit budget kunnen zowel activiteiten in het kader van officiële ontwikkelingshulp (Official Development Assistance; ODA) als non-ODA activiteiten, militair of civiel, worden gefinancierd. Het BIV maakt deel uit van de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS).

Een gecoördineerde inzet van instrumenten voor diplomatieke, militaire en ontwikkelingssamenwerking is het uitgangspunt voor de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het BIV interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd. Middelen voor hervorming van de veiligheidssector, beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw worden jaarlijks bij de 1e suppletoire begroting overgeheveld naar de begrotingen van BH&OS en BZ.

Overzicht missies

Toelichting uitgaven per missie (crisisbeheersingsoperaties)

Overzicht Crisisbeheersingsoperaties					
(Bedragen x € 1.000)	2016	2017	2018	2019	2020
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	85.000	16.000	10.000		
Strijd tegen ISIS (ATF-ME en CBMI)	66.000	23.000			
Contributies	33.000	33.000	33.000	33.000	33.000
Resolute Support Mission (RSM)	15.000	7.369			
Vessel Protection Detachments (VPD's)	13.300	13.300	13.300	13.300	13.300
Missies Algemeen	5.500	5.500	5.500	5.500	5.500
Patriot-missie Turkije/Ballistic Missile Defence Taskforce (BMDTF)	5.000				
Police Training Group Kunduz (PTG Kunduz)	5.000				
Kleinschalige NL-bijdragen (< € 2,5 mln. per jaar)	3.222	850	850	850	850
EUNAVFOR Atalanta	500				
Totaal	**231.522**	**99.019**	**62.650**	**52.650**	**52.650**

Toelichting per missie

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)
Met de VN-missie MINUSMA begeleidt de VN Mali naar een functionerende overheid die veiligheid en andere diensten aan de bevolking levert in het hele land. De Nederlandse bijdrage is gericht op een militaire niche-capaciteit, namelijk inlichtingen en verkenningen. Daarnaast draagt Nederland bij met drie Chinook helikopters voor transport en medische evacuatie. Hiermee voorziet Nederland de VN van belangrijke behoeftes in

de missie. Het budget van € 85 miljoen is nodig voor de verlenging van de missie in 2016 (Kamerstuk 29 521, nr. 293, 19 juni 2015).

Strijd tegen ISIS in Irak (ATF-ME en CBMI)
Een internationale coalitie is in 2014, op verzoek van de Iraakse regering, gestart met het bijdragen in de strijd tegen ISIS. De Nederlandse bijdrage aan deze coalitie bestaat uit een *Air Task Force Middle East* (ATF-ME) van ongeveer 200 militairen en een trainingsteam *Capacity Building Mission Iraq* (CBMI) van ongeveer 130 militairen in Bagdad en Erbil. Het budget van € 66 miljoen is nodig voor de verlenging van de missie in 2016 (Kamerstuk 27 925, nr. 539, 19 juni 2015). De militaire campagne is ingebed in een strategie die ISIS langs verschillende sporen bestrijdt, waaronder de financiering van ISIS en de stroom van *Foreign Terrorist Fighters* naar Irak en Syrië.

Contributies
Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de Navo en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de Navo of de EU. Onderdeel van de contributies is de jaarlijkse bijdrage aan de *Strategic Airlift Capability* (SAC) C-17, gehuisvest op *Papa Air Base* te Hongarije. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van tien Navo-lidstaten.

Resolute Support Mission (RSM)
De Resolute Support Mission van de Navo richt zich op het trainen, adviseren en assisteren van de *Afghan National Security Forces*. De Nederlandse bijdrage aan RSM concentreert zich op de regio Noord en de Duitse samenwerking in Mazar-e-Sharif. Nederland neemt met ongeveer 100 militairen deel aan RSM. Het budget van € 15 miljoen in 2016 is nodig voor de voortzetting van de missie in 2016 (Kamerstuk 27 925, nr. 541, 19 juni 2015).

Vessel Protection Detachments (VPD's)
In overleg met reders is de maximaal beschikbare VPD-capaciteit in 2012 uitgebreid tot 175 inzetten. De veiligheidssituatie in het operatiegebied waar de VPD's worden ingezet bepaalt mede wat de definitieve vraag van de reders wordt. Op basis van de huidige veiligheidssituatie en de daaraan gekoppelde vraag wordt verwacht dat in 2016 tussen de 50 en 75 VPD's worden ingezet. In de begroting is dekking zeker gesteld voor dit volume. De additionele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit toelagen, reis- en verblijfskosten en de kosten van de opslag van materieelpakketten in de regio. De bijdrage van de Nederlandse reders aan de additionele uitgaven voor de VPD's is in de uitgavenraming verwerkt.

Patriots Turkije (BMDTF)
De inzet van de Patriotsystemen is begin 2015 beëindigd en alle systemen en het personeel zijn terug in Nederland. Het budget van € 5 miljoen is voor het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missie.

Police Training Group Kunduz (PTG Kunduz)
Op 1 juli 2013 is de Geïntegreerde Politietrainingsmissie (GPM) beëindigd en is aansluitend de redeployment van de Politie Trainingsgroep uitgevoerd. Een deel van de verplichtingen voor het wederom inzetbaar maken van het teruggekeerde materieel loopt door tot in 2016.

Kleinschalige NL-bijdragen
In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar.

Missie	Maximale Nederlandse bijdrage
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	4
Combined Maritime Forces (CMF)	3
European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX Kosovo)	15
United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF)	2
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)	31
United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA)	2
European Union Border assistance Mission at Rafah (EUBAM RAFAH)	3
European Union Training Mission Mali (EUTM Mali)	1
European Union Military Assistance Mission (EUMAM Central African Republic)	2
European Union Training Mission Somalië (EUTM Somalië)	15
Operational Headquarters Operation ATALANTA (OHQ OP ATALANTA UK)	7

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit
Onderstaande programma's worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd en daarom hieronder toegelicht.

Security Sector Development (SSD) Burundi
Nederland heeft de afgelopen jaren via het SSD-programma bijgedragen aan de ontwikkeling van de Burundese veiligheidssector. Gezien de politieke ontwikkelingen in 2015 is besloten het programma met de Burundese overheid gedeeltelijk op te schorten. Het is vooralsnog niet bekend of dit deel van het programma, en daarmee ook de bijdrage van Defensie, in 2016 zal worden hervat.

Africa Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA)
Het ACOTA-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of Afrikaanse Unie (AU). Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen.

Toelichting op nationale inzet
De Ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Veiligheid en Justitie en Defensie hebben afspraken gemaakt over de gegarandeerde beschikbaarheid van militaire (specialistische) capaciteiten voor nationale veiligheid, crisisbeheersing en de operationele aansturing daarvan onder civiel gezag (Bestuursafspraken over intensivering civiel-militaire samenwerking).

Defensie levert de volgende vormen van ondersteuning aan de civiele autoriteiten, zowel in Nederland als in het Caribisch deel van het Koninkrijk:

– Structurele nationale taken:
  - Inzet van de Koninklijke Marechaussee voor politietaken zoals beschreven in artikel 4 van de Politiewet 2012:
    - Beveiliging Koninklijk Huis;
    - Politietaak voor Defensie;

    - Politietaak op Schiphol en andere aangewezen luchthavens;
    - Beveiliging burgerluchtvaart;
    - Verlening van bijstand aan en samenwerking met de politie alsmede assistentieverlening bij grensoverschrijdende criminaliteit;
    - Politietaak op plaatsen onder beheer van de Minister van Defensie, op aangewezen verboden plaatsen en de ambtswoning van de Minister-President;
    - Uitvoering van vreemdelingentaken op basis van de Vreemdelingenwet 2000;
    - Bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
    - Beveiligingswerkzaamheden voor De Nederlandsche Bank N.V.
  - Materieel, personeel en coördinatie voor Kustwacht Nederland;
  - Beheer en inzet defensiemiddelen voor Kustwacht Caribisch gebied;
  - Explosievenopruiming;
  - Luchtruimbewaking/bestrijding van terroristische aanvallen tegen de (burger)luchtvaart, waaronder de *Quick Reaction Alert* (QRA) van twee bewapende F-16's;
    - Bijzondere bijstandseenheden, waaronder de Unit Interventie Mariniers (UIM), een Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid van de Koninklijke Marechaussee en een personele bijdrage aan de Dienst Speciale Interventies (DSI) van de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie;
  - Calamiteitenhospitaal in het Centraal Militair Hospitaal;
  - Hydrografische opneming van de zeebodem en de verwerking daarvan tot zeekaarten.
- Militaire bijstand op grond van de Politiewet 2012:
  - Ondersteuning van de handhaving van de openbare orde;
  - Ondersteuning van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde.
- Militaire bijstand op grond van de Wet Veiligheidsregio's;
- Militaire steunverlening in het openbaar belang.

Naast de gegarandeerde militaire capaciteiten worden verscheidene incidentele inzetten verwacht die niet vallen onder structurele en reguliere militaire bijstand of militaire steunverlening.

De tabel indicatieve inzet voor 2016 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer.

Indicatieve inzet in 2016	Betreft	Aantal	Artikel
Explosieven opruiming	Aantal ruimingen	1.900	CLAS/FNIK
Explosieven opruiming Noordzee	Aantal ruimingen	40	CZSK
Duikassistentie	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	30	CZSK/FNIK
Patiëntenvervoer	Aantal uitgevoerde transporten	100	CLSK
Onderscheppingen luchtruim	Aantal onderscheppingen	5	CLSK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	100	KMar/CLAS/FNIK
Handhaving openbare orde en veiligheid	Aantal aanvragen	30	KMar/FNIK
Wet veiligheidsregio	Aantal aanvragen	10	KMar/CLAS/FNIK
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Aantal aanvragen	40	Alle krijgsmachtdelen/FNIK
Bijstand Caribisch gebied	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK

Toelichting: In de rechter kolom staat het artikel dat de uitgaven draagt die worden gemaakt om de taken te kunnen uitvoeren. Indien de inzet voldoet aan de criteria, worden de additionele uitgaven met FNIK verrekend. Soms zijn er meer krijgsmachtdelen die de taken kunnen uitvoeren.

Additionele uitgaven voor de uitvoering van militaire bijstand en militaire steunverlening worden gefinancierd uit het budget Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK). In 2014 is een interdepartementale evaluatie over het convenant FNIK voltooid en in 2015 is het FNIK-budget opnieuw vastgesteld. De structurele bijdragen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het Ministerie van Veiligheid en Justitie en het Gemeentefonds zijn vanaf 2015 verhoogd naar circa € 3,1 miljoen. Dit budget is bedoeld voor routinematige incidentele inzetten. Indien er sprake is van uitzonderlijke inzet die niet binnen de voorziening kan worden opgevangen, worden met de betrokken partijen afzonderlijke afspraken gemaakt over de verrekening.

Toelichting op overige inzet
Op dit moment is er voor 2016 nog geen overige inzet gepland.

Toelichting op ontvangsten

Crisisbeheersingsoperaties
De ontvangsten hebben voornamelijk betrekking op de vergoedingen van de EU, de Navo en VN-partners voor de door Nederland in het verleden geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Daarnaast ontvangt Nederland een tegemoetkoming van de VN voor deelname aan MINUSMA. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

2.2.2. Beleidsartikel 2: Taakuitvoering zeestrijdkrachten

Algemene doelstelling
De zeestrijdkrachten leveren operationeel gerede maritieme capaciteit, zowel vloot als mariniers, voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister
De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de zeestrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van maritieme eenheden. Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De zeestrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationaleals voor nationale taken.

Indicatoren algemene doelstelling
In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CZSK voor de periode 2016 tot en met 2020. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed». In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2016» bevat de actuele verwachting voor 2016. Planmatig kunnen er tijdelijk afwijkingen zijn van de norm, maar ook knelpunten in de bedrijfsvoering zorgen voor afwijkingen. De afwijkingen worden kort toegelicht in de voetnoten. Een verdere toelichting wordt naar aanleiding van de motie-Eijsink/Teeven (Kamerstuk 34 200-X, nr. 12) gegeven in een afzonderlijke brief die bij de begroting wordt verstuurd.

Doelstellingenmatrix CZSK 2016–2020					
Groep	Organieke component		Totaal aantal	Norm OG	OG 2016
Staf	NLMARFOR		1	1	1
Vlooteenheden	Fregatten	LC-fregat	4	2	2
		M-fregat	2	1	1
	Patrouilleschepen[1]		4	2	1
	Bevoorradingsschip		1	0,5[2]	0,5
	Landing Platform Docks		2	1	1
	Onderzeeboten		4	2	1[3]
	Ondersteuningsvaartuig OZD[4]		1	0,2[2]	0,2
	Mijnenbestrijdingsvaartuigen		6	3[5]	3
	Hydrografische opnemingsvaartuigen		2	1	1
Marinierseenheden	Marines Combat Group		2	1	1
	Surface Assault & Training Group[6]		1	0,5	0,5
	Sea-based Support Group		1	1	1
	Squadron NLMARSOF		2	1,5	1,5
Commandant der Zeemacht in het Caribisch gebied (CZMCARIB)	Infanteriecompagnie Curaçao		1	1	1
	Marinierscompagnie Caribisch gebied		1	1	1
	Infanteriepeloton Sint Maarten		1	1	1
	Boattroop Caribisch gebied		1	1	1
	Ondersteuningsvaartuig Caribisch gebied		1	0,7[2]	0,7
Overige eenheden	Defensie Duikgroep		1	1	1

[1] De patrouilleschepen ondergaan vanaf 2015 hun eerste onderhoud. Dit is gekoppeld aan de datum van de indienststelling. Daardoor zijn in 2016 twee schepen vrijwel gelijktijdig in onderhoud. Eén schip is operationeel gereed, het laatste schip werkt op en wordt gedurende het jaar operationeel gereed.
[2] Er is maar één schip van deze klasse. Het schip is vanwege onderhoud en opwerken gemiddeld niet het hele jaar operationeel gereed.
[3] Het instandhoudingsprogramma heeft een langere doorlooptijd dan het reguliere onderhoud, waardoor meer boten gelijktijdig in onderhoud zijn. Tot 2021 is één onderzeeboot operationeel gereed. Een tweede onderzeeboot werkt op.
[4] Het ondersteuningsvaartuig Zr. Ms. Mercuur is de eerste helft van 2016 niet inzetbaar in verband met onderhoud.
[5] Twee van de opgegeven mijnenbestrijdingsvaartuigen hebben het missieprofiel «NRF» (gereed voor gehele organieke taak) en één mijnenbestrijdingsvaartuig als Ready Duty Ship met een beperkte taakstelling voor het opsporen en vernietigen van explosieven op het continentaal plat.
[6] De component Surface Assault & Training Group (SATG) bestaat uit twee Landing Craft & Control Teams. Hiervan is één team Operationeel Gereed (0,5) en het andere team behoort tot het voortzettingsvermogen (0,5).

Beleidswijzigingen

Joint Support Ship (JSS)
Het logistiek ondersteunings- en bevoorradingsschip Zr. Ms. Karel Doorman is in april 2015 in dienst gesteld. Hiervoor heeft het schip van november 2014 tot januari 2015 de door ebola getroffen landen Liberia, Sierra Leone en Guinea voorzien van hulpgoederen die door de EU-lidstaten, NGO's en hulporganisaties ter beschikking waren gesteld. Medio 2016 moet Zr. Ms. Karel Doorman volledig inzetbaar zijn en kan het schip worden ingezet voor de maritieme bevoorradingsfunctie. Dit is één van de drie taken die het JSS kan uitvoeren. De overige twee taken (strategisch transport en *seabasing*) voert CZSK niet uit (Kamerstuk 33 763, nr. 17). Momenteel onderzoekt CZSK hoe, door samenwerking met internationale partners, in de toekomst invulling gegeven kan worden aan deze twee taken. Eind 2015 wordt de Tweede Kamer hierover geïnformeerd.

Contraterrorisme Interventiecapaciteit
Naar aanleiding van het verwachte langdurige karakter van het huidige dreigingsbeeld is vaker snel beschikbare interventiecapaciteit noodzakelijk. Hiertoe heeft het kabinet besloten om de veiligheidsketen in Nederland te versterken door onder meer de Dienst Speciale Interventies

(DSI) uit te breiden. De DSI bestaat uit personeel van Defensie en Politie. Het Defensiepersoneel (de Unit Interventie Mariniers: UIM) behorende bij de DSI is beheersmatig ondergebracht bij CZSK. Voor de uitbreiding is € 5,6 miljoen beschikbaar, hiervan is € 2,9 miljoen toegevoegd aan de begroting van CZSK. Het overige budget is onder andere toegevoegd aan bedrijfsvoeringsgerelateerde budgetten (€ 1,0 miljoen) en aan artikel 6 (Investeringen) voor investeringen voor deze extra capaciteit (€ 1,6 miljoen).

De Groene Draeck
De Groene Draeck is een Lemsteraak die in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix is geschonken. De Staat gaf daarbij mede het onderhoud aan de Groene Draeck als geschenk. Het Ministerie van Defensie is verantwoordelijk voor de uitvoering van het onderhoud aan en de exploitatie van de Groene Draeck. De uitgaven voor het reguliere onderhoud ad € 51.000 stonden op begroting I De Koning. Het kabinet heeft, naar aanleiding van de evaluatie van de begroting van de Koning, besloten deze uitgaven weer onder te brengen op de begroting van Defensie.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**750.869**	**714.995**	**689.550**	**684.177**	**674.286**	**674.158**	**676.368**
Uitgaven	**736.193**	**714.995**	**689.550**	**684.177**	**674.286**	**674.158**	**676.368**
Waarvan juridisch verplicht			75%				
Programma uitgaven	**133.877**	**133.015**	**125.054**	**120.173**	**116.360**	**116.275**	**117.339**
Opdracht Gereedstelling en instandhouding							
Commando ZSK	133.877	133.015	125.054	120.173	116.360	116.275	117.339
Gereedstelling	20.576	21.498	15.957	15.951	11.307	11.296	11.291
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto			*4.684*	*4.498*	*4.498*	*4.498*	*4.498*
Bijdrage aan agentschap	16.204	16.798	12.981	12.981	12.981	12.981	12.981
– RWS	*16.204*	*16.798*	*12.981*	*12.981*	*12.981*	*12.981*	*12.981*
Instandhouding	97.097	94.719	96.116	91.241	92.072	91.998	93.067
Apparaatsuitgaven	**602.316**	**581.980**	**564.496**	**564.004**	**557.926**	**557.883**	**559.029**
Personele uitgaven	534.497	521.519	502.604	503.275	497.602	498.089	498.690
– waarvan eigen personeel	*531.846*	*515.619*	*502.604*	*503.275*	*497.602*	*498.089*	*498.690*
– waarvan externe inhuur	*2.651*	*5.900*					
Materiële uitgaven	67.819	60.461	61.892	60.729	60.324	59.794	60.339
– waarvan ICT	*3.308*	*3.165*	*2.657*	*2.656*	*2.656*	*2.656*	*2.655*
– waarvan overige exploitatie	*57.594*	*53.968*	*59.235*	*58.073*	*57.668*	*57.138*	*57.684*
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	*6.917*	*3.328*					
Apparaatsontvangsten	**19.714**	**19.951**	**19.951**	**19.951**	**19.951**	**19.951**	**19.951**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2016 gaat het om 75 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaats- uitgaven, de instandhouding van de zeewapensystemen, inzet en de verplichtingen voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling
De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn gerelateerd aan de uitgaven voor de kustwacht in Nederland en het Caribisch gebied. Daarnaast betreft het de geraamde uitgaven voor opwerk- en oefenactiviteiten.

Instandhouding
De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek), walinstellingen en procesgebonden installaties en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden (ketenlogistiek).

Waarvan bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

Waarvan bijdragen aan agentschap
Het betreft hier voor 2016 de uitgaven aan Rijkswaterstaat (RWS), voor de Rijksbrede Civiele Rederij (RCR). Dit is een baten-lastenagentschap van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. De activiteiten die zij verrichten voor het CZSK hebben betrekking op gereedstelling.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
9.930	9.750	9.748	9.735	9.736	9.738

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Groene Draeck

De uitgaven voor onderhoud aan en exploitatie van de Groene Draeck betreffen met name personele uitgaven en worden daarom onder dit instrument begroot. Defensie heeft in samenwerking met een externe expert geconstateerd dat het reguliere onderhoudsbudget van € 51.000, dat voorheen op de begroting van de Koning stond, ontoereikend is voor het totale uit te voeren onderhoud tegen actuele tarieven. Meerjarig wordt daarom een totaalbedrag van € 95.000 geraamd voor het onderhoud aan en de exploitatie van de Groene Draeck. Dit betreft het hieronder gepresenteerde begrote budget. Dekking hiervoor wordt gevonden binnen dit artikel.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)					
	2016	2017	2018	2019	2020
Onderhoud en exploitatie Groene Draeck	**95**	**95**	**95**	**95**	**95**

2.2.3. Beleidsartikel 3: Taakuitvoering landstrijdkrachten

Algemene doelstelling
De landstrijdkrachten leveren operationeel gerede grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister
De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De landstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als voor nationale taken.

Indicatoren algemene doelstelling
In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLAS voor de periode 2016 tot en met 2020. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed». In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2016» bevat de actuele verwachting voor 2016. Planmatig kunnen er tijdelijk afwijkingen zijn van de norm, maar ook knelpunten in de bedrijfsvoering zorgen voor afwijkingen. De afwijkingen worden kort toegelicht in de voetnoten. Een verdere toelichting wordt n.a.v. de motie-Eijsink/Teeven (Kamerstuk 34 200-X, nr. 12) gegeven in een afzonderlijke brief die bij de begroting wordt verstuurd.

Doelstellingenmatrix CLAS 2016 – 2020				
Groep	Organiek Component	Totaal aantal	Norm OG	OG 2016
High Readiness Forces (Land) Headquarters	NLD deel staf HRF HQ	1	1	1
	NLD deel CIS Battalion	1	1	1
	NLD deel Staff Support Battalion	1	1	1
Brigade Hoofdkwartier	Staf	3	1	1
	Verkenningseskadron	3	1	1
	ISTAR Module	5	2	1[1]
	CIMIC Support Element	4	2	2
	Psyops Support Element	4	2	1
((Re)Deployment Taskforce HQ	Hoofdkwartier OOCL	1	1	0[2]
Defensie Grondgebonden Luchtverdedi-gingsCommando	C2 Patriot/AGBADS	1	1	0[3]
	Patriot Fire Unit	3	3	0[3]
	AMRAAM-Peloton	2	2	0[4]
	STINGER-Peloton	3	3	1[5]
Korps Commandotroepen	Commandotroepencompagnie	4	2	2
Bataljonstaakgroep	Manoeuvre bataljon[6]	7	2	1
	Pantserhouwitser /Mortier batterij	3	2	2
	Pantsergeniecompagnie	4	1	1
	Luchtmobiel Geniepeloton	3	1	0[7]
	CIS-Compagnie	3	1	0[8]
	Geneeskundig peloton	7	3	3
Cybercommando Combat Support Elements	Cyber entiteit	3	1	1
	Staf Vuursteuncommando	1	1	1
	Staf Geniebataljon	3	1	1
	Constructiecompagnie	2	1	1
	Brugmodule	2	1	1
	CBRN-Compagnie	2	1	0[9]
	EODD Ploeg	48	20	20
Combat Service Support Elements	Bataljonsstaf National Support Element	1	1	1
	Bataljonsstaf Geneeskundig bataljon	1	1/3	1/3
	B&T module	7	2	2
	Bevoorradingspeloton	3	1	1
	Herstelpeloton	11	4	4
	ROLE 2 Medical Treatment Facility	4	2	1[10]
	CBRN A&A team[11]	9	1	1
	CBRN DIM team[11]	8	1	1
Nationale Reserve	BATALJON	3	3	3

[1] *De lage materiële gereedheid van specifiek materieel, vooral EOV en UAV, heeft negatieve invloed op de operationele gereedheid.*
[2] *De geoefendheid is te laag, vooral door de inzet van het personeel in kleine kaderzware missies.*
[3] *Door eerdere missie in Turkije is de eenheid maar beperkt geoefend. Gedurende 2016 zal de situatie verbeteren. In verband met groot onderhoud en modificaties zijn de systemen gedurende 2016 maar beperkt beschikbaar.*
[4] *De verwerving van de benodigde beveiligde radioverbindingen wordt pas in de loop van 2016 voltooid. De opleidingen met deze radioverbindingen kunnen pas starten zodra deze in 2016 beschikbaar komen. Hierdoor kunnen de systemen niet binnen een netwerk worden ingezet.*
[5] *Door de beperkte materiële gereedheid van de Fennek en het nog ontbreken van de beveiligde radioverbindingen kan slechts één peloton Stinger worden gereedgesteld.*
[6] *Dit is een andere weergave dan voorheen. De manoeuvre bataljons bestaan uit de gemechaniseerde, gemotoriseerde en luchtmobiele bataljons. Het CLAS heeft de mogelijkheid om uit deze bataljons een op maat gemaakte bataljonstaakgroep samen te stellen. Deze wijze van indelen sluit beter aan bij de praktijk van het samenstellen van een taakgroep.*
[7] *Door de inzet van materieel en de lage materiële gereedheid door gebrek aan reservedelen zijn de eenheden niet operationeel gereed.*
[8] *Door de geplande vernieuwing van het operationele netwerk TITAAN bereikt de CIS compagnie gedurende 2016 niet de status «operationeel gereed».*
[9] *De materiële gereedheid is te laag, onder meer vanwege een vertraagde levering van monsternameapparatuur. Hierdoor is er ook een opleidingsachterstand.*
[10] *Het Mobiel Geneeskundig Operatiekamer Systeem (MOGOS) is buiten gebruik gesteld omdat deze niet voldoet aan de civiele normen. De verwerving voor de vervanging is gestart en loopt door tot in 2016.*
[11] *De CBRN teams A&A (Advies & Assistentie) en DIM (Detectie, Identificatie en Monitoring) maken deel uit van de CBRN-response eenheid die in het kader van VCMS is opgericht. Om deze capaciteiten zichtbaar te maken zijn ze vanaf de begroting 2016 opgenomen in de doelstellingenmatrix van het CLAS. De tabel laat zien dat er voldoende teams beschikbaar zijn om de korte reactietijd van 2,5 uur te waarborgen.*

Beleidswijzigingen
In 2015 is het Defensie Cyber Commando (DCC) opgericht. Het DCC bestaat uit een technische en een operationele entiteit en het Defensie Cyber Expertise Centrum (DCEC). In 2016 zal alleen het DCEC volledig operationeel gereed zijn.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**1.290.862**	**1.162.607**	**1.137.980**	**1.125.045**	**1.117.259**	**1.116.346**	**1.111.648**
Uitgaven	**1.203.245**	**1.162.607**	**1.137.980**	**1.125.045**	**1.117.259**	**1.116.346**	**1.111.648**
Waarvan juridisch verplicht			80%				
Programma uitgaven	**139.710**	**155.505**	**161.402**	**151.366**	**151.046**	**148.228**	**148.078**
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LAS	139.710	155.505	161.402	151.366	151.046	148.228	148.078
– Gereedstelling	49.031	54.730	47.613	47.607	47.606	47.606	47.606
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto			*11.251*	*10.806*	*10.806*	*10.806*	*10.806*
– instandhouding	90.679	100.775	113.789	103.759	103.440	100.622	100.472
Apparaatsuitgaven	**1.063.535**	**1.007.102**	**976.578**	**973.679**	**966.213**	**968.118**	**963.570**
Personele uitgaven	986.631	931.031	896.581	894.089	884.810	885.576	886.477
– waarvan eigen personeel	*982.136*	*922.946*	*896.581*	*894.089*	*884.810*	*885.576*	*886.477*
– waarvan externe inhuur	*4.495*	*8.085*					
Materiële uitgaven	76.904	76.071	79.997	79.590	81.403	82.542	77.093
– waarvan overige exploitatie	*67.753*	*66.215*	*79.997*	*79.590*	*81.403*	*82.542*	*77.093*
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	*9.151*	*9.856*					
Apparaatsontvangsten	**21.691**	**20.523**	**20.523**	**20.523**	**20.523**	**20.523**	**20.523**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2016 gaat het om 80 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de instandhouding van de landwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling
De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn voor oefenactiviteiten.

Instandhouding
De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek) en de bevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden door het Materieellogistiek Commando (matlogco).

Waarvan bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
19.414	19.190	19.146	19.106	19.106	19.107

De overige exploitatie is voor het grootste deel personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige materiële uitgaven.

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

2.2.4. Beleidsartikel 4: Taakuitvoering luchtstrijdkrachten

Algemene doelstelling
De luchtstrijdkrachten leveren lucht- en grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister
De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten.
Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De luchtstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale taken als voor nationale taken.

Indicatoren algemene doelstelling
In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLSK voor de periode 2016 tot en met 2020. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed». In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2016» bevat de actuele verwachting voor 2016. Planmatig kunnen er tijdelijk afwijkingen zijn van de norm, maar ook knelpunten in de bedrijfsvoering zorgen voor afwijkingen. De afwijkingen worden kort toegelicht in de voetnoten. Een verdere toelichting wordt n.a.v. de motie-Eijsink/Teeven (Kamerstuk 34 200-X, nr. 12) gegeven in een afzonderlijke brief die bij de begroting wordt verstuurd.

Doelstellingenmatrix CLSK 2016–2020				
Groep	Organieke component	Totaal aantal	Norm OG	OG 2016
Jachtvliegtuigen	F-16[1]	61	11	6[2]
Helikopters	AH-64D Apache[3] CH-47 Chinook[3] AS-532 Cougar NH-90[5]	28 17 12 18→20	10 6 5 2→5	4[4] 3[4] 5 1[6]
Transport-vliegtuigen	KDC-10 C-130H Hercules	2 4	1 2	1 2
Kustwacht Nederland	Dornier DO-228[7]	2	1	1
Force Protection	OGRV eenheden	4	2	2
Air C4ISR	AOCS – Luchtverkeersleiding[8] AOCS – Luchtgevechtsleiding[8] NDMC	1 1 1	1 1 1	1[9] 1[9] 1

[1] *Gedurende de looptijd van de Nederlandse bijdrage aan de Strijd tegen ISIS, worden geen F-16's aangeboden voor de Nato Response Force (NRF). Vanaf 2019 stroomt de F-35 in. In latere begrotingen zal dit worden verwerkt in de doelstellingenmatrix.*
[2] *Er zijn slechts voldoende vlieguren beschikbaar om crews getraind te houden voor de QRA en ATFME. Op zijn vroegst voldoet de operationele gereedheid van de F-16 in de tweede helft van 2017 weer aan de norm OG.*
[3] *Voor Apache en Chinook worden bemanningen opgeleid tot Limited Combat Ready. Dit betekent dat voor missies in de hoogste geweldscenario's, waarbij de tegenstander nog over een werkend luchtverdedigingssysteem beschikt, additionele training benodigd is.*
[4] *Er zijn slechts voldoende vlieguren beschikbaar om crews geoefend te houden voor inzet in MINUSMA. Vanwege de beperkte beschikbaarheid en getraindheid van het personeel zijn slechts 3 Chinooks/4 Apache's beschikbaar voor langdurige inzet.*
[5] *Eind 2014 is de afname bij de leverancier van de NH-90 hervat en loopt het aantal NH-90's op. Echter door de vertraagde invoer van de NH-90 alsmede de reservedelenproblematiek van de NH-90 vloot is de opbouw van zowel het aantal operationele crews als het aantal operationele NH-90's niet evenredig aan de instroom van het aantal NH-90's. Hierdoor blijft het aantal operationeel gerede NH-90's op één staan in 2016. Gedurende de begrotingsperiode loopt dit aantal naar verwachting op naar vijf in 2020. Vanaf 2023 wordt het gewenste aantal van zeven operationele gerede toestellen bereikt.*
[6] *De crews zijn «limited combat ready» opgeleid. Het retrofit programma van de helikopters en het toevoegen van missiepakketten duurt minimaal tot eind 2017. Er zijn in 2016 dan ook geen «combat ready»-crews en -toestellen beschikbaar. Gedurende 2016 zal gemiddeld 1 helikopter worden ingezet aan boord van schepen.*
[7] *Defensie treedt tot november 2017 op als eigenaar en operator van de Dornier. De weergegeven doelstelling geldt tot november 2017. Daarna is de doelstelling afhankelijk van de implementatie van de budgettaire afspraken (uit rapport Verdere modernisering van de Nederlandse Kustwacht 2015 – 2025) tussen de verantwoordelijke departementen die voor dekking van de benodigde investerings- en exploitatie-uitgaven zorgen.*
[8] *Om de verschillende taken van het Air Operations Control Station (AOCS) beter zichtbaar te maken is vanaf dit jaar onderscheid gemaakt in luchtverkeersleiding en luchtgevechtsleiding.*
[9] *Door beperkte personele capaciteit ontstaan situaties waarbij moet worden geprioriteerd bij de inzet van personeel.*

De permanent in de Verenigde Staten gestationeerde toestellen zijn opgenomen in de totalen. Het betreft tien F-16's, acht Apaches en vier Chinooks. Deze hebben een operationele configuratie, maar zijn permanent in gebruik voor opleidingen en training. Deze toestellen maken daarom geen deel uit van de norm voor de operationele gereedheid, maar worden samen met het (niet-operationele) F-16 testtoestel toegerekend aan het voortzettingsvermogen.

Beleidswijzigingen

Operationele beperkingen (capability gap) Helikopters
Om de toegenomen *capability gap* op te vangen, die is ontstaan door de vertraagde invoering van de NH-90, is besloten om de huidige Cougar-vloot uit te breiden en langer aan te houden. De uitbreiding vindt plaats door de verkoop van de Cougars te staken en de operationele vloot te vergroten van acht naar twaalf Cougar helikopters. Vooralsnog wordt voorzien om tot 2023 met de Cougar door te vliegen (Kamerstuk 25 928, nr. 68). De totale kosten voor de extra Cougarinzet, inclusief gederfde opbrengsten, in de periode 2015 tot 2023 zijn geraamd op € 130 miljoen.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**704.621**	**689.574**	**633.799**	**633.609**	**631.473**	**623.416**	**621.628**
Uitgaven	**653.271**	**689.574**	**633.799**	**633.609**	**631.473**	**623.416**	**621.628**
Waarvan juridisch verplicht			78%				
Programma uitgaven	**147.339**	**174.013**	**153.559**	**155.368**	**158.568**	**149.879**	**151.804**
Opdracht Gereedstelling en instandhouding Commando LSK	147.339	174.013	153.559	155.368	158.568	149.879	151.804
– Gereedstelling	9.562	13.570	13.244	13.239	13.229	13.272	13.272
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto			*2.265*	*2.175*	*2.175*	*2.175*	*2.175*
– Instandhouding	137.777	160.443	140.315	142.129	145.339	136.607	138.532
Apparaatsuitgaven	**505.932**	**515.561**	**480.240**	**478.241**	**472.905**	**473.537**	**469.824**
Personele uitgaven	413.109	393.827	378.538	377.339	377.438	376.457	374.349
– waarvan eigen personeel	*409.385*	*386.327*	*377.538*	*376.339*	*377.438*	*376.457*	*374.349*
– waarvan externe inhuur	*3.724*	*7.500*	*1.000*	*1.000*			
Materiële uitgaven	92.823	121.734	101.702	100.902	95.467	97.080	95.475
– waarvan overige exploitatie	*88.967*	*120.710*	*101.702*	*100.902*	*95.467*	*97.080*	*95.475*
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	*3.856*	*1.024*					
Apparaatsontvangsten	**13.052**	**15.759**	**15.759**	**15.759**	**15.759**	**15.759**	**15.759**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2016 gaat het om 78 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de instandhouding van de luchtwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling
De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn voor oefenactiviteiten.

Instandhouding
De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van de wapensystemen. De instandhoudingsuitgaven van het Logistiek Centrum Woensdrecht zijn hierin opgenomen. Naast uitgaven voor de diverse ondersteunende installaties gaat het om uitgaven voor de instandhouding van de wapensystemen die in de doelstellingenmatrix zijn genoemd.

Waarvan bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

Toelichting op de apparaatsuitgaven
De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
7.408	7.374	7.381	7.331	7.311	7.251

De overige exploitatie is voor het grootste deel personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit (vlieger)opleidingen, werving, dienstreizen en overige materiële uitgaven.

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

2.2.5. Beleidsartikel 5: Taakuitvoering Marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert politietaken uit op grond van de Politiewet 2012 (PW). Deze taak wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies uitgevoerd. Daarnaast levert de KMar capaciteit aan de CDS voor deelname aan (militaire) missies waarbij de KMar andere taken uitvoert dan die in de Politiewet (PW) zijn opgedragen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister van Defensie is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de Koninklijke Marechaussee (KMar). Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de Ministeries van Veiligheid en Justitie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet (2012) wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen;

- Bewaken en beveiligen van koninklijke paleizen, ambassades in risicogebieden[4], de Nederlandsche Bank en militaire objecten en personen. De KMar kan ook worden ingezet voor de bewaking en beveiliging van hoog risico objecten;
- Handhaving van de Vreemdelingenwetgeving waaronder bestrijding van identiteit- en documentfraude, mensensmokkel en grenstoezicht, bijvoorbeeld in Frontex-verband de ondersteuning van de grensbewaking van EU-lidstaten;
- Politietaken ten behoeve van Defensie;
- Bijdrage aan de opbouw van veiligheidssector in missiegebieden;
- Politietaken op en beveiliging van burgerluchtvaartterreinen;
- Samenwerking met en bijstand aan de nationale politie.

Naast het reguliere takenpakket fungeert de KMar ook als strategische reserve voor de nationale politie. Hiermee levert de KMar continue een bijdrage aan de veiligheid van de Staat door optreden in binnen- en buitenland.

Indicatoren algemene doelstelling

In onderstaande tabel staan de operationeel gerede eenheden en het voortzettingsvermogen van de KMar voor 2016 tot en met 2020. De gereedstelling voor onderstaande taken wordt onder beheersverantwoordelijkheid van de Minister van Defensie uitgevoerd.

[4] Budgettaire compensatie van deze taak wordt jaarlijks bij de eerste suppletoire begroting toegekend en is nog niet in de begroting opgenomen.

Doelstellingenmatrix KMar 2016–2020				
Groep	Organieke component	Totaal aantal	Norm OG	OG 2016
District Landelijke en Buitenlandse Eenheden/ Brigade Buitenland Missies en districten	Vte'n voor expeditionaire inzet	306	153	153
Landelijke bijstandsorganisatie KMar	Peloton voor *Crowd Riot Control* (CRC)	1	1	0,5[1]
District Landelijke en Buitenlandse Eenheden/ Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten	Vte'n voor *Close Protection Team* (CPT) ter begeleiding van VIP's in buitenland.	26	13	13

[1] *Door inzet van de gehele landelijke bijstandorganisatie voor Hoog Risico Beveiligingstaken tot aan medio 2016 als de extra HRB-pelotons zijn gevuld, is in 2016 slechts 50% van de CRC capaciteit beschikbaar.*

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent op hoofdlijnen drie operationele speerpunten: bewaken en beveiligen, de grenspolitietaak en internationale en militaire politietaken.

Bewaken en Beveiligen

Vanuit dit speerpunt draagt de KMar zorg voor de bewaking en beveiliging van bepaalde vitale objecten en personen. De KMar doet dit in samenwerking met (keten-)partners op nationaal, internationaal, publiek en privaat vlak.

Kengetallen	Prognose 2016
Het percentage uitvoering Toezichtprogramma Beveiliging burgerluchtvaart	100%
Het aantal permanent te bewaken objecten	7
Het aantal inzetbare Hoog Risico Beveiligingspelotons voor non-permanente bewaking van te bewaken objecten	6
Het servicepercentage beveiligde waardetransporten voor De Nederlandsche Bank	100%
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor expeditionaire beveiligingsopdrachten	(zie indicatoren algemene doelstelling)

Grenspolitietaak

Vanuit dit speerpunt richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Deze taak wordt doelmatig en flexibel, en zo mogelijk informatie- en risicogestuurd uitgevoerd.

Kengetallen	Prognose 2016
Aantal luchthavens waar grensbewaking wordt uitgevoerd	8
waarvan permanent	6
Aantal prioriteitsmeldingen (op luchthavens waar politietaken worden uitgevoerd)	24.000
Aantal verwijderingen (directe verwijderingen zonder tussenkomst Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) en verwijderingen na aanlevering van DT&V)	3.500
waarvan begeleid	500

Internationale en militaire politietaken
Vanuit dit speerpunt is de KMar als één van de vier operationele commando's van Defensie medeverantwoordelijk voor de uitvoering van het buitenland- en veiligheidsbeleid van Nederland. De KMar voert op grond van de PW politietaken uit in Nederland (inclusief Caribisch Nederland op grond van de Rijkswet Politie van Curaçao, van Sint Maarten en van Bonaire, St. Eustatius en Saba). Bij inzet van Nederlandse militairen in het binnen- en buitenland wordt aan hen politiezorg verleend door de KMar, onder meer door strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Daarnaast zorgt de KMar voor de bewaking van de integriteit van de krijgsmacht. Vanwege de specifieke organisatiekenmerken en expertise kan de KMar zowel met de andere krijgsmachtsonderdelen als zelfstandige (politie)organisatie in binnen- en buitenland optreden. Daarbij kan capaciteit ook worden ingezet in instabiele landen, bijvoorbeeld door deelname aan opbouwoperaties.

Kengetallen	Prognose 2016
Aantal misdrijfdossiers (aangeleverd aan OM Arnhem)	725
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor internationale crisis- en humanitaire operaties	(zie indicatoren algemene doelstelling)

Beleidswijzigingen

Contraterrorisme interventiecapaciteit
Naar aanleiding van het verwachte langdurige karakter van het huidige dreigingsbeeld is vaker snel beschikbare interventiecapaciteit noodzakelijk en is de verwachting dat het langdurig bewaken en beveiligen van objecten en personen toeneemt.

Het kabinet heeft besloten om de veiligheidsketen in Nederland te versterken en de capaciteit van de KMar uit te breiden (Kamerstuk 29 754, nr. 302). Voor de KMar betekent dit een versterking van de inlichtingenpositie en een uitbreiding van de taken op het gebied van bewaken en beveiliging van objecten met een hoog risicoprofiel. Eind 2016 zal de KMar zijn uitgebreid met zes Hoog Risico Beveiliging (HRB)-pelotons. Tevens zal er een uitbreiding van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) plaatsvinden vanwege de intensivering in het stelsel van speciale interventies.

Hiervoor zijn de apparaatsuitgaven van de KMar vanaf 2016 verhoogd met € 23,6 miljoen. De budgettaire consequenties voor 2015 zullen worden verwerkt met de tweede suppletoire begroting van 2015.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**337.665**	**322.233**	**319.517**	**323.890**	**319.724**	**320.102**	**320.097**
Uitgaven	**333.990**	**322.233**	**319.517**	**323.890**	**319.724**	**320.102**	**320.097**
Waarvan juridisch verplicht			91%				
Programma uitgaven	**1.617**	**1.671**	**2.014**	**2.364**	**2.364**	**2.364**	**2.364**
Opdracht Inzet KMAR	1.617	1.671	2.014	2.364	2.364	2.364	2.364
– Gereedstelling	*1.617*	*1.671*	*2.014*	*2.364*	*2.364*	*2.364*	*2.364*
Apparaatsuitgaven	**332.373**	**320.562**	**317.503**	**321.526**	**317.360**	**317.738**	**317.733**
Personele uitgaven	297.663	285.172	287.371	292.126	288.160	288.531	288.531
– waarvan eigen personeel	*297.383*	*283.912*	*272.851*	*272.606*	*268.640*	*269.011*	*269.011*
– waarvan externe inhuur	*280*	*1.260*					
Materiële uitgaven	34.710	35.390	30.132	29.400	29.200	29.207	29.202
– waarvan overige exploitatie	*33.957*	*35.001*	*29.026*	*28.338*	*28.138*	*28.145*	*28.140*
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	*753*	*389*	*1.106*	*1.062*	*1.062*	*1.062*	*1.062*
Apparaatsontvangsten	**6.529**	**4.590**	**4.590**	**4.590**	**4.590**	**4.590**	**4.590**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op apparaatsuitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2016 gaat het om 91 procent. Deze verplichtingen hebben volledig betrekking op de personele uitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Programma uitgaven

Gereedstelling
De uitgaven voor gereedstelling betreffen vooral de uitgaven voor meerdaagse (oefen) activiteiten.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
6.001	5.938	5.920	5.896	5.896	5.896

De overige exploitatie is voor het grootste deel personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige materiële uitgaven.

Waarvan bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

2.2.6 Beleidsartikel 6: Investeringen krijgsmacht

Algemene doelstelling
Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol en verantwoordelijkheid Minister
De Minister van Defensie is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoeften met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de Navo voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de materiële exploitatie, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Beleidswijziging
Ten opzichte van de defensiebegroting 2015 is het investeringsbudget meerjarig verhoogd en zijn diverse projecten herschikt in het investeringsplan. De verhoging van het investeringsbudget is met name toegewezen aan de komende begrotingsjaren. Hierdoor sluiten de omvangrijke projecten vervanging en modernisering Chinook, Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) en Defensiebrede Vervanging Operationele Wielervoertuigen (DVOW) beter aan op de verwachte of gewenste realisatie, en kunnen deze eerder dan voorzien worden uitgevoerd. De verhoging van het investeringsbudget, met het zwaartepunt op investeringen in de komende jaren, wordt zo goed en volledig mogelijk gepland, maar in de praktijk kunnen verschuivingen nodig zijn.

Investeringsquote
Defensie streeft ernaar om op termijn meerjarig gemiddeld ten minste 20 procent van haar uitgavenbudget te besteden aan investeringen. Dit streven komt voort uit het besef dat een moderne krijgsmacht voldoende investeringsruimte moet hebben om haar hoofdwapensystemen te vervangen of te moderniseren. Het kengetal dat hiervoor wordt gebruikt is de investeringsquote. De Navo hanteert dit percentage als richtlijn[5], het is geen absoluut gegeven.

Het is daarbij van belang dat niet eenzijdig gefocust wordt op de investeringsquote, maar dat er meerjarig een balans bestaat tussen investeringen en exploitatie. In het kader van financiële duurzaamheid zal Defensie de komende jaren meer op basis van de *Life Cycle Costing* gaan werken. Deze benadering helpt Defensie om investeringen en exploitatie beter in samenhang te kunnen beoordelen en dus ook om keuzes te maken. Het investeringspercentage kan, door veranderende verwervingsstrategieën, onderhoudsprincipes of internationale samenwerking, in de toekomst anders uitkomen. Uiteindelijk gaat het om de meest effectieve en efficiënte wijze van samenstellen en verkrijgen van de benodigde capaciteiten.

Er zijn diverse factoren van invloed op het realiseren van de investeringsquote. Zoals gesteld, wordt er gestreefd naar een investeringsbudget van 20 procent. De realisatie daarvan is, zeker bij de grote projecten, afhankelijk van een groot aantal factoren zoals de mate waarin projecten concreet beschreven kunnen worden, de beoordeling en weging van

[5] Deze richtlijn is bij de Wales summit in 2014 herbevestigd.

keuzes op basis van business-cases, het onderzoek naar mogelijke (internationale) samenwerking, het al dan niet betrekken van de industrie en het uiteindelijke besluitvormingsproces (DMP). Dit wordt zo goed en volledig mogelijk gepland, maar in de praktijk blijkt echter dat verschuivingen in de tijd niet altijd te vermijden zijn. Ook externe factoren zijn relevant, zoals tijdige en kwalitatief juiste levering door leveranciers, de voortgang bij eventuele partnerlanden in het geval van internationale samenwerking, een ongestoord verloop van het verwervingsproces en de ontwikkeling van prijzen en valutakoersen.

Met de uitwerking van het groeitraject Financiële Duurzaamheid wordt ruim aandacht besteed aan versterking van het aan de begroting ten grondslag liggende ramingsproces, inclusief de samenhang tussen investeringen en exploitatie en een verbeterd risicomanagement.

Een tijdelijk lagere investeringsquote leidt niet onmiddellijk tot beperkingen voor gereedstelling en inzet, omdat deze uitgaven in de regel worden gefinancierd uit het exploitatiebudget. Op langere termijn kan dit wel negatieve gevolgen hebben. Veroudering hangt immers potentieel samen met een grotere kans op storingen, een lagere beschikbaarheid, verminderde inzetbaarheid of operationele relevantie. Dit verschilt per (wapen)systeem en is afhankelijk van de mate van dreiging, de snelheid en frequentie waarmee deze (wapen)systemen moeten worden ingezet.

In overeenstemming met de Motie Hachchi c.s. (Kamerstuk 34 200-X, nr. 11) wordt in het vervolg van dit beleidsartikel inzichtelijk gemaakt op welke manier de investeringsquote is opgebouwd. Ook wordt toegelicht welke projecten en plannen met bijbehorende omvang ten grondslag liggen aan de investeringsverplichtingen en -uitgaven. Dit is concreet gemaakt door ten eerste de berekening van de gerealiseerde investeringsquote 2010–2014 en de geraamde investeringsquote 2010–2020 weer te geven. Ten tweede zijn de in het begrotingsjaar 2016 grote aan te gane verplichtingen vermeld. Ten derde wordt uitgelegd welke projecten meetellen in de begrote investeringsquote voor 2016. Ten vierde is, waar mogelijk, aangegeven welke risico's worden verwacht voor de realisatie van deze investeringen.

Voortaan zal Defensie voor de investeringsquote uitgaan van een vijfjarig voortschrijdend gemiddelde. Dit is overeenkomstig de aanbeveling uit het IBO Wapensystemen om een gemiddelde investeringsquote als richtsnoer te gebruiken. Dit laat overigens onverlet dat de investeringsquote onder invloed van uiteenlopende factoren altijd fluctuaties zal vertonen. Defensie zal de komende jaren de waarde van de investeringsquote dan ook onderzoeken.

Op grond van het beschikbare budget bedraagt de geraamde investeringsquote voor 2016 18 procent. Zoals bekend, kampt Defensie al jaren met onderrealisatie. Opeenvolgende reorganisaties hebben het investeringstempo vertraagd, waardoor projecten zijn uitgesteld of geschrapt. Er zijn inmiddels maatregelen getroffen om de verwervingsketen (van behoeftestelling tot realisatie) te versterken, maar de effecten daarvan moeten de komende jaren nog zichtbaar worden. Ook voor 2016 is daarom een onderrealisatie van enkele procentpunten mogelijk. Het investeringsbudget zelf blijft ongewijzigd en kan via de ongelimiteerde eindejaarsmarge doorschuiven naar volgende jaren. Dit is dringend nodig, aangezien de investeringsbehoefte voor alle benodigde vernieuwingen en vervangingen de komende vijftien jaar groter is dan het beschikbare

budget. In verband hiermee was het noodzakelijk om geplande projecten uit te stellen of aan te passen, zoals de vervanging van het licht indirect vurend wapensysteem (LIVS), de beschermingspakketten van het infanterie gevechtsvoertuig, de Capability Upgrade Elektronische Oorlogsvoering (CUP EOV) en de MALE UAV. Ook voor het investeringsbudget geldt dat ambities moeten aansluiten bij de beschikbare middelen. Dit leidt tot keuzes.

Gedurende de begrotingsperiode hoeven geen werkzaamheden voor projecten in realisatie te worden gestaakt of onderbroken. Voor deze projecten is budget voorzien in de plannen. Dit bevordert de rust in het planproces en de realisatie daarvan. Voorts is het investeringsplan realistischer gemaakt door alle projecten te indexeren en door de fasering van projecten beter af te stemmen op de verwachte realisatiemomenten. De invoering van de levensduurbenadering zal het realiteitsgehalte van de investeringsplannen van Defensie verder doen toenemen en daarmee de begroting duurzamer maken. Die benadering behelst onder meer het verwerken van de gevolgen van investeringsprojecten voor de exploitatie en het vroegtijdig plannen van vervangingsinvesteringen. Een duurzamere begroting vergt ook aandacht voor de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen en de aanzienlijke gevolgen van valutawisselingen.

Berekening gerealiseerde investeringsquote 2010/2014 en geraamde investeringsquote 2015/2020

De geraamde investeringsquote wordt uitgedrukt als percentage van het investeringsbudget (beleidsartikel 6 Investeringen) ten opzichte van de defensiebegroting, gecorrigeerd voor het BIV (beleidsartikel 1 Inzet) en attachés (beleidsartikel 6 Ondersteuning Commando DienstenCentra). De gerealiseerde investeringsquote wordt op dezelfde wijze berekend als de begroting, maar dan op basis van de daadwerkelijk gerealiseerde uitgaven. Door te corrigeren voor het BIV en attachés is de berekende investeringsquote gebaseerd op alle elementen uit de begroting die ten dienste staan aan de normale bedrijfsvoering en het gereedstellingsproces.

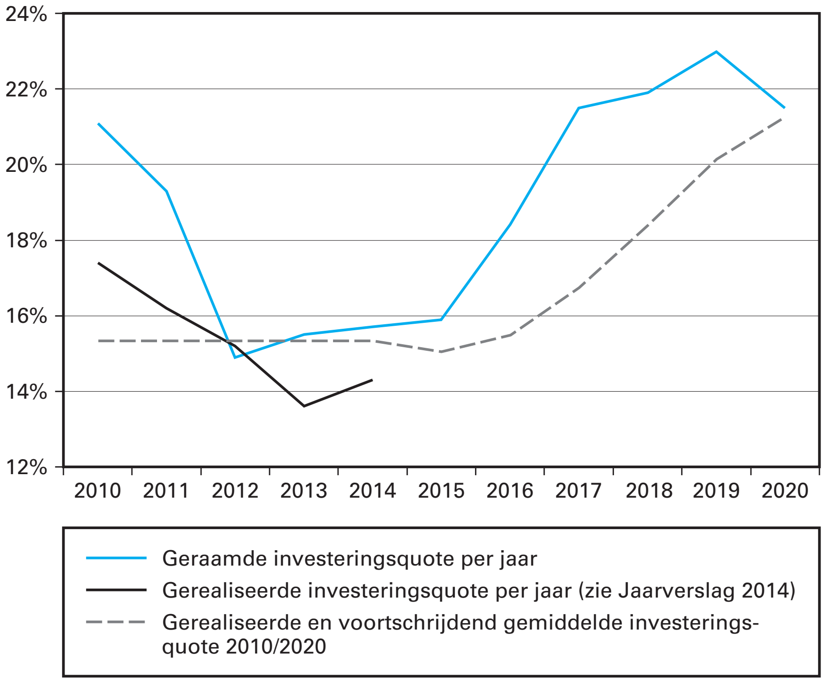
Een aanbeveling uit het IBO is om de gemiddelde investeringsquote als richtsnoer te gebruiken. De berekening van de gerealiseerde investeringsquote over de afgelopen vijf jaren is in onderstaande tabel weergegeven. Het gemiddelde over deze periode bedraagt 15,3 procent. De verwachting is dat dit gemiddelde de komende jaren zal stijgen.

Begrotingsjaar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Teller (totaal Investeringen)	1.413.383	1.285.886	1.193.516	1.019.656	1.073.768	1.217.256	1.446.203	1.737.320	1.774.760	1.866.337	1.732.509
Noemer (totaal defensiebudget minus HGIS en attachés)	8.131.390	7.949.870	7.861.154	7.511.951	7.531.416	7.657.360	7.852.409	8.084.553	8.102.150	8.117.872	8.063.461

Gerealiseerde investerings-quote per jaar (zie Jaarverslag 2014)	17%	16%	15%	14%	14%						
Geraamde investerings-quote per jaar	21%	19%	15%	16%	16%	16%	18%	21%	22%	23%	21%
Gerealiseerde en voortschrijdend gemiddelde investerings-quote 2010/2020					15%	15%	15%	17%	18%	20%	21%

De tabel maakt onderscheid in de realisatie van 2010 tot en met 2014 en de begrote investeringsquote vanaf 2015. Het grafisch verloop van raming en realisatie over de jaren 2010 tot en met 2014 is in onderstaande grafiek weergegeven.

Grafiek 6.1 realisatie investeringsquote 2010 / 2014, raming investeringsquote 2015 / 2020 en het voortschrijdend gemiddelde investeringsquote 2010/2020.

Defensie is, zoals bekend, bezig met een meerjarig groeitraject dat is ingezet met de nota «In het belang van Nederland». Financiële en operationele duurzaamheid is het doel. Veranderingen in bedrijfsvoering en ondersteunende systemen moeten daartoe in samenhang worden gerealiseerd. Ook herstel van de investeringsquote en de realisatie daarvan, is het streven.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 6 Investeringen Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**996.956**	**1.290.659**	**1.479.879**	**1.739.620**	**1.777.060**	**1.871.537**	**1.752.571**
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	531.601	873.128	1.092.306	1.260.426	1.412.145	1.599.687	1.479.587
Opdracht Voorzien in infrastructuur	316.794	206.095	145.000	208.878	149.487	105.829	129.507
Opdracht Voorzien in IT	55.017	109.876	157.105	185.069	130.177	80.770	58.226
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	55.229	60.005	57.175	56.954	56.957	56.957	56.957
Bijdrage aan de NAVO	38.315	41.555	28.293	28.293	28.294	28.294	28.294
Uitgaven	**1.065.480**	**1.217.256**	**1.446.203**	**1.737.320**	**1.774.760**	**1.866.337**	**1.732.509**
Waarvan juridisch verplicht			74%				
Programma uitgaven	**1.065.480**	**1.217.256**	**1.446.203**	**1.737.320**	**1.774.760**	**1.866.337**	**1.732.509**
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	604.014	764.815	916.210	1.258.126	1.409.845	1.594.487	1.460.588
Opdracht Voorzien in infrastructuur	309.820	203.384	253.820	208.878	149.487	105.829	129.005
waarvan agentschap RVB		*27.353*	*177.200*	*169.800*	*149.487*	*105.829*	*129.005*
Opdracht Voorzien in IT	64.938	147.497	190.705	185.069	130.177	80.770	57.665
waarvan SSO DMO/OPS	*68.113*	*52.462*	*58.721*	*65.638*	*57.308*	*51.573*	*51.573*
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	59.403	60.005	57.175	56.954	56.957	56.957	56.957
Bijdrage aan de NAVO	27.305	41.555	28.293	28.293	28.294	28.294	28.294
Programma ontvangsten	**119.620**	**190.995**	**77.636**	**121.736**	**175.056**	**103.756**	**174.028**
– Verkoopopbrengsten groot materieel	92.946	153.586	58.586	104.286	151.086	95.086	156.358
– Verkoopopbrengsten infrastructuur	20.417	22.100	17.180	15.580	22.100	6.800	15.800
– Overige ontvangsten	6.257	15.309	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2016 betreft het 74 procent. Om de budgetten en de investeringsplannen beter op elkaar aan te laten sluiten is een deel van het investeringsbudget uit 2016 (€ 200 miljoen) verschoven naar de jaren 2018 (€ 75 miljoen) en 2019 (€ 125 miljoen).

Bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting, onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*Shared Service Organisations*). Het betreft hier de uitgaven voor het RVB (€ 177,2 miljoen voor 2016) en DTO (€ 58,7 miljoen voor 2016).

Toelichting op de instrumenten
In dit beleidsartikel wordt inzicht gegeven in de uitgaven en verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn geraamd en die ten grondslag liggen aan de investeringsquote. Tevens wordt aangegeven wat de verwachte risico's zijn voor de realisatie van de uitgaven, overeenkomstig de motie Hachchi c.s. (Kamerstuk 34 200 X, nr. 11).

Ten grondslag aan de berekening van de investeringsquote voor 2016 van 18 procent liggen de volgende bedragen:

Opbouw Investeringsquote	
	Raming uitgaven 2016
Totaal Voorzien in nieuw materieel: • *Zee (zie tabel Projecten Zeestrijdkrachten)* • *Land (zie tabel Projecten Landstrijdkrachten)* • *Lucht (zie tabel Luchtstrijdkrachten)* • *Projecten Defensiebreed (zie tabel Projecten Defensie-breed)* • *Projecten < € 25 miljoen*	916.210
Voorzien in infrastructuur	253.820
Voorzien in IT	190.705
Bekostiging wetenschappelijk onderzoek	57.175
Bijdrage aan de Navo	28.293
Totaal investeringen	1.446.203
Totaal Defensie	7.852.409
De investeringsquote: 1.446.203 : 7.852.409 = 18 procent	

In de tabellen van Voorzien in nieuw materiaal, Voorzien in infrastructuur, Voorzien in IT en Bekostiging Wetenschappelijk Onderzoek zijn alle projecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen opgenomen.

De projecten in realisatie waarvan de financiële omvang van meer dan € 10 miljoen is gewijzigd, alsmede de projecten waarvan de planning met meer dan een jaar is gewijzigd, worden onderaan de tabellen nader toegelicht. Tevens worden de projecten in planning opgesomd waarvan wordt verwacht dat deze in 2016 tot uitgaven leiden. Wezenlijke veranderingen ten opzichte van de begroting 2015 worden hierbij toegelicht.

Voorzien in nieuw materieel
In het Materieelprojectenoverzicht (MPO) worden alle strategische materieelprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen uitgebreid toegelicht. Voor de projecten in planning wordt bovendien de verwachte fasering in het Defensie Materieel Proces (DMP) vermeld.

Risico's bij Voorzien in nieuw materieel
Aan de uitvoering van projecten zijn diverse risico's verbonden waardoor de realisatie kan afwijken van de initiële planning. Diverse risico's bij het realiseren van projecten zijn:

Internationale samenwerking/co-financiering
Dit geldt vooral bij projecten die in samenwerking met verschillende andere landen worden gepland en uitgevoerd. Het NH-90 project met een verwachte realisatie van € 55,3 miljoen is hier een goed voorbeeld van. De doorlooptijd van de (inter)nationale besluitvorming kan langer zijn dan gepland, waardoor de behoeften van de deelnemende landen later onder contract kunnen worden gebracht en derhalve later worden gerealiseerd. Bij projecten met co-financiering vormt de mate waarin de partners hun financiering rond krijgen een risico voor de uitvoering van projecten.

Onvoldoende budget/herijking
In het geval dat sprake is van een tekort aan investeringsbudget, door bijvoorbeeld het duurder uitvallen van een aanbesteding, bijstellingen in de behoefte, zal een project herijkt moeten worden.

Vertraging in levering
Het risico bestaat dat zich vertragingen voordoen t.o.v. het beoogde of overeengekomen leverschema, waardoor budget moet worden doorgeschoven.

Juridische procedures
In een verwervingstraject is het nooit geheel uitgesloten dat (afgewezen) leveranciers juridische stappen ondernemen om alsnog te kunnen leveren. Dergelijke procedures kunnen leiden tot vertragingen in het proces, waardoor geplande verplichtingen- en kasramingen niet worden gerealiseerd.

Capaciteit
Door het ontbreken van relevante capaciteit en kennis op enig moment kunnen zich vertragingen voordoen.

Kwaliteit
Als bij een levering blijkt dat niet is voldaan aan de kwaliteitseisen zullen betalingen worden opgeschort. In dit geval zullen geplande budgetten pas tot betaling komen nadat aan de kwaliteitseisen is voldaan.

Prestatieverklaring en Facturatie
Indien een lange periode bestaat tussen het leveren van de prestatie en de ontvangst van de factuur zal het lastig zijn om een prestatieverklaring te krijgen en daarbij tot betaling over te gaan. Voorbeelden van dergelijke projecten zijn: F-16 zelfbescherming *Aircraft Survivability Equipment* (ASE) € 43,4 miljoen, AH-64D zelfbescherming (ASE) € 18,6 miljoen). Door het Special Billing Arrangement (SBA) is de voorspelbaarheid van de uitgaven van dergelijke projecten lastig.

Projecten Zeestrijdkrachten

Projecten in realisatie zeestrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Instandhouding M-fregatten	58,6	52,8	5,8					2016
Instandhouding Walrus-klasse onderzeeboten	96,0	49,7	10,0	8,0	8,0	8,0	8,0	2021
Instandhouding Goalkeeper	34,5	27,2	5,4	1,9				2017
Low Frequency Active Sonar (LFAS)	27,3	24,6	1,7	1,0				2017
Luchtverdedigings- en Commandofregatten	1.560,3	1.559,0	1,3					2016
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	126,8	77,5	16,2	18,1	4,5	5,6	2,7	2021
Patrouilleschepen	530,0	528,8	1,2					2016
Verwerving *Joint* Logistiek Ondersteuningsschip (JSS)	409,3	401,6	7,7					2016
Midlife upgrade BV206D (MLU BV206D)	31,7	5,5	4,2	12,6	9,3	0,1		2019
Verbetering MK 48 torpedo	71,8	29,1	17,7	24,6	0,4			2018
Evolved Sea Sparrow Missile Block II: deelneming internationaal ontwikkel-traject	37,1	36,3	0,8					2016

Midlife Upgrade BV206D en Verbetering MK 48 torpedo
Nieuw in realisatie zijn het project Midlife Upgrade BV206D en de verbetering MK 48 torpedo. Bij de overige projecten zijn geen significante wijzigingen opgetreden.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2016
Bij de projecten Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en commandofregatten en Midlife Upgrade Landing Craft Utility zijn geen significante wijzigingen opgetreden.

Projecten Landstrijdkrachten

Projecten in realisatie landstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	133,3	128,3	3,0	2,0				2017
Battlefield Management Systeem (BMS)	60,8	57,4	3,4					2016
Datacommunicatie Mobiel Optreden (DCMO)	42,4	41,2	1,2					2016
Patriot vervanging COMPATRIOT	30,8	19	9,2	2,6				2017
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer). productie	796,6	542,6	142,6	94,3	14,9	2,2		2019
Vervanging genie- en doorbraaktank	91,5	87	3,4	1,1				2017
Aanvulling Bushmasters	32,8	5,1	12,4	15,3				2017

Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)
Naar aanleiding van de herijking is de fasering van het project aangepast. Het projectbudget is verhoogd met € 7,0 miljoen in verband met de aanschaf van een ander type data radio's. Naar verwachting wordt het contract afgesloten in 2016 met betalingen in 2016 en 2017.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2016

Verwerving CE-pakketten Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV)
Als gevolg van prioriteitstelling in het investeringsplan is de reeks voor «aanschaf» drie jaar vertraagd naar de periode 2020 – 2023. Hierdoor is de CE-bescherming later beschikbaar. De studie- en testfase gaan door als gepland.

CRAM en CLASS-UAV-detectiecapaciteit
Door prioriteitstelling in het investeringsplan is dit project met drie jaar vertraagd naar de periode 2019 – 2022.

Patriot en Zwaar Bergingsvoertuig
Bij de projecten Patriot verlenging levensduur en Levensduurverlenging zwaar Bergingsvoertuig zijn geen significante wijzigingen opgetreden.

Projecten Luchtstrijdkrachten

Projecten in realisatie luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)

Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	
AH-64D Block II *upgrade*	120,0	44,5	10	15	29,2	11,3		2019
AH-64D verbetering bewapening	37,3	1,4	18,2	5,2	6,5	6,0		2019
AH-64D zelfbescherming (ASE)	92,0	2,3	18,6	11,2	7,5	26,4	12,8	2021
F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	50,0	15,0	11,6	14,4	9,0			2018
F-16 M5 modificatie	38,8	36,1	2,7					2016
F-16 onderhoudstape M6.5	25,6	12,5	3,6	6,9	2,6			2018
F-16 mode 5 IFF	42,1	30,3	5	4,4	2,4			2018
F-16 verbetering lucht-grond bewapening, fase 1	59,4	58,8	0,4	0,2				2017
F-16 zelfbescherming (ASE)	94,5	13,8	43,4	24,7	12,6			2018
Langer Doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid & Lucht-waardigheid	42,9	8,8	6,0	5,9	6,4	5,5	4,3	2021
Obsolescence Prevention Program PC-7	30,0	5,8	14,4	9,8				2017
Vervanging Medium Power Radars Wier en Nieuw-Milligen	61,4	12,0	15,0	11,6	10,1	9,9	2,7	2021
Verwerving F-35 (budge-treeks)	4.691,6	522,8	113,4	323,7	491,7	742,0	707,0	2023

AH-64D
Het budget voor zowel het project AH-64D zelfbescherming als het project AH-64D verbetering bewapening is verhoogd met de prijspeilaanpassing 2015 en de compensatie voor de aanpassing van de dollarplankoers. Daarnaast is de uitvoering van het project AH-64D zelfbescherming (ASE) een jaar verlengd in verband met het doorvoeren van standaardisatie van de zelfbeschermingsystemen naar US-Army voorbeeld. De mogelijkheden

en de aanschaf van dit Amerikaanse systeem dient verder uitgewerkt te worden; hiervoor is dus een jaar extra gepland.

F-16
Bij het project F-16 zelfbescherming (ASE) is sprake van herfasering door vertraging bij het opstellen van de *Letter of Agreement*. Dit is voornamelijk het gevolg van procedures bij de Amerikaanse overheid. Het projectbudget is gestegen door compensatie voor de gestegen dollarkoers en toekenning van de prijspeilcompensatie.

Het project Infrarood geleide lucht-lucht raket is in omvang en looptijd toegenomen door een uitbreiding van het aantal te verwerven *missiles,* met behulp van de in deze begroting verwerkte verhoging van het investeringsbudget. Hiermee groeit de voorraad verder richting het normaantal.

Nieuw in realisatie zijn de projecten Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding, Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging, Obsolescence Prevention Program PC-7 en Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen. Bij de overige projecten zijn geen significante wijzigingen opgetreden.

Verwerving F-35

Raming uitgaven (bedragen x € 1 miljoen)

Projectomschrijving	Projectvolume	Raming uitgaven							Fasering tot
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 en verder	
Budget verwerving F-35	4.691,6	522,8	113,4	323,7	491,7	742,0	707,0	1.791,0	2023
Raming verwerving F-35	5.241,1	522,8	113,4	255,7	709,0	912,7	931,6	1.795,9	2023
Waarvan verwerving 2 testtoestellen (inclusief bijkomende middelen)	274,0	268,9	2,5	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0	2013
Waarvan verwerving toestellen (inclusief bijkomende middelen)	4.555,4	253,9	110,9	253,1	614,9	818,6	837,5	1.666,5	2023
Waarvan PSFD MoU	*190,7*	*141,3*	*11,8*	*9,0*	*7,9*	*5,1*	*4,6*	*11,0*	2023
Waarvan deelname IOT&E (inclusief exploitatie testtoestellen t/m 2019)	*87,1*	*33,7*	*17,0*	*17,5*	*18,9*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	2019
Waarvan voorziening risicoreservering investeringen	*411,7*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*94,1*	*94,1*	*94,1*	*129,4*	2023

F-35 en koerswisselingen
Dit jaar is het investeringsbudget door prijsbijstelling toegenomen tot € 4.692 miljoen (prijspeil 2015). De huidige projectraming bedraagt € 5.241 miljoen en bestaat uit de geraamde investeringskosten van € 4.517 miljoen, een risicoreservering van € 412 miljoen en een overheveling naar de exploitatie van € 312 miljoen. Per saldo is er sprake van een negatief verschil tussen budget en raming van € 550 miljoen, waarvan € 75 miljoen aan hogere BTW-afdrachten. De stijging van de geraamde investeringskosten is het gevolg van een fors hogere dollarkoers.

Het kabinet acht het onverstandig om op dit moment het budget aan de raming aan te passen. Dit zou abrupte, ingrijpende maatregelen vergen, terwijl het onzeker is of die uiteindelijk nodig zullen zijn, ook omdat de toestellen in verschillende tranches over een reeks van jaren worden aangeschaft. Zowel veranderingen in de dollarkoers als in de prijzen (in dollars) zullen de komende jaren immers van invloed zijn op de ramingen. Vanzelfsprekend volgt het kabinet de ontwikkelingen op de voet.

Sommige onderdelen van de Rijksbegroting zijn gevoeliger dan andere voor plotselinge wisselingen van de valutakoersen. Dat geldt bijvoorbeeld voor defensie-investeringen, in het bijzonder het F-35 project. Zoals in de beleidsagenda van deze begroting is aangegeven onderzoekt de Studiegroep Begrotingsruimte de omgang met valutakoerswisselingen en prijsontwikkelingen. Het afsprakenkader dat voor de F35 geldt, wordt hiernaast gelegd.

Aanpassing taakstellend budget investeringen (bedragen x € 1 miljoen)

	Bedrag
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2014	**4.675,3**
Bijstelling budget o.b.v. Nederlandse prijsindexatie	16,3
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2015	**4.691,6**

Project in planning met verwachte uitgaven in 2016

Chinook Vervanging en Modernisering
Nadat in 2014 bleek dat een offerte voor de elf toestellen in een gelijke configuratie als de CH-47F aanzienlijk hoger uitviel dan verwacht, is afgelopen jaar een herijking uitgevoerd. Over de uitkomst hiervan wordt de Kamer in de tweede helft van 2015 met de B/C/D-brief geïnformeerd.

Projecten Marechaussee
Dit betreft de investeringsprojecten (voor zover niet in infrastructuur en informatievoorziening) voor de Koninklijke Marechaussee. Geen van de projecten heeft een investeringsbudget van meer dan € 25 miljoen.

Projecten Defensiebreed

Projecten in realisatie defensiebreed (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project volume	Raming uitgaven						Fasering Tot
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	
C-IED blok 2 (incl CD&E en R&D)	29,5	25,5	4					2016
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED) Blok 3	54,0	10,3	17,8	14,2	7,0	1,5	1,5	2023
Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens	60,2	3,0	20,0	30,0	7,0	0,2		2019
Militaire Satelliet Capaciteit (MILSATCAP)	31,4	25,3	3,6	1,4	1,1			2018
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	132,3	122,1	7,5	2,6	0,1			2018
Modernisering navigatie-systemen	38,9	21,8	2,3	3,1	6,3	5,4		2019
NH-90	1.198,3	1006,9	55,3	60,2	45,2	30,7		2019
Uitbreiding Chemische Biologische Radiologische en Nucleaire (CBRN)-capaciteit in het kader van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS), materieel	62,0	29,9	16,4	15,1	0,2	0,3	0,1	2020
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	215,4	42,6	64,2	27,7	49,7	30,5	0,7	2020

Nieuw in realisatie zijn de projecten Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens en Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS). Bij deze projecten zijn geen significante wijzigingen opgetreden.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2016

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
In juli 2015 is de Kamer met de C-brief geïnformeerd over de C-fase van het project DVOW (kamerstuk 26 396 nr.105). Daarin is de Kamer geïnformeerd over de herijking van het project op zowel aantallen als op budget.

Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle (MaleUAV)
Als gevolg van prioriteitstelling in het investeringsplan is dit project met zeven jaar vertraagd. De ISR-capaciteit komt dus later ter beschikking. Defensie onderzoekt nog of op alternatieve wijze, bijvoorbeeld via een leaseconstructie, in deze behoefte kan worden voorzien.

Vervanging mortieren 60/81mm
Als gevolg van prioriteitstelling in het investeringsplan is het project (voor het 81mm deel) gesplitst in een deel in de oorspronkelijke planning (voor het CZSK) en een deel in 2022 (voor het CLAS).

NGIS
Dit project wordt uitgevoerd om Defensie te laten voldoen aan de binnen Navo gemaakte afspraken. Hierdoor is Nederland beter in staat te voldoen aan wettelijk opgedragen taken, zoals luchtruimbewaking en *Air Policing*, en kunnen taken in internationaal verband veilig en goed worden uitgevoerd.

Bij de volgende projecten zijn geen significante wijzigingen opgetreden:
- Defensiebrede Vervanging hand gedragen warmtebeeldkijkers;
- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS);
- Joint Fires;
- Vervanging grondterminals MILSATCOM;
- Verwerving HV brillen.

Aan te gane verplichtingen

Gedurende 2016 worden de volgende verplichtingen aangegaan. Projecten waarvoor een verplichting groter dan € 25 miljoen worden aangegaan en geen commercieel vertrouwelijke informatie bevatten zijn separaat weergegeven.

Verplichtingen	Aan te gaan in 2016
Projecten met projectvolume > 25 miljoen.:	
met aan te gane verplichting > € 25 miljoen	
• Verwerving F-35	730,0
• NH-90	46
• Diverse projecten	159,7
met aan te gane verplichting < € 25 miljoen	
• Diverse projecten	131
Overige projecten met projectvolume < 25 miljoen:	
Diverse projecten	143,3
Bandbreedte projecten	70,7
Totaal	1.280,7

Voorzien in infrastructuur

In 2016 zal het CDC circa € 124 miljoen aan programma's van eisen indienen bij het Rijksvastgoedbedrijf. Het betreft hier met name projecten die in de jaren vanaf 2018 tot daadwerkelijke uitgaven zullen leiden. De projecten zijn te verdelen in nieuwbouw (€ 77 miljoen), renovatie (€ 8 miljoen), uitbreiding (€ 8 miljoen), verbouwingen (€ 4 miljoen) en herbelegging (€ 27 miljoen). De projecten die in de jaren 2016–2017 tot uitgaven zullen leiden zijn reeds in uitvoering bij het Rijksvastgoedbedrijf. Daarnaast wordt € 21 miljoen aan kortlopende verplichtingen voorzien vanwege ingenieursdiensten. Het totaal aan te gane verplichtingen in 2016 wordt hiermee € 145 miljoen.

Grote infrastructuurprojecten in realisatie (bedragen x € 1 miljoen)									
Project-omschrijving	Defensie-onderdeel	Project-volume	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020 e.v.	Fasering t/m
Hoger Onderhoud Woensdrecht	CLSK	67,7	42,2	7,8	13,4	4,3			2018
Nieuwbouw Schiphol	KMar	140,4	140,4						2015
Nieuwbouw OTCKMar	KMar	84,3	55,5	15,2	13,6				2017
EPA Maatregelen	Algemeen	65,3	38,9	8,8	8,8	8,8			2018
Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid	Algemeen	43,7	4,7	13	13	13			2018
Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving	Algemeen	142,2	10	26,1	18,2	25	22,6	40,3	2024
Deelproject 1.3.7.1. HVD: Schuifplan Ermelo (GSK, JPK, PMK en VHK)	CLAS	57,9	52,8	1,9	1,6	1,6			2018
Deelproject 1.3.7.5. HVD: Herbeleggen RVS Oirschot	CLAS	40,1	22	10,7	7,4				2017
Deelproject 2a.6. HVD: Belegging Breda (KvB, TvZ, Seelig)	CDC	36,3	9,8	12,7	8,3	0	0	5,5	2021
Deelproject 2b.3. CLAS Reorganisatie Materi-eellogistieke Eenheden	CLAS	25,7	18,1	7,6					2016

Hoger onderhoud Woensdrecht
Het project betreft de totale behoefte aan infrastructuur om het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) op Vliegbasis Woensdrecht te kunnen huisvesten. Hiermee kunnen de defensielocaties LCW Rhenen en LCW Dongen worden afgestoten. De nieuwbouw legering is opgeleverd, evenals het werkcentrum Avionica en het Logistiek Complex. Nieuwbouw voor het squadron Technologie en Missieondersteuning is in ontwikkeling. Het LCW Rhenen is reeds voor afstoting overgedragen aan het Rijksvastgoedbedrijf.

Nieuwbouw Schiphol
In de nabijheid van de luchthaven Schiphol is voor het District Schiphol van de KMar een nieuw complex gerealiseerd ter vervanging van de gehuurde en verspreid liggende accommodaties. De Koningin Maximakazerne is reeds in gebruik genomen. Een aantal deelprojecten wordt verder in 2015 voltooid.

Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid
Met de uitvoering van verbetermaatregelen brengt Defensie de brandveiligheid van de meest risicovolle gebouwen op orde en biedt ze haar personeel een veilige woon- (legering) en werkomgeving. De planning is in lijn met de nalevingsafspraak die is overeengekomen met de Inspectie Leefomgeving en Transport van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving
Wijzigingen in wet- en regelgeving, aanscherping van milieu- en veiligheidseisen en ontwikkelingen in het omgevingsrecht hebben geleid tot nieuwe eisen aan het vastgoed en de infrastructuur van Defensie. Het aanpassingsproject vastgoed als gevolg van gewijzigde regelgeving

omvat een pakket aan maatregelen die tot en met 2024 uitgevoerd moeten worden. De verschillende maatregelen zijn:

- vervanging en/of aanpassing van installaties die werken op koelmiddelen met hydrochloorfluorkoolwaterstof (HCFK);
- op norm brengen van drinkwaterinstallaties;
- verbetering brandveiligheid van gebouwen;
- vervanging van brandmeldinstallaties;
- verwijdering van asbest;
- het op norm brengen en houden van monumentale panden en terreinen.

Nieuwbouw OTCKMar (Opleidings- en Trainings Centrum KMar)
Het OTCKMar wordt ondergebracht op het complex Koning Willem III/Frank van Bijnenkazerne in Apeldoorn. Het project is in uitvoering en wordt naar verwachting in 2019 voltooid.

Energie Prestatie Adviezen (EPA) Maatregelen
Dit project betreft een verzameling van energiebesparende maatregelen voor de bestaande infrastructuur.

Deelproject 1.3.7.1. HVD Schuifplan Ermelo
Het schuifplan Ermelo zorgt ervoor dat de verhuizing en sluiting van de KMS in Weert mogelijk wordt. Daarvoor moet eerst ruimte worden gemaakt door eenheden na elkaar te verhuizen van Havelte naar Wezep, van Ermelo naar Havelte en tot slot van Weert naar Ermelo. De KMS is reeds naar Ermelo verhuisd. Een aantal deelprojecten wordt nog voltooid.

Deelproject 1.3.7.5. HVD Herbeleggen Ruiter van Steveninckkazerne Oirschot
Door gebruik te maken van vrijgevallen infrastructuur (tankbataljons) is een schuifplan opgesteld om oude gebouwen leeg te maken en te slopen en vooral goede infrastructuur aan te houden en te gebruiken voor het huisvesten van de nieuwe organisatie. Aanvullende nieuwbouw wordt gerealiseerd voor de nieuw opgerichte CBRN-eenheid. Het project is in uitvoering.

Deelproject 2.a.6. HVD Belegging Breda
Met dit project wordt de verhuizing mogelijk van het Instituut Defensie Leergangen van Rijswijk naar Breda, onder meer door aanvullende nieuwbouw van legering en aanpassing van lesaccommodaties en kantoren op de Trip van Zoutlandkazerne (TvZ). Een verdere concentratie op de TvZ, het Kasteel van Breda en de Luchtmachttoren maakt het mogelijk elders in de stad locaties af te stoten. Het project is in uitvoering.

Deelproject 2.b.3. CLAS Reorganisatie materieel-logistieke eenheden
Door de reorganisatie van de materieellogistiek is het Defensie Bedrijf Grondgebonden Systemen (DBGS) en de huidige zes herstelcompagnieën omgevormd tot het Materieellogistiek Commando en drie nieuwe Brigade Herstelcompagnieën. De totale personele omvang van de materieellogistieke eenheden vermindert met ongeveer een derde. Op de verschillende locaties is het aanpassen van werkplaatsen noodzakelijk.

Risico's bij Voorzien in infrastructuur
De volgende vier projecten hebben op basis van de huidige inzichten een risico in het niet in 2016 realiseren van het geplande budget. In het algemeen geldt dat projecten in uitvoering en dus aanbesteed, een beperkt risico hebben. Alle benodigde vergunningen zijn verleend. Er is

immers sprake van een «fixed price» behoudens onvoorzien werk. Als gevolg van een gebrek aan capaciteit zijn er risico's in de realisatie van nieuwbouwprojecten en het verkopen van infrastructuur.

Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid
Er wordt gestart met het uitvoeren van pilotprojecten om een betere inschatting te kunnen maken van tijd en geld. In gebruik zijnde legeringsgebouwen zullen veelal moeten worden ontruimd om de werkzaamheden mogelijk te maken.

Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving
Dit project wordt momenteel ontwikkeld en moet nog worden aanbesteed. Het project kent een onzekerheid voor tijd en budget ten opzichte van de planning.

Nieuwbouw/renovatie NCIA
De aanbestedingsprocedure (Design and Construct) loopt momenteel niet conform plan, wat mogelijk gevolgen heeft voor de geplande realisatie.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2016

Deelproject 2.a.5. HVD Realisatie 20 Gezondheidscentra (GZHC) en 7 tandheelkundige centra (THKC)
Dit project betreft de aanpassing van de huisvesting aan de nieuwe organisatie van de bedrijfsgroep Gezondheidszorg, door aanpassing van bestaande infrastructuur en door nieuwbouw op verschillende locaties. De locaties Ermelo en Stroe zijn in voorbereiding.

F-35 Motoronderhoud
Nederland is als één van de Europese landen aangewezen om in de toekomst het F-35 motoronderhoud te gaan uitvoeren. Hiervoor moeten faciliteiten worden gebouwd op Vliegbasis Woensdrecht. De motoronderhoudsfaciliteit vergt een investering. Naast Defensie overwegen Economische Zaken en de provincie Noord-Brabant daarvan een deel voor hun rekening te nemen. De drie investerende partijen willen dit najaar een definitief besluit nemen. Vooruitlopend op de bouw moeten diverse onderzoeken worden uitgevoerd.

Deelproject HVD 1.3.6.2. MARKAZ Zeeland
Met de bouw van een geheel nieuwe kazerne te Vlissingen wordt de verhuizing mogelijk gemaakt van het Mariniers Trainingscommando vanuit de Van Braam Houckgeestkazerne te Doorn en het Logistiek Centrum Maartensdijk. Het project wordt gerealiseerd met een geïntegreerd contract.

Nieuwbouw/renovatie NCIA
Nabij de Waalsdorpervlakte in Den Haag bevindt zich één van de vestigingen van het *NATO Communications and Information Agency* (NCIA). Momenteel heeft het agentschap een drietal hoofdvestigingen in Brussel, Mons (beiden België) en Den Haag. Met het oog op een doelmatige bedrijfsvoering is besloten een groter aantal activiteiten te concentreren op de NCIA-hoofdvestiging in Den Haag. Om dit mogelijk te maken heeft Nederland zich als *Host Nation* bereid verklaard om in de jaren 2015–2018 een grootschalig nieuwbouw- en renovatieproject uit te voeren en te financieren, met bijdragen van de Ministeries van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken, Defensie en de gemeente Den Haag.

Huisvesting Operations Center JIVC DMO/OPS op CNA
Dit project voorziet op Camp New Amsterdam met renovatie van bestaande huisvesting en nieuwbouw in het onderbrengen van het Operations Center JIVC DMO/OPS. Hierdoor kunnen verschillende (beheer)activiteiten op één locatie worden geconcentreerd.

IHBVN: KMar en Informatie Gestuurd Optreden
In de nota «In Het Belang Van Nederland» is vastgelegd dat het optreden van de KMar transformeert van een gebiedsgebonden aansturing naar een centraal landelijk en meer flexibel optreden. De hierbij behorende centrale aansturing zal plaatsvinden op basis van het sturingsmechanisme informatie gestuurd optreden. Om de KMar informatie gestuurd te laten optreden zullen de districtsstaven bij de brigades komen te vervallen en gereduceerd opgaan in het centraal Landelijk Tactisch Commando (LTC), waarvoor huisvesting gerealiseerd zal worden op het Camp New Amsterdam. Door het vervallen van de districtsstaven kunnen de huidige locaties in Baarn, Fort de Bilt Utrecht en Kamp Nieuw Milligen worden afgestoten.

Deelproject 2b.3. CLAS Reorganisatie Materieellogistieke Eenheden
De Afdeling Techniek MatlogCo van CLAS op de locatie Leusden verricht het Hoger Onderhoud van Landsystemen (o.a. wiel- en rupsvoertuigen) van Defensie. Door veroudering voldoet het complex al langere tijd niet aan de wettelijke veiligheidseisen, waarbij met name de brandveiligheid in het gebouw tekort schiet. Er is vastgesteld dat de nu in uitvoering zijnde werkzaamheden niet voldoende zijn om te kunnen voldoen aan vigerende wet- regelgeving op met name het gebied van brandveiligheid. Ook zal het complex heringericht moet worden. Deze aspecten worden thans uitgewerkt, met gevolgen van de planning in tijd en geld.

Voorzien in IT

Projecten in realisatie IT (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project volume Verplich-tingen 2016	Raming uitgaven						Fasering t/m
		t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Vernieuwing TITAAN	58,4	4,0	12,5	24,1	6,8	6,0	4,8	2021
ERP M/F/P Fase 2	120,5	15,0	15,0	12,0	12,0	12,0	12,0	2027

Vernieuwing TITAAN
Het project Vernieuwing TITAAN is een project gericht op het ontwikkelen en realiseren van een uniforme infrastructuur, zowel de software als de hardware, voor het ontplooid optreden. Dit betreft zowel hoog als laag gerubriceerde informatie. Samen met het project Secure Werkplek Defensie ontstaat hiermee één generiek netwerk zowel in Nederland als in de operatie gebieden buiten Nederland voor alle defensie-onderdelen. Tevens is het netwerk ingericht als een Federatief Missie Netwerk, gebaseerd op Navo standaarden, waardoor op een gecontroleerde basis samengewerkt kan worden met diverse (veiligheids-)partners. Hierbij wordt gestreefd naar maximale standaardisatie van laag- en hoog gerubriceerde werkplekdiensten.

ERP M/F/P Fase 2
Er wordt gewerkt aan de verdere optimalisatie van ERP M&F en het gebruik daarvan. Het doel is de aansluiting van ERP op de bedrijfsvoering optimaal te krijgen en te houden.

De vervolgwerkzaamheden bestaan onder meer uit het leveren van ondersteuning, het aanbrengen van verbeteringen en het toevoegen van functionaliteit. Elk jaar wordt hiertoe een aantal activiteiten uitgewerkt in concrete projectvoorstellen, waarbij ook het financiële en personele beslag wordt bepaald.

Risico's bij Voorzien in IT
De projecten die behoren tot de IT-investeringen zijn aan de hand van vastgestelde criteria gescoord op waarde en risico. In deze fase van risicomanagement wordt o.a. getoetst op de navolgende criteria:

Waarde criteria
- Bijdrage beleid & strategie operationeel optreden. De mate waarin het project bijdraagt aan strategische doelstellingen op het gebied van inzet en de voorbereiding daarvan in het operationeel optreden van de krijgsmacht.
- Wettelijke verplichting. De mate waarin het project bijdraagt aan de strategische doelstellingen op het gebied van besturende en ondersteunende processen (bedrijfsvoering).
- Financiële bijdrage. De mate waarin het project bijdraagt aan de verbetering van de efficiency en betaalbaarheid, uitgedrukt in de terugverdientijd van projectkosten (investeringen en exploitatie) en financiële baten.
- Bijdrage IT. De mate waarin het project bijdraagt aan de verbetering van de IT en randvoorwaardelijk is voor continuïteit, veiligheid of integriteit.

Risico criteria

- Omvang aantal gebruikers. Het aantal gebruikers dat door het project geraakt wordt.
- Impact op proces. De mate waarin het project het primaire proces van Defensie beïnvloedt.
- Project resultaat. De mate waarin het project en het projectresultaat gedefinieerd, bekend en concreet zijn.
- Architectuur. De mate waarin het project binnen de architectuur past en gebruik maakt van «proven technology».
- Expertise / beschikbare capaciteiten. De mate waarin de organisatie en het project afhankelijk is van vaardigheden, kennis en tools om succesvol te zijn.
- Sponsorschap. In hoeverre er een commandant of lijnmanager is geïdentificeerd die verantwoordelijk is voor de realisatie van het verandertraject, voor het in gebruik nemen van het IT-project en het realiseren van de business benefits.
- Doorlooptijd van het project. De duur van de periode tussen het begin en het einde van het project.

Alle projecten in het projectenportfolio zijn aan de hand van door de CDS vastgestelde criteria bekeken op waarde en risico. Deze scores worden beschouwd in het proces Project Portfoliomanagement (PPM). Voor de projecten met een hoog risico worden mitigerende maatregelen getroffen om het risico zo veel mogelijk te beperken. De risico's kunnen toenemen als gevolg van de onzekerheden in relatie tot de IT-Vernieuwing en risico's ten gevolge van beperkte capaciteit bij de verwervingsorganisatie en uitvoeringsorganisaties

Voor de in het overzicht genoemde projecten heeft het project «Vernieuwing TITAAN» een hoog risico op factor Tijd. De geplande start van de studiefase is, als gevolg van de lopende planvorming met betrekking tot de IT-Vernieuwing, vertraagd met circa 3,5 maand en vindt nu op zijn vroegst medio oktober 2015 plaats. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de geplande realisatie in 2016.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2016

Projecten in planning IT (bedragen x € 1 miljoen)

Projectomschrijving	Project volume	Raming uitgaven	Fasering t/m	Project-omschrij-ving	Project volume	Raming uitgaven	Fasering t/m	Projectom-schrijving
Cyber IT-problematiek	138,6 40,2	5,0 15,0	7,0 15,0	9,0 10,0	9,0 0,2	9,0	9,0	2031 e.v. 2018

De projecten Cyberwapens, IT KMar IGO en IT-problematiek zijn nog in voorbereiding.

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Programmafinanciering TNO	34.108	33.543	33.528	33.307	33.308	33.308	33.308
Programmafinanciering NLR	517	517	517	517	517	517	517
Contractonderzoek technologieontwikkeling	20.918	20.400	18.035	18.035	18.037	18.037	18.037
Contractonderzoek kennistoepassing	3.860	5.545	5.095	5.095	5.095	5.095	5.095
Totaal	**59.403**	**60.005**	**57.175**	**56.954**	**56.957**	**56.957**	**56.957**

Het centrale kennis- en technologiebudget voor wetenschappelijk onderzoek wordt gebruikt om een defensiespecifieke kennisbasis op te bouwen en in stand te houden. Hiermee kan Defensie wetenschappelijk worden ondersteund in haar taakuitvoering. Het budget wordt ook ingezet om innovatieve operationele capaciteiten, werkwijzen of concepten in de defensieorganisatie mogelijk te maken waarmee het operationeel handelingsvermogen wordt vergroot, verbeterd of tegen lagere (levensduur)kosten beschikbaar komt. Met de uitvoering van onderzoekprogramma's en -projecten wordt tevens invulling gegeven aan de prioriteiten uit de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda (SKIA, Kamerstuk 32 733, nr. 3 van 19 mei 2011).

Programmafinanciering TNO (inclusief MARIN) en NLR
De uit te voeren onderzoeksprogramma's bouwen een defensiespecifieke kennisbasis op bij TNO (inclusief kennisinstituut MARIN) en het NLR en houden deze in stand conform de Herijking Kennisportfolio Defensie (HKD, Kamerstuk 27 830, nr. 71 van 28 januari 2010). Om praktische redenen wordt het budget voor MARIN toegevoegd aan dat van TNO. Voor 2016 betreft het € 1 miljoen. Naar verwachting zal er ook de komende jaren budget worden besteed voor een defensiespecifieke kennisbasis bij MARIN. Programmatisch onderzoek betreft investeringen in een kennisbasis die niet binnen Defensie aanwezig is en die zonder een gerichte financiële inspanning van Defensie niet beschikbaar komt of toegankelijk is. Met de opgebouwde kennis laat Defensie zich vervolgens adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. De advisering richt zich onder meer op noodzakelijke verbeteringen en innovatieve vernieuwingen op deze gebieden. De programmafinanciering bedraagt in 2016 ongeveer € 34 miljoen.

Contractonderzoek technologieontwikkeling
Voor technologieontwikkeling is in 2016 € 18 miljoen beschikbaar. Deze projectmatige uitgaven worden ingezet waar technologie een oplossing kan bieden voor (operationele) tekortkomingen, de (operationele) output van Defensie kan verbeteren of tot besparingen kan leiden. De uitvoering gebeurt vaak binnen de gouden driehoek van overheid, industrie en kennisinstituten. Het instrument draagt bij aan de versterking van het innovatief vermogen van de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie en daarmee aan de doelstelling van de Defensie Industrie Strategie (DIS, Kamerstuk 31 125, nr. 20 van 13 december 2013) en het Rijksbrede topsectorenbeleid. In de begrotingsafspraken van oktober 2013 is een bezuiniging doorgevoerd op subsidies in het kader van het bedrijfslevenbeleid. De defensiebijdrage hieraan in 2016 bedraagt € 1 miljoen en is in deze reeks verwerkt. De technologieprojecten worden, waar van toepassing, interdepartementaal (topsectorenbeleid) en internationaal (Navo en European Defence Agency, EDA) afgestemd en ingebed.

Bijdragen en contractonderzoek kennistoepassing
De toepassing van (met centrale middelen) opgebouwde kennis, wordt primair gefinancierd uit de decentrale budgetten van de behoeftestellende defensieonderdelen. Op centraal niveau is nog een beperkt budget beschikbaar voor acute, onvoorziene kennisondersteuning. Vooral de interdepartementaal afgesproken bijdragen aan de instandhouding van grote experimentele onderzoeksfaciliteiten bij TNO en het NLR worden uit de centrale middelen betaald. In 2016 is hiervoor € 5 miljoen beschikbaar.

CODEMO
De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is een aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve productontwikkeling met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). Defensie neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie in de vorm van *royalties* over de verkoop van de ontwikkelde producten zijn beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingsvoorstellen. Defensie heeft € 10 miljoen beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling, waarvan tot nu toe € 8,7 miljoen is besteed.

Als antwoord op motie Günal-Gezer/Eijsink (Kamerstuk 33 750-X, nr. 24) is onderstaande tabel weergegeven.

CODEMO	
Ingediende voorstellen	63
Gehonoreerde voorstellen	18
Afgewezen voorstellen	45
Afgeronde voorstellen	4

De gehonoreerde voorstellen betreffen vijftien Midden- en Klein Bedrijven (MKB) en drie grootbedrijven.

Bijdragen aan de Navo
De uitgaven hebben betrekking op de Nederlandse bijdrage in gemeenschappelijk gefinancierde Navo-investeringsprogramma's. Ook de investeringsuitgaven voor de AWACS-vliegtuigen zijn hierin opgenomen.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel
Het uitgavenkader wordt aangepast vanwege bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de neerwaartse bijstelling van de verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door het uit de verkoop halen van negen Cougars vanwege het invullen van de helikopter *capability cap* en het langer aanhouden van de *Gulfstream* (2016 – € 53,1 miljoen, 2017 – € 17,9 miljoen, 2018 € 0,5 miljoen, 2019 – € 31,9 miljoen en 2020 € 56,3 miljoen), het overdragen van de Leopard 2 tank aan Duitsland (– € 18 miljoen) en de harmonisatie van de vastgoedprojecten in beleidsartikel 6 investeringen krijgsmacht (2016 € 2,4 miljoen, 2017 € 0,2 miljoen, 2018 € 6,6 miljoen, 2019 – € 1,2 miljoen en 2020 – € 7,6 miljoen). Daarnaast de bijstelling van de ontvangsten vanwege medegebruik Marine vliegkamp Valkenburg (beleidsartikel 4 CLSK) en de wijziging van de ontvangsten (bij het CDC) door de stichting ziektekostenverzekering krijgsmacht voor de bijdrage aan de renovatie van het Centraal Militair Hospitaal (CMH)

Afstotingen
Het volgende materieel is nog beschikbaar om verkocht te worden:

- De Pantserhouwitser 2000 (PzH2000) en mijnenbestrijdingvaartuigen: dit betreft afname van deze capaciteit conform eerder genomen maatregelen;
- Rupsvoertuigen YPR en voorraad wielvoertuigen: dit betreft de reguliere vervanging en invoering van nieuwe wielvoertuigen conform het project DVOW;
- Overtollige voorraden, onderdelen, etc.: dit betreft het doelmatig afstoten van voorraden die de Nederlandse krijgsmacht niet meer nodig heeft, maar die voor andere landen wel bruikbaar zijn.

Verkoopopbrengsten Infrastructuur
De verkoopopbrengsten Infrastructuur hebben betrekking op opbrengsten van af te stoten objecten. In 2014 is besloten dat departementen en diensten het vastgoed dat zij niet langer nodig hebben voor hun bedrijfsvoering over moeten dragen aan het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Het RVB zal op basis van het Kader Overname Vastgoed Rijksvastgoed (KORV) het overtollige vastgoed van de departementen en rijksdiensten overnemen tegen een inkoopprijs die wordt vastgesteld door gecertificeerde (onafhankelijke) vastgoedtaxateurs van het RVB. De opbrengsten van alle objecten die voor ingangsdatum van het KORV zijn aangeboden aan het RVOB worden geëffectueerd na daadwerkelijke verkoop aan een marktpartij. Op dit moment zijn verschillende objecten zowel onder het oude regime als binnen het KORV in afstoting. De grootste overtolligheid van het Defensie vastgoed loopt door tot 2019.

2.2.7. Beleidsartikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel evenals de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie en kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en instandhouding van materieel en zo ook voor de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Beleidswijzigingen

Er zijn geen significante beleidswijzigingen ten opzichte van de begroting 2015.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**606.479**	**715.661**	**743.894**	**735.066**	**731.362**	**718.756**	**742.071**
Uitgaven	**788.427**	**715.661**	**743.894**	**735.066**	**731.362**	**718.756**	**742.071**
Waarvan juridisch verplicht			37%				
Programma uitgaven	**293.389**	**286.026**	**326.518**	**320.074**	**322.168**	**307.787**	**327.165**
Opdracht Logistieke ondersteuning	293.389	286.026	326.518	320.074	322.348	307.787	327.165
– Gereedstelling	214.792	213.636	231.467	230.055	232.593	225.722	237.400
– Instandhouding	78.597	72.390	95.051	90.019	89.575	82.065	89.765
Apparaatsuitgaven	**495.038**	**429.635**	**417.376**	**414.992**	**409.194**	**410.969**	**414.906**
Personele uitgaven	192.287	186.583	171.521	171.626	169.864	169.964	169.964
– waarvan eigen personeel	*172.714*	*161.376*	*167.024*	*167.126*	*165.364*	*165.464*	*165.464*
– waarvan externe inhuur	*19.573*	*25.207*	*4.497*	*4.500*	*4.500*	*4.500*	*4.500*
Materiële uitgaven	302.751	243.052	245.855	245.866	241.650	243.505	247.442
– waarvan IT; bijdrage aan SSO DMO/OPS		*186.951*	*157.208*	*150.435*	*149.255*	*150.945*	*150.945*
– waarvan IT; Overig	*228.784*		*35.339*	*40.837*	*40.835*	*38.169*	*38.682*
– waarvan overige exploitatie	*73.604*	*55.768*	*53.099*	*54.393*	*51.539*	*54.190*	*57.614*
– waarvan overige exploitatie; bijdrage aan SSO Paresto	*363*	*333*	*209*	*201*	*201*	*201*	*201*
Apparaatsontvangsten	**25.189**	**42.933**	**42.933**	**43.433**	**43.433**	**43.433**	**43.433**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2016 gaat het om 37 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de aanschaf van munitie en instandhoudingsuitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Gereedstelling

De uitgaven voor gereedstelling bestaan vooral uit brandstof voor varend, rijdend en vliegend materieel en munitie. Dit betreft uitgaven voor defensiebrede contracten.

Instandhouding
De uitgaven voor instandhouding betreffen vooral grote wapensystemen en eenheden van de operationele commando's. In de doelstellingenmatrices bij de beleidsartikelen van de operationele commando's staan de wapensystemen vermeld waarvoor uitgaven worden geraamd.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Personele uitgaven
De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De uitgaven voor salarissen en sociale lasten worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
2.451	2.522	2.516	2.523	2.521	2.521

De uitgaven IT worden met ingang van 2013 voor alle defensieonderdelen verantwoord op dit artikel. Dit betreffen uitgaven voor de werkplekdiensten en het onderhoud van IV-systemen.

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)
Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft voor 2016 uitgaven aan de Defensie Telematica Organisatie (DTO) (alle informatievoorziening € 192,5 miljoen) en Paresto (€ 0,2 miljoen).

De overige exploitatie is voor het grootste deel personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, werving, dienstreizen en kleding en uitrusting en overige materiële uitgaven.

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

2.2.8. Beleidsartikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra

Algemene doelstelling

Het Commando DienstenCentra (CDC) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het CDC draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het CDC zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. CDC is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

De ondersteuning van het CDC is ingedeeld in drie categorieën ondersteuning; te weten vast (zoals vastgoed en gezondheidszorg), semi-flexibel (zoals opleidingen) en flexibel (zoals transport en media). De drie categorieën zijn nader onderverdeeld in achttien dienstenclusters.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige dienstverlening bij Defensie. Het CDC levert hieraan een belangrijke bijdrage.

Beleidswijzigingen

De samenvoeging van de defensiebrede niet-operationele gezondheidszorg bij de divisie Defensie Gezondheidsorganisatie (DGO) is in de besluitvormingsfase en zal naar verwachting begin 2016 plaatsvinden.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**1.057.642**	**1.049.884**	**1.040.571**	**1.023.483**	**999.341**	**972.377**	**976.188**
Uitgaven	**1.061.257**	**1.049.803**	**1.040.571**	**1.023.483**	**999.341**	**972.377**	**976.188**
Waarvan juridisch verplicht			73%				
Programma uitgaven							
Opdracht Dienstverlenende eenheden	**12**						
– Gereedstelling	*1*						
– Instandhouding	*11*						
Apparaatsuitgaven	**1.061.245**	**1.049.803**	**1.040.571**	**1.023.483**	**999.341**	**972.377**	**976.188**
Personele uitgaven	**443.228**	**446.549**	**491.975**	**475.974**	**468.868**	**465.169**	**465.068**
– waarvan eigen personeel	*415.171*	*420.430*	*476.730*	*466.868*	*459.762*	*456.063*	*455.962*
– waarvan externe inhuur	*16.216*	*16.000*	*5.646*	*118*	*118*	*118*	*118*
– waarvan overig; attachés	*11.841*	*10.119*	*9.599*	*8.988*	*8.988*	*8.988*	*8.988*
Materiële uitgaven	**618.017**	**603.254**	**548.596**	**547.509**	**530.473**	**507.208**	**511.120**
Huisvesting en infrastructuur (incl. bijdrage agentschap RVB)	385.000	371.008	341.756	339.392	337.273	321.686	304.511
– waarvan bijdrage agentschap RVB, zie huisvesting en infrastructuur	*193.218*	*173.192*	*226.806*	*226.302*	*226.471*	*226.490*	*233.040*
Overige exploitatie (incl bijdrage SSO Paresto)	233.017	232.246	206.840	208.117	193.200	185.522	206.609
– waarvan bijdrage door SSO Paresto (catering; overige exploitatie)	*31.013*	*30.471*	*29.367*	*29.077*	*28.665*	*28.600*	*28.458*
– waarvan overig; attachés	*6.009*	*7.850*	*7.122*	*7.122*	*7.122*	*7.122*	*7.122*
Apparaatsontvangsten	**49.243**	**51.860**	**53.611**	**55.581**	**53.747**	**51.572**	**51.572**

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de appaaraatsuitgaven. Voor 2016 gaat het om 73 procent. Dit betreft de uitgaven aan personeel, overige exploitatie en de uitgaven aan het agentschap RVB.

Toelichting op apparaatsuitgaven

Personele uitgaven
De apparaatsuitgaven bevatten personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven worden besteed aan de volgende aantallen personeel (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
6.622	7.460	7.417	7.369	7.359	7.358

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)
De materiële uitgaven betreffen uitgaven voor Huisvesting & Infrastructuur, overige exploitatie, bijdragen aan SSO's, attachés en departementsbrede uitgaven.

Het CDC levert, mede in samenwerking met RVB, alle ondersteuning op het gebied van het vastgoed van Defensie. Defensie beschikt momenteel over circa 34.500 hectare terreinoppervlak en 6,0 miljoen m^2 bruto vloeroppervlak gebouwen. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:
- Het onderhoud van alle vastgoedobjecten;
- Beheer van alle huurobjecten en PPS-constructies alsmede het leveren van rijkshuisvesting in het buitenland;
- Facilitaire ondersteuning voor het vastgoed zoals beveiliging en schoonmaak;
- Zorg voor nutscontracten.

De overige ondersteuning is voornamelijk voor het defensiepersoneel in Nederland en het buitenland. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:
- Verzorgen van catering en voeding;
- Verzorgen van facilitaire diensten zoals centraal wagenparkbeheer en audiovisuele diensten;
- Verzorgen van P&O diensten voor circa 51.000 defensiemedewerkers;
- Verzorgen van gezondheidsdiensten voor circa 38.500 militairen;
- Verzorgen van wereldwijd vervoer van personen en goederen;
- Leveren van producten op het gebied van kennis en ontwikkeling.

De bijdrage aan agentschap RVB (voorheen DVD) (€ 226,8 miljoen) respectievelijk SSO Paresto (€ 29,4 miljoen) zijn onderdeel van in bovengenoemde uitgaven Huisvesting & Infrastructuur en Overige Exploitatie.

Voor een nadere toelichting op de apparaatsuitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat.

2.3. DE NIET-BELEIDSARTIKELEN

2.3.1. Niet-beleidsartikel 9: Algemeen

Algemene doelstelling
In dit artikel worden enkele departementbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies en bijdragen; bijdragen aan de Navo-exploitatie uitgaven en internationale militaire samenwerking en overige (departementsbrede) uitgaven.

Budgettaire gevolgen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**81.246**	**98.922**	**100.136**	**96.386**	**97.236**	**96.949**	**96.440**
Uitgaven	**100.370**	**98.922**	**100.136**	**96.386**	**97.236**	**96.949**	**96.440**
Programma uitgaven							
Subsidies en bijdragen	22.104	23.393	24.173	23.345	23.333	23.316	22.658
Bijdrage NAVO en internationale samenwerking	37.001	39.224	42.364	42.303	42.320	42.190	42.260
Overige uitgaven	41.265	36.305	33.599	30.738	31.583	31.443	31.522

Toelichting op de instrumenten

Subsidies en bijdragen
De subsidies en bijdragen worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. De defensiesubsidies zijn er op gericht de exploitatie van stichtingen, en daarmee de uitvoering van hun doelen, in stand te houden. De subsidies zijn te verdelen in subsidies voor veteranenzorg, bijzondere vormen van personeelszorg en doelgroepenbeleid. Subsidies worden verstrekt in het kader van het cultureel erfgoed en tradities en op het gebied van onderwijs, kennis en technologie. Een overzicht van de subsidies is opgenomen in bijlage 4.7.

Bijdragen aan de Navo en Internationale samenwerking
De bijdragen aan de Navo hebben betrekking op Navo-exploitatie uitgaven, waaronder uitgaven voor AWACS-vliegtuigen. De Internationale Militaire Samenwerking omvat militaire samenwerkingsactiviteiten die Defensie in internationaal verband uitvoert. Het betreft onder meer militair-operationele samenwerking, defensiematerieelsamenwerking, militaire inlichtingensamenwerking en juridische samenwerking.

Overige uitgaven
Deze defensiebrede uitgaven hebben onder meer betrekking op de voorlichtings- en communicatieactiviteiten. Voor 2016 wordt het budget onder andere ingezet voor het EU-voorzitterschap. Overige uitgaven hebben tevens betrekking op de schadevergoedingen en afdrachten aan de Belastingdienst.

2.3.2. Niet-beleidsartikel 10: Centraal Apparaat

Algemene doelstelling
Defensie is een operationele en uitvoerende organisatie bedoeld om (de belangen van) het Koninkrijk te verdedigen en de internationale rechtsorde te bevorderen. Ten behoeve van de drie hoofdtaken van de krijgsmacht stelt zij militaire eenheden gereed en zet deze in nationaal en internationaal verband in. Die inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan en het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering.

Beleidswijzigingen

Contraterrorisme
De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) wordt versterkt voor de bescherming van defensiebelangen in Nederland en van uitgezonden eenheden. Het gaat hierbij om extra personeel voor de verwerving, verwerking en analyse van aan terrorisme en extremisme gerelateerde informatie en de noodzakelijke specialistische ondersteuning.

Budgettaire gevolgen

Artikel 10 Centraal apparaat (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**1.584.117**	**1.613.690**	**1.595.554**	**1.554.518**	**1.535.397**	**1.454.377**	**1.437.616**
Uitgaven	**1.589.049**	**1.613.690**	**1.595.554**	**1.554.518**	**1.535.397**	**1.454.377**	**1.437.616**
Apparaatsuitgaven							
Bestuursstaf (excl. MIVD)	74.754	68.467	66.689	66.081	65.281	66.637	66.633
Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	62.522	71.702	78.478	84.523	83.364	82.757	82.754
Pensioenen en uitkeringen	1.237.183	1.264.359	1.266.244	1.248.769	1.249.607	1.185.271	1.184.811
Wachtgelden, inactiviteitswedden en SBK gelden	214.590	209.162	184.143	155.145	137.145	119.712	103.418
	1.589.049	**1.613.690**	**1.595.554**	**1.554.518**	**1.535.397**	**1.454.377**	**1.437.616**
Apparaatsuitgaven per uitgavencategorie	**1.589.049**	**1.613.690**	**1.595.554**	**1.554.518**	**1.535.397**	**1.454.377**	**1.437.616**
Personele uitgaven	**1.575.860**	**1.598.954**	**1.580.035**	**1.537.510**	**1.518.293**	**1.436.758**	**1.420.004**
– waarvan eigen personeel	*121.615*	*120.925*	*126.060*	*130.032*	*128.977*	*129.211*	*129.211*
– waarvan externe inhuur	*2.472*	*4.508*	*3.588*	*3.564*	*2.564*	*2.564*	*2.564*
– waarvan pensioenen en uitkeringen	*1.237.183*	*1.264.359*	*1.266.244*	*1.248.769*	*1.249.607*	*1.185.271*	*1.184.811*
– waarvan wachtgelden, inactiviteitswedden en SBK-gelden	*214.590*	*209.162*	*184.143*	*155.145*	*137.145*	*119.712*	*103.418*
Materiele uitgaven	**13.189**	**14.736**	**15.519**	**17.008**	**17.104**	**17.619**	**17.612**
– waarvan overig	*12.691*	*14.526*	*15.138*	*16.642*	*16.738*	*17.253*	*17.246*
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	*498*	*210*	*381*	*366*	*366*	*366*	*366*
Totaal ontvangsten	**24.360**	**6.818**	**6.818**	**6.818**	**6.818**	**6.818**	**6.818**

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Bestuursstaf
De Bestuursstaf (bestaande uit (hoofd)directies en bijzondere organisatie eenheden) draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het Ministerie van Defensie. De Bestuursstaf geeft namens de Minister sturing aan de defensieorganisatie.

Dat gebeurt door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan de defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan en het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, bovenformatieve inhuur en overig materieel.

Militaire inlichtingen- en Veiligheidsdienst
Als Bijzondere Organisatie Eenheid (BOE) ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de Nederlandse krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De uitgaven die daarmee binnen dit artikel gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en niet gecentraliseerde overige materiële uitgaven.

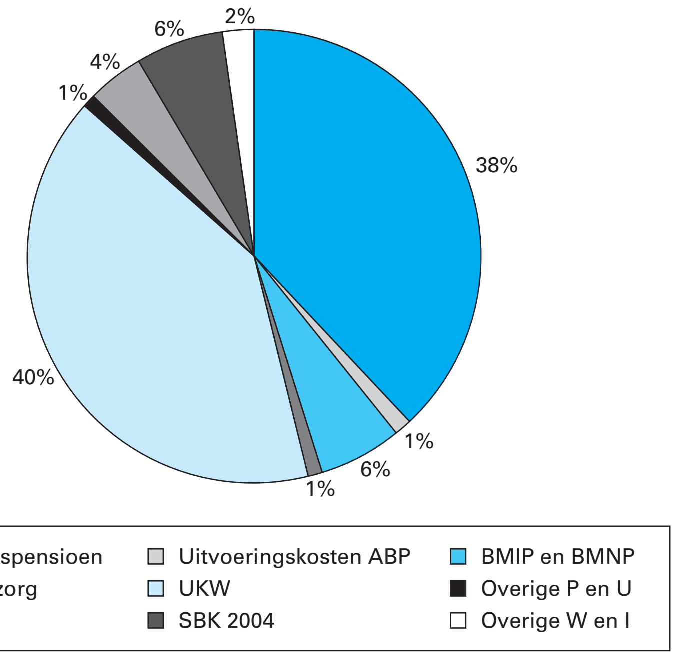
Personele uitgaven
De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De uitgaven voor salarissen en sociale lasten worden besteed aan de volgende aantallen personeel van de Bestuursstaf (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.537	1.621	1.609	1.607	1.604	1.604

Pensioenen en uitkeringen
Deze uitgaven betreffen de betaling van ouderdomspensioen en overige uitkeringen aan voormalig defensiepersoneel.

Wachtgelden, inactiviteitswedden en SBK-gelden
Deze post betreft de verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, krachtens het Sociaal Beleidskader en overige regelingen aan voormalig defensiepersoneel.

De pensioenen, wachtgelden en overige uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

De overige exploitatie is deels ook personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, dienstreizen en overige materiële uitgaven.

Bijdragen aan SSO's

Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting, onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*Shared Service Organisations*). Het betreft hier de uitgaven voor Paresto (€ 0,38 miljoen voor 2016).

Voor verder inzicht in de personele uitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

Totaal apparaatsuitgaven en apparaatskosten Defensie

Bedragen x € 1.000	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	5.649.488	5.518.333	5.392.318	5.330.443	5.258.156	5.154.999	5.138.866
Kerndepartement	1.589.049	1.613.690	1.595.554	1.554.518	1.535.397	1.454.377	1.437.616
Uitvoeringsorganisaties	4.060.439	3.904.643	3.796.764	3.775.925	3.722.759	3.700.622	3.701.250
Taakuitvoering Zeestrijdkrachten	602.316	581.980	564.496	564.004	557.926	557.883	559.029
Taakuitvoering Landstrijdkrachten	1.063.535	1.007.102	976.578	973.679	966.213	968.118	963.570
Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten	505.932	515.561	480.240	478.241	472.905	473.537	469.824
Taakuitvoering Koninklijke marechaussee	332.373	320.562	317.503	321.526	317.360	317.738	317.733
Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	495.038	429.635	417.376	414.992	409.014	410.969	414.906
Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	1.061.245	1.049.803	1.040.571	1.023.483	999.341	972.377	976.188
Totaal apparaatsuitgaven	5.649.488	5.518.333	5.392.318	5.330.443	5.258.156	5.154.999	5.138.866

De uitgaven voor salarissen en sociale lasten worden besteed aan de volgende aantallen personeel van het Ministerie van Defensie in totaal (gemiddelde jaarsterktes):

2015	2016	2017	2018	2019	2020
53.363	53.855	53.737	53.999	53.965	53.906

Overzicht gemiddelde jaarsterktes defensiepersoneel

	formatie voor reorganisatie	formatie 2016	gemiddelde jaarsterkte 2016	budget in 2016 (bedrag * 1.000)	formatie 2020	budget in 2020 (bedrag * 1.000)
burgerpersoneel						
Schaal 16 t/m 18	35	25	28	3.509	25	3.509
schaal 15	46	35	38	3.936	35	3.936
schaal 14	107	85	86	8.843	85	8.843
schaal 13	275	267	281	24.865	265	24.678
schaal 12	743	737	778	61.261	738	61.344
schaal 11	1.109	1.060	1.058	77.722	1.066	78.162
schaal 10	1.389	1.212	1.192	77.377	1.216	77.633
schaal 9	1.046	843	840	49.879	836	49.465
schaal 8	969	766	793	40.670	763	40.510
schaal 7	1.442	1.167	1.213	56.851	1.162	56.607
schaal 6	1.480	1.257	1.297	55.968	1.225	54.543
schaal 5	2.141	1.962	1.976	83.685	1.907	81.327
schaal 1 t/m 4	3.224	3.022	2.636	103.870	2.964	101.859
Totaal burgerpersoneel	**14.006**	**12.438**	**12.216**	**648.435**	**12.286**	**642.416**
militair personeel						
GEN	95	67	67	9.559	67	9.559
KOL	365	294	342	31.694	296	31.910
LKOL	1.562	1.296	1.343	121.810	1.312	118.998
MAJ	2.813	2.210	2.223	168.610	2.196	167.542
KAP	3.106	2.752	2.622	164.624	2.724	162.949
LNT	2.490	2.181	2.055	105.041	2.165	104.270
AOO	3.551	2.757	2.789	150.407	2.720	148.388
SM	5.587	4.400	4.435	209.929	4.383	209.118
SGT (1)	12.598	10.786	9.277	414.941	10.766	414.172
SLD/KPL	14.391	11.631	12.629	296.163	11.517	293.260
Totaal op functie	**46.558**	**38.374**	**37.782**	**1.672.778**	**38.146**	**1.660.167**
Initiële opleidingen (NBOF)	4.841	3.043	3.418	118.680	3.043	118.680
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	**51.399**	**41.417**	**41.200**	**1.791.458**	**41.189**	**1.778.847**
Totaal burger en militair personeel	**65.405**	**53.855**	**53.416**	**2.439.893**	**53.475**	**2.421.262**
Contraterrorisme				**24.791**		**33.891**
Overige uitgaven voor personeel				**380.368**		**348.149**
Totaal personele uitgaven				**2.845.052**		**2.803.302**
Agentschappen						
Defensie telematica organisatie			1.595	140.729	1.295	120.445
Paresto			838	38.483	798	36.661
Totaal agentschappen	**0**	**0**	**2.433**	**179.212**	**2.093**	**157.106**
Totaal personeel			**55.849**		**55.568**	

In de tabel zijn alleen de salarissen en sociale lasten opgenomen, zoals gerapporteerd in het overzicht van de formatie. De totale uitgaven voor formatie per defensieonderdeel, alsmede de geraamde aantallen per defensieonderdeel, zijn terug te vinden in de desbetreffende hoofdstukken per defensieonderdeel.

In de eerste kolom is de organisatie opgenomen zoals deze was, voordat de reorganisatie als gevolg van de beleidsbrief 2011 van start ging.

In de tweede kolom is de geplande formatie voor 2016 opgenomen. De derde kolom geeft de verwachte gemiddelde jaarsterkte voor 2016 weer. De formatie betreft de organisatie en daarmee de functies. De gemiddelde jaarsterkte betreft het aantal personeelsleden dat daadwerkelijk aanwezig is.

De vijfde kolom geeft de formatie aan voor het jaar 2020. Daarbij is de verwachte gemiddelde jaarsterkte gelijk aan de formatie. In de laatste kolom is de formatie (en dus ook de gemiddelde jaarsterkte) financieel gemaakt voor het jaar 2020. Budgettair is hier echter rekening gehouden met de verwachting dat er gedurende het jaar sprake zal zijn van 98% vulling.

Bij de agentschappen zijn de eerste twee kolommen niet ingevuld aangezien daar niet wordt gewerkt met een vaste formatie.

De middelen voor contra terrorisme zijn in deze ontwerpbegroting nog niet doorvertaald naar de personele aantallen en daarom alleen financieel weergegeven.

Taakstelling Rijksdienst

In het huidige regeerakkoord is vanaf 2016 een apparaatstaakstelling voor Defensie opgenomen die oploopt tot € 48 miljoen. Binnen Defensie is de taakstelling belegd bij de apparaatsbudgetten van Defensie, de DMO en het CDC

Extracomptabele tabel invulling taakstelling

(Bedragen x € 1 miljoen)	2016	2017	2018	Structureel
Departementale taakstelling (totaal)	**17**	**39**	**48**	**48**
Kerndepartement	**6,6**	**26**	**31**	**31**
Agentschappen				
DTO	7,2	8,8	8,8	8,8
DVD	3,2	4,2	7,2	7,2
Paresto			1	1
Totaal agentschappen	**10,4**	**13**	**17**	**17**

Bedrijfsvoering bij Defensie

Samenhangende bedrijfsvoering

Om voldoende samenhang in de bedrijfsvoering van Defensie te borgen, wil Defensie een bedrijfsvoering die de gereedstelling, inzet en dus de militair adequaat ondersteunt (primair proces centraal). Hiervoor moeten de processen goed op elkaar aansluiten en moeten mensen elkaar versterken (integraal). Daarbij wordt complexiteit zoveel mogelijk teruggedrongen (eenvoud) om het aanpassingsvermogen van de organisatie en het werkplezier voor haar medewerkers te vergroten.

Samenhangende bedrijfsvoering betekent daarnaast ook het bewaken van de samenhang met de rijksbrede bedrijfsvoering en overige militaire en civiele partners. Defensie werkt continu aan het verbeteren van haar bedrijfsvoering, onder andere in projecten en thematische samenwerkingsverbanden.

2.3.3. Niet-beleidsartikel 11: Geheime uitgaven

Artikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen	**3.893**	**5.339**	**5.353**	**5.352**	**5.354**	**5.351**	**5.350**
Geheime uitgaven	3.893	5.339	5.353	5.352	5.354	5.351	5.350
Totaal uitgaven	**3.893**	**5.339**	**5.353**	**5.352**	**5.354**	**5.351**	**5.350**

2.3.4. Niet-beleidsartikel 12: Nominaal en onvoorzien

Artikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Verplichtingen en uitgaven	**0**	**76.023**	**153.484**	**178.628**	**228.979**	**282.725**	**356.568**
Loonbijstelling							
Prijsbijstelling							
Nader te verdelen	0	76.023	63.484	55.628	52.979	56.525	83.968
Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht			90.000	123.000	176.000	226.200	272.600
Onvoorzien							
Totaal uitgaven	**0**	**76.023**	**153.484**	**178.628**	**228.979**	**282.725**	**356.568**

Toelichting

Op de post «Nader te verdelen» wordt loon- en prijsbijstelling ondergebracht. Daarnaast wordt er op dit artikel een reservering aangehouden vanuit de premiedaling sociale lasten. Voor het jaar 2015 geldt dat deze middelen met de tweede suppletoire begroting 2015 worden uitgedeeld naar de verschillende begrotingsartikelen.

Het additionele budget ten behoeve van versterking van de basisgereedheid wordt toegewezen op dit artikel en wordt bij de 1e suppletoire begroting verwerkt in begrotingsartikelen na een gedetailleerde uitwerking van de maatregelen. In bijlage 4.3 is opgenomen welke maatregelen worden genomen ter versterking van de basisgereedheid.

3. BATEN- LASTENAGENTSCHAPPEN

3.1. Defensie Telematica Organisatie

Algemeen

De Defensie Telematica Organisatie (DTO) maakt als baten-lastenagentschap deel uit van de DMO. DTO levert geïntegreerde hoogwaardige IT-diensten aan Defensie en ketenpartners binnen de Rijksoverheid op het gebied van de openbare orde en veiligheid. Tevens steunt DTO de operationele informatievoorziening van de operationele commando's bij internationale en nationale inzet.

Begroting van baten en lasten

(Bedragen x € 1.000)	2013	2014	Begroting 2015	Ramingen 2016	2017	2018	2019	2020	2021
Baten									
Omzet moederdepartement	**270.638**	**296.897**	**224.562**	**227.929**	**221.073**	**211.563**	**207.518**	**207.318**	**207.318**
– waarvan betaald uit IT-E			*172.100*	*164.208*	*150.435*	*149.255*	*150.945*	*150.945*	*150.945*
– waarvan betaald uit IT-I			*52.462*	*58.721*	*65.638*	*57.308*	*51.573*	*51.373*	*51.373*
– waarvan betaald uit niet IT budgetten en door BLD-en			–	*5.000*	*5.000*	*5.000*	*5.000*	*5.000*	*5.000*
Omzet overige departementen	**36.473**	**36.019**	**30.160**	**30.160**	**30.000**	**30.000**	**30.000**	**30.000**	**30.000**
Omzet derden	**120**	**120**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
Rentebaten	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
Vrijval voorzieningen	**28**	**27**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
Totaal baten	**307.259**	**333.063**	**254.722**	**258.089**	**251.073**	**241.563**	**237.518**	**237.318**	**237.318**
Lasten									
Apparaatskosten									
Personele kosten	**153.025**	**164.390**	**133.049**	**140.729**	**134.173**	**123.500**	**120.445**	**120.445**	**120.445**
– waarvan eigen personeel	*120.855*	*118.251*	*105.049*	*113.908*	*105.500*	*95.500*	*92.445*	*92.445*	*92.445*
– waarvan externe inhuur tbv apparaat	*10.393*	*46.139*	*20.000*	*6.400*	*6.400*	*6.000*	*6.000*	*6.000*	*6.000*
– waarvan externe inhuur tbv IT projecten	*21.777*	–	*8.000*	*20.421*	*22.273*	*22.000*	*22.000*	*22.000*	*22.000*
Materiële kosten	**128.773**	**132.309**	**96.073**	**91.460**	**90.000**	**90.163**	**88.173**	**86.973**	**86.973**
– directe kosten	–	*61.340*	–	–	–	–	–	–	–
– huisvestingskosten	–	*515*	–	–	–	–	–	–	–
– kantoorkosten	–	*7.671*	–	–	–	–	–	–	–
– algemene kosten	–	*36*	–	–	–	–	–	–	–
– kosten hard- en software	–	*62.747*	–	–	–	–	–	–	–
Rentelasten	**642**	**610**	**600**	**900**	**900**	**900**	**900**	**900**	**900**
Afschrijvingskosten	**25.004**	**24.433**	**25.000**	**25.000**	**26.000**	**27.000**	**28.000**	**29.000**	**29.000**
– licenties	–	*4.060*	*3.000*	–	–	–	–	–	–
– gebouwen	–	*3.643*	*3.934*	–	–	–	–	–	–
– inventaris/installaties	–	*1.448*	*1.564*	–	–	–	–	–	–
– computerhardware en -software	–	*15.263*	*16.482*	–	–	–	–	–	–
– overige materiele vaste activa	–	*19*	*21*	–	–	–	–	–	–
Overige kosten	**522**	**2.612**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
– dotaties voorzieningen	*27*	*54*	–	–	–	–	–	–	–
– bijzondere lasten	*495*	*2.558*	–	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	**307.966**	**324.354**	**254.722**	**258.089**	**251.073**	**241.563**	**237.518**	**237.318**	**237.318**
Saldo van baten en lasten	**– 707**	**8.709**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**

Toelichting op de begroting baten en lasten

Baten

Het agentschap wordt bekostigd uit het IT-Exploitatiebudget (IT-E), het IT-Investeringsbudget (IT-I), niet IT-budgetten, budgetten van agentschappen en budgetten van externe (niet Defensie) opdrachtgevers.

Omzet moederdepartement
De omzet van het moederdepartement laat een dalende trend zien door het krimpende IT-E budget. Het moederdepartement heeft diverse doelmatigheidsmaatregelen geïmplementeerd, zoals de normering van het aantal werkplekken en het strikter op noodzaak beoordelen van ICT-aanvragen.

Omzet overige departementen
De omzet van de overige departementen betreft de IT-ondersteuning van ketenpartners van Defensie, waarmee contractuele dienstverleningsafspraken zijn vastgelegd. Het betreft onder meer de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Veiligheid en Justitie.

Lasten

Apparaatskosten
De kosten voor eigen personeel dalen ten opzichte van de realisatie in 2014 door incidenteel verloop en door gestimuleerde vrijwillige uitstroom. Vanuit overwegingen van continuïteit en veiligheid zal de bestaande IT-omgeving tijdelijk naast de nieuwe IT-omgeving opereren, die in 2017 zal worden geimplementeerd. Daardoor ontstaan vanaf 2017 tijdelijk dubbele beheerslasten. Deze zijn nu nog niet precies bekend. Met het bepalen van de precieze vorm en implementatie van de vernieuwde IT omgeving wordt de omvang van deze dubbele beheerslasten uitgewerkt.

De materiële kosten zijn door besparingsmaatregelen gedaald naar een niveau van circa € 91,5 miljoen. Dit is min of meer het minimale niveau om de IT voorzieningen in stand te houden (Life Cycle Management, Security, Compliance). Het betreft voor het overgrote deel vaste lasten voor afgesloten onderhouds- en licentiecontracten.

Bijdragen aan SSO's
Om de apparaatsuitgaven van de baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar verzameld onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (*shared service organisation*). Het betreft hier de uitgaven aan: het Rijksvastgoedbedrijf (€ 1,6 miljoen), Logius (€ 0,6 miljoen), Paresto (€ 0,1 miljoen) en Shared Service Centrum-ICT (€ 0,1 miljoen). De bijdragen aan SSO's van in totaal € 2,4 miljoen maken onderdeel uit van de materiële kosten.

In het totaal van de apparaatskosten is nog geen rekening gehouden met dubbele beheerlasten van de vernieuwde IT-omgeving naast de bestaande omgeving.

Kasstroomoverzicht

(Bedragen x € 1.000)	2013	2014	2015	Ramingen 2016	2017	2018	2019	2020	2021
1. Rekening Courant RHB 1 januari incl. deposito	**61.017**	**2.722**	**922**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
2. Operationele kasstromen	**5.303**	**11.789**	**11.178**	**10.700**	**14.300**	**13.200**	**10.300**	**9.200**	**10.200**
–/– Totale investeringen	– 23.404	– 30.572	– 25.000	– 25.000	– 26.000	– 27.000	– 28.000	– 29.000	– 29.000
+/+ Totale boekwaarde desinvesteringen		1.388							
3. Totaal investeringskasstroom	**– 23.404**	**– 29.184**	**– 25.000**	**– 25.000**	**– 26.000**	**– 27.000**	**– 28.000**	**– 29.000**	– 29.000
–/– Eenmalige uitkeringen aan moederdepartement	– 39.965	– 971	–	–	–			–	–
+/+ Eenmalige stortingen door moederdepartement	–	–	–	–	–			–	–
–/– Aflossingen op leningen	– 24.029	– 8.594	– 12.100	– 10.700	– 14.300	– 13.200	– 10.300	– 9.200	– 10.200
+/+ Beroep op leenfaciliteit	23.800	25.160	25.000	25.000	26.000	27.000	28.000	29.000	29.000
4. Totaal financieringskasstroom	**– 40.194**	**15.595**	**12.900**	**14.300**	**11.700**	**13.800**	**17.700**	**19.800**	**18.800**
5. Rekening Courant RHB 31 december incl. deposito	**2.722**	**922**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	–

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Operationele kasstroom
De kasstroom wordt voornamelijk bepaald door de mutaties in het werkkapitaal en bedrijfsresultaat en afschrijvingslasten.

Investeringskasstroom
In 2016 en de jaren daarna wordt de omvang van de investeringen geraamd op € 25 miljoen. Het grootste deel van de investeringen betreft computerapparatuur, gebouwen (voornamelijk datacentra) en kleinere investeringen in software, machines en installaties. Desinvesteringen worden niet verwacht.

Financieringskasstroom
De financieringskasstroom geeft het (vreemd) vermogen weer dat aangetrokken wordt voor de financiering van de investeringen via de leenfaciliteit.

Doelmatigheidsparagraaf

Doelmatigheid is te onderscheiden in operationele prestaties (generiek deel) en financiële doelmatigheid (specifiek deel).

Doelmatigheidsparagraaf

(Bedragen x € 1.000)	2013	2014	Begroting 2015	Ramingen 2016	2017	2018	2019	2020	2021
Indicator Generiek									
Housing	1.857	2.541	1.359	1.200	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Defensiepas / MFSC	5.051	7.016	6.515	5.364	5.300	5.300	5.300	5.300	5.300
Handelsgoederen	19.875	20.181	–	–	–	–	–	–	–
Dienstontwikkeling en klantopdrachten	6.503	12.096	2.653	4.044	1.600	1.500	1.500	1.500	1.500
Werkplekdiensten	91.951	104.529	79.779	78.066	78.122	74.600	73.751	73.786	73.786
Communicatie	20.145	21.768	14.427	12.872	12.057	12.030	12.161	12.167	12.167
Connectivity	37.425	37.327	30.715	29.749	27.865	27.801	28.104	28.118	28.118
Totale omzet product-(groep) Generiek	**182.807**	**205.457**	**135.447**	**131.295**	**125.943**	**122.230**	**121.816**	**121.870**	**121.870**
Advies en applicaties	14.041	6.313	7.446	5.396	4.500	4.000	4.000	4.000	4.000
IT Services	86.324	102.574	85.768	72.477	68.857	63.569	59.930	59.875	59.875
IT-I (inhuur + inkoop)	23.500	18.575	25.130	48.721	51.573	51.563	51.573	51.373	51.373
Niet standaard aanvragen	587	143	931	200	200	200	200	200	200
Totale omzet product-(groep) Specifiek	**124.451**	**127.606**	**119.275**	**126.794**	**125.130**	**119.332**	**115.703**	**115.448**	**115.448**
Totale omzet	**307.259**	**333.063**	**254.722**	**258.089**	**251.073**	**241.563**	**237.518**	**237.318**	**237.318**
Gemiddeld gewogen tarief per uur	€ 79,39	€ 76,08	€ 76,50	€ 76,20	€ 76,30	€ 76,40	€ 76,50	€ 76,60	€ 76,70
Totaal aantal FTE per 31 december T-1 (exclusief inhuur)	1.693	1.593	1.530	1.595	1.478	1.338	1.295	1.295	1.295
Saldo baten/lasten als percentage totale baten	0%	3%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Betrouwbaarheid informatievoorziening	99%	99%	99%	99%	99%	99%	99%	99%	99%
Indicator specifiek	**2013**	**2014**	**Begroting 2015**	**Ramingen 2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
Ontwikkeling tarief werkplek Defensie (2007 = 100%)	59%	57%	62%	57%	57%	57%	57%	57%	57%
Gemiddeld gewogen kostprijs applicatietaken	€ 67,11	€ 63,19	€ 64,10	€ 63,30	€ 63,40	€ 63,50	€ 63,60	€ 63,70	€ 63,80
Gemiddeld gewogen kostprijs ontwikkeltaken	€ 72,93	€ 66,88	€ 70,00	€ 67,00	€ 67,10	€ 67,20	€ 67,30	€ 67,40	€ 67,50
Percentage niet facturabele medewerkers	12%	10%	13%	9%	9%	9%	9%	9%	9%
Declarabiliteit in uren per jaar	1.450	1.428	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450
Aantal externe inhuur t.b.v. eigen apparaat	80	172	125	40	40	100	100	100	100
Aantal externe inhuur t.b.v. klanten(op-drachten)	138	79	50	128	139	138	138	138	138

Toelichting
Als indicator voor de ontwikkeling van de doelmatigheid wordt de prijs per werkplek gebruikt. De prijs per werkplek in het jaar 2007 is gesteld op 100 procent. De daling van de kostprijs per werkplek is het gevolg van efficiencymaatregelen. Het tarief is in 2016 gebaseerd op de afgenomen accounts, printers, beeldschermen, etc.

De werkplekprijs daalt ten opzichte van de begroting 2015 en conform de realisatie van 2014 met 5 procent. De daling van de prijs wordt voornamelijk veroorzaakt door het verder uitrollen van *thin clients* en het afbouwen van fat clients. Deze trend zal zich echter niet voortzetten na 2016 omdat de kosten niet verder zullen dalen. Hoewel de fysieke werkplekken steeds verder worden afgebouwd en daarmee ook de kosten, komen daar nieuwe kosten voor terug in de vorm van licentiekosten en kosten voor *mobile device management*.

Ten opzichte van de begroting 2015 en de realisatie van 2014 daalt het percentage niet-facturabele medewerkers door de krimpende budgetten.

De benodigde externe inhuur voor klantopdrachten heeft betrekking op de aanvullende capaciteit die nodig is voor de uitvoering van IT projecten.

3.2. Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het CDC. Paresto is een professionele cateringorganisatie die een hoogwaardig pakket aan cateringdiensten levert aan de gehele defensieorganisatie en aan (Navo-)bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt op een zo doelmatig, doeltreffend en klantgericht mogelijke wijze.

Begroting van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Realisatie 2014	Begroting 2015	Raming 2016	2017	2018	2019	2020
BATEN							
Omzet moederdepartement	77.629	70.460	69.264	68.127	68.127	68.127	68.127
Omzet overige departementen							
Omzet derden	676	781	773	773	773	773	773
Rentebaten	91	65	65	65	65	65	65
Vrijval voorzieningen	452						
Bijzondere baten	1.212						
Totaal baten	**80.060**	**71.306**	**70.102**	**68.965**	**68.965**	**68.965**	**68.965**
LASTEN							
Apparaatskosten							
* personele kosten	41.181	39.418	37.483	36.796	36.661	36.661	36.661
** Waarvan eigen personeel*	*35.735*	*35.305*	*33.805*	*33.225*	*33.194*	*33.194*	*33.194*
** Waarvan externe inhuur*	*4.729*	*4.113*	*3.000*	*2.900*	*2.800*	*2.800*	*2.800*
** Waarvan overige personele kosten*	*717*		*678*	*671*	*667*	*667*	*667*
* materiële kosten	36.635	31.889	32.619	32.169	31.892	31.892	31.892
** Waarvan apparaat ICT*	*588*	*1.376*	*524*	*516*	*512*	*512*	*512*
** Waarvan bijdrage aan SSO's*	*1.055*	*972*	*939*	*926*	*918*	*918*	*918*
** Waarvan overige materiele kosten*	*2.107*		*1.977*	*1.949*	*1.932*	*1.932*	*1.932*
Rentelasten							
Afschrijvingskosten							
* immaterieel							
* materieel	8						
Overige kosten							
* dotaties voorzieningen							
* rentelasten							
* bijzondere lasten	209						
Totaal Lasten	**78.033**	**71.306**	**70.102**	**68.965**	**68.553**	**68.553**	**68.553**
Saldo van baten en Lasten	**2.027**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**

Toelichting begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement
Voor 2016 is rekening gehouden met het organiseren van de activiteiten in het kader van het EU-voorzitterschap en sluiting van een locatie vanwege de nota In het belang van Nederland. Verder is rekening gehouden met de sluiting van locaties.

De omzet moederdepartement bestaat uit de omzet van de lopende bedrijfsvoering en de omzet werkgeversbijdragen. De omzet werkgevers-bijdragen bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen ter dekking van de personele en overige kosten die gemaakt worden om de cateringservice op locaties te kunnen bieden. De effecten

van de overgang van de operationele catering naar het CLAS (project OPCAT II) zijn niet verwerkt omdat er nog geen definitieve besluitvorming heeft plaatsgevonden.

Omzet derden
De omzet derden betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt bij het CDC voor de cateringkosten van het Militair Revalidatie Centrum en de hofmeesters bij het Koninklijk Huis.

Rentebaten
De rentebaten betreffen het rekening-courant saldo bij het Ministerie van Financiën.

Lasten

Personele kosten
In 2015 bestaat de personele sterkte van Paresto uit 781 vaste vte'n. Vanwege de pensioenuitstroom en sluiting van locaties neemt de personele sterkte in 2016 af tot 768 vte'n, wat de daling in personele kosten verklaart. Op plekken waar dit noodzakelijk is, wordt de weggevallen capaciteit opgevangen met inhuur.

Materiële kosten
De materiële kosten bestaan voor 85 procent uit de kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. Onder andere door het organiseren van activiteiten in het kader van het EU-voorzitterschap in 2016 stijgen de totale kosten van de ingrediënten in 2016. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de locaties, het servicekantoor en het onderhoud van IT, waaronder kassa's.

Kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1.000)	Realisatie 2014	Begroting 2015	Raming 2016	2017	2018	2019	2020
1. Rekening courant RHB 1/1	**18.363**	**8.914**	**6.887**	**6.753**	**6.596**	**6.550**	**6.523**
2. Totaal operationele kasstroom	**– 8.775**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
Totaal investeringen (–/–)	–	–	–	–	–	–	–
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+/+)	–	–	–	–	–	–	–
3. Totaal investeringskasstroom	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (–/–)	– 674	– 2.027	– 118	– 140	– 46	– 42	–
Eenmalige storting door moederdepartement (+/+)	–	–	–	–	–	–	–
Aflossingen op leningen (–/–)							
Beroep op leenfaciliteit (+/+)	–	–	–	–	–	–	–
4. Totaal financieringskasstroom	**– 674**	**– 2.027**	**– 118**	**– 140**	**– 46**	**– 42**	**–**
5. Rekening courant RHB 31/12	**8.914**	**6.887**	**6.769**	**6.629**	**6.583**	**6.541**	**6.541**

Toelichting bij het kasstroomoverzicht
In het kasstroomoverzicht staat de meerjarige verwachting van de omvang en de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting centraal.

De kasstroom bestaat uit de operationele kasstroom, de investeringskasstroom en de financieringskasstroom.

In 2016 en verder verwacht Paresto alleen mutaties in de financieringskasstroom. Dit betreft het afstorten aan het moederdepartement van het overschot aan eigen vermogen van Paresto, indien de realisatie in 2015 en verder conform begroting verloopt.

Doelmatigheidsparagraaf
Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de dienstverlening door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

Kengetallen en doelmatigheidsindicatoren Paresto

	Realisatie 2014	Begroting 2015	Raming 2016	2017	2018	2019	2020
Generiek deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	49.193	42.714	43.775	42.775	42.775	42.775	42.775
Vte'n totaal	**877**	**853**	**838**	**823**	**798**	**798**	**798**
– waarvan in eigen dienst	794	781	768	755	732	732	732
– waarvan inhuur	83	72	70	68	67	67	67
Saldo van baten en lasten	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Specifiek deel							
Aantal locaties	82	81	80	78	75	75	75
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	56.087	50.068	52.212	51.944	53.583	53.583	53.583
% Ziekteverzuim	7,1%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	39,1%	37,8%	37,8%	37,8%	37,8%	37,8%	37,8%

Toelichting
Het overgrote deel van de kosten van Paresto (85 procent) bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet / aantal vte) en het percentage bruto marge (verbruik ten opzichte van de omzet). De productiviteit per vte laat naar verwachting een lichte stijging zien door een daling in het aantal vte'n. Paresto verwacht de bruto marge op het niveau van 2015 te kunnen voortzetten.

4. BIJLAGEN

4.1. Verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2015 kort toegelicht.

De algemene mutaties
De meest voorkomende mutaties die op alle overige artikelen van toepassing zijn, worden hieronder toegelicht. Daarna worden de specifieke mutaties per artikel nader toegelicht.

Verfijning toerekening overheveling personele exploitatie ten laste van investeringen/Bijstellen van personele exploitatie
Met de eerste suppletoire begroting 2015 zijn de knelpunten in 2016 opgelost. Het betreft knelpunten in de personele exploitatie (€ 12,8 miljoen bij het CLAS en € 27,1 miljoen bij het CDC) en de SBK-regelingen (€ 43 miljoen). Met deze mutaties wordt de oplossing voor de personele problematiek nader verdeeld over de overige defensieonderdelen. De mutaties hebben betrekking op aanpassingen op formatie vanwege verhoging van de middensommen (van VeVa leerlingen); de toenemende behoefte aan reservisten; bijstellen van de effecten van de gevolgen van verjonging (die voor de militairen pas na 2018 bereikt zal worden) en de financiering van topfunctionarissen.

In de overige personele exploitatie betreft het onder meer het onderbrengen van de grondgebonden catering naar het CLAS, het openhouden van de Van Ghentkazerne (CZSK), vertraagde invoer van de NH-90 en het langer aanhouden van het complex Dongen.

Herschikken budget op formatie
De formatiebudgetten zijn herverdeeld vanwege het verschuiven van taken en de daar bijhorende functies tussen de defensieonderdelen. Het betreft het overdragen van functies van de Sociaal Medische Dienst (SMD) van CDC naar CZSK, de *Benelux Arms Control Agency* (BACA) functies van CLAS naar CLSK, de bewaking van De Peel (CLSK) naar het CDC en het overdragen van functies bij de KMar voor het Dienstencentrum Internationale Ondersteuning Defensie (DCIOD) en Nederlandse Defensie Academie (NLDA) (beide onderdelen van het CDC).

Herschikken reservering exploitatie uit investeringen
Bij vervanging of het in gebruik nemen van wapensystemen wijzigen de exploitatieuitgaven. De stijging van de exploitatiekosten worden gereserveerd op het artikel Investeringen. Bij overdracht van het wapensysteem naar het defensieonderdeel worden de daarbij behorende gereserveerde exploitatiegelden herschikt. Onder andere de projecten *Joint Fires*, Kodiak, de Van Ghentkazerne en SF-voertuigen hebben geleid tot het herschikken van investeringen naar exploitatie (programma uitgaven).

Korten budget Persoonsgebonden Uitrusting (PGU) & externe opleidingen
De korting op de budgetten ten behoeve van Persoonsgebonden Uitgaven en externe opleidingen dient als structurele dekking van de problematiek op de personele exploitatie.

Herschikkingen tussen de defensieonderdelen
Dit is het gevolg van de wijziging in taken en verantwoordelijkheden in de organisatie. Het assortimentsgewijswerken is verder geïmplementeerd en ingeregeld. Hierdoor ontvangt het CLAS budget voor de instandhouding van de brandweervoertuigen (€ 1,7 miljoen van het CLSK) en grafische boekwerken (€ 0,6 miljoen). DMO ontvangt budget van CZSK voor exploitatie van ICT middelen (€ 0,1 miljoen) en van het CLSK voor geregistreerd drukwerk (€ 0,8 miljoen). Het langer in stand houden van de *Gulfstream* zorgt voor een herschikking vanuit de DMO naar het CLSK (€ 2,1 miljoen). Tenslotte ontvangt het CDC budget van diverse defensieonderdelen voor opleidingskosten voor de leergang beleid en vertaling (€ 0,3 miljoen), ontvangt het CDC budget van de Bestuursstaf voor milieu (€ 0,9 miljoen) en gaat het budget voor de pensioensverzekeringsautoriteit (€ 0,2 miljoen) van de Bestuursstaf naar de Defensie Gezondheidsorganisatie (DGO) van het CDC.

Loonbijstelling 0,8 procent n.a.v. Arbeidsvoorwaardenonderhandelingen: eerste deelresultaat
De mutaties alloceren het additionele budget voor de loonbijstelling van 0,8 procent conform het akkoord.

Uitdeling prijsbijstelling
De prijsbijstelling tranche 2015 is uitgekeerd aan de defensieonderdelen.

Premiedaling sociale lasten 2015
Vanwege de aanpassingen van het werkgeversdeel van de pensioenbijdragen valt er structureel € 28,1 miljoen vrij. De vrijval wordt vanuit de budgetten voor formatie overgeheveld naar het artikel Nominaal en onvoorzien. Deze ontvlechting is onderdeel van de onderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden. Naar aanleiding van de totstandkoming van het arbeidsvoorwaardenakkoord is de bijbehorende loonbijstelling van 0,8 procent uitgedeeld naar de geëigende begrotingsartikelen.

Uitdeling budget Contraterrorisme (CT)
Met deze mutaties zijn de investeringen en exploitatiebudgetten uitgedeeld aan de defensieonderdelen in het kader van het kabinetsbesluit tot versterking van de veiligheidsketen (Kamerstuk 29 754, nr 302 van 27 februari 2015).

Doorwerking ontvangsten
Bijgestelde ontvangsten werken door op het uitgavenkader. De volgende ontvangsten zijn bijgesteld: verkoopopbrengsten van groot materieel en vastgoed (artikel 6 Investeringen Krijgsmacht), de ontvangsten vanwege medegebruik van Marine vliegkamp Valkenburg (artikel 4 CLSK) en de ontvangsten door de stichting ziektekostenverzekering krijgsmacht voor de bijdrage aan de renovatie van het Centraal Militair Hospitaal (CMH) (artikel 6 Investeringen Krijgsmacht).

Cyber
Voor de oprichting van het Defensie Cyber Commando bij het CLAS en de verdere taakinvulling van cyber bij de MIVD zijn de budgetten toegevoegd bij deze onderdelen en ook bij de ondersteundende diensten (DMO en CDC). Dit vanuit de reserveringen van de Cyber gelden binnen het artikel 6 (Investeringen Krijgsmacht) en artikel 10 (Centraal apparaat).

Herschikking budget business case cougar
Dit betreft de verwerking van het besluit om langer door te vliegen met de Cougar helikopter om de *capability gap* te dichten dat is onstaan door de vertraagde beschikbaarheid van de NH-90.

Specifieke mutaties

Kasschuiven (IT en personele exploitatie)
De kasschuiven uit de voorjaarsbesluitvorming zijn benodigd om een risico op de IT exploitatie af te dekken en de pieken en dalen in de personele exploitatie gelijkmatiger te verdelen over de begrotingsjaren. De kasschuif IT is verwerkt op artikel Nominaal en onvoorzien, de kasschuif personele exploitatie op het centrale apparaat.

Interdepartementale budgetoverboekingen
Dit betreft ten eerste de bijdrage aan de ambtenaren in Bonaire, Sint Eustatius en Saba (BES). Deze mutatie is verwerkt op artikel 5 (KMar). Ten tweede betreft het de herverdeling van de eenheidsprijzen van kantoren op artikel 8 (CDC). Tenslotte betreft het een budgetoverheveling van € 51.000 voor het onderhoud van de Groene Draeck van de begroting van de Koning als gevolg van de evaluatie van de begroting van De Koning. Deze mutatie is verwerkt op artikel 2 (CZSK).

ICMS/CBRN van DMO naar CLAS
Een deel van de budgetten voor de exploitatie van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS) op het gebied van Chemische, Biologische, Radiologische, Nucleaire verdediging (CBRN), samengevat als ICMS/CBRN, is overgeheveld van de DMO naar het CLAS.

Artikel 1 Omhangen VPD naar Inzet
De budgetten voor de inzet van VPD's zijn binnen artikel 1 (Inzet) overgebracht van overige inzet naar opdracht inzet zodat alle HGIS en BIV gerelateerde activiteiten onder hetzelfde artikelonderdeel worden verantwoord.

Technische correctie Host Nation Support en Internationale verhuizingen
Tijdens een eerdere herschikking tussen het CDC en de defensieonderdelen is het budget voor internationale verhuizingen geparkeerd op het artikel 6 (Investeringen Krijgsmacht), maar niet meer ten gunste van het CDC geboekt. CDC is verantwoordelijk voor het beheer van in het buitenland geplaats personeel en zodoende ook voor internationale verhuizingen. Een dergelijke onbalans in boekingen is ook aanwezig bij de boekingen voor *Host Nation Support*. Beide technische correcties zijn nu alsnog verwerkt Hiermee staan de budgetten op de juiste plaats.

Herschikken reservering exploitatie uit investeringen
De komende jaren wordt een aantal nieuwe systemen in gebruik genomen bij de defensieonderdelen. Voor deze nieuwe systemen worden de financiële middelen voor gewijzigde instandhoudingskosten voorzien uit de reservering binnen het investeringsproject.

Herschikken investeringen binnen het artikel (harmonisatie DIP)
De herschikking van budgetten binnen de investeringen is vanwege het herzien van de planning van projecten naar de actuele situatie. De grootste wijzigingen betreffen het vertragen van de MALE UAV, *short range* UAV, Chinook simulator, CUP EOV, C-RAM- en class 1-UAV-detectiecapaciteit en de vervanging licht indirect vurend systeem (LIVS).

Een overzicht van de wijzigingen is opgenomen bij artikel 6 Investeringen Krijgsmacht.

Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht
Het kabinet heeft besloten tot verhoging van het budget van Defensie ten behoeve van het verhogen van de basisgereedheid van de krijgsmacht. Hiervoor is een bedrag beschikbaar van € 220 miljoen, oplopend naar € 345 miljoen structureel. In bijlage 4.3 is opgenomen welke maatregelen worden genomen ter versterking van de basisgereedheid.

Verhogen BIV budget
Het kabinet heeft besloten tot een verhoging van het budget internationale veiligheid ten behoeve van crisisbeheersingsoperaties.

Mutatieoverzicht per artikel

Artikel 1 Inzet uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**252.576**	**404.026**	**280.632**	**257.632**	**257.632**	**257.631**	**257.631**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		– 76.049	750	750	750	750	750
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**252.576**	**327.977**	**281.382**	**258.382**	**258.382**	**258.381**	**258.381**
Nieuwe mutaties							
Uitdeling prijsbijstelling			7	7	7	7	7
Verlenging crisisbeheersingsoperaties		– 26.500	26.500				
Verhoging Budget Internationale Veiligheid			60.000	60.000	60.000	60.000	60.000
Stand ontwerpbegroting 2016	**252.576**	**301.477**	**367.889**	**318.389**	**318.389**	**318.388**	**318.388**

Artikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**736.193**	**696.160**	**675.413**	**670.782**	**663.370**	**663.243**	**664.370**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		11.944					
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**736.193**	**708.104**	**675.413**	**670.782**	**663.370**	**663.243**	**664.370**
Nieuwe mutaties							
Interdepartementale budgetoverhevelingen			51	51	51	51	51
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		271	7.217				
Bijstellen personele exploitatie		4.247	446	7.826	4.884	4.884	4.884
Herschikken budget op formatie		1.483	1.483	1.483	1.483	1.483	1.483
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		890	1.280	1.690	2.170	2.170	3.250
Korten budget PGU en externe opleidingen			– 500	– 1.500	– 1.500	– 1.500	– 1.500
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			4.220	3.925	3.901	3.905	3.910
Premiedaling sociale lasten 2015			– 3.390	– 3.394	– 3.374	– 3.377	– 3.381
Herschikking tussen defensieonderdeel			– 168	– 168	– 168	– 168	– 168
Uitdeling prijsbijstelling			556	540	527	525	527
Uitdelen budgetten contra terrorisme			2.942	2.942	2.942	2.942	2.942
Stand ontwerpbegroting 2016	**736.193**	**714.995**	**689.550**	**684.177**	**674.286**	**674.158**	**676.368**

Artikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**1.203.245**	**1.121.002**	**1.096.057**	**1.093.592**	**1.095.340**	**1.097.114**	**1.092.231**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		42.170	26.873	7.000			
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**1.203.245**	**1.163.172**	**1.122.930**	**1.100.592**	**1.095.340**	**1.097.114**	**1.092.231**
Nieuwe mutaties							
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		– 4.362	54				
Bijstellen personele exploitatie			6.714	23.000	17.356	17.356	17.356
Herschikken budget op formatie			– 787	– 787	– 787	– 787	– 787
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		– 582	– 1.604	– 6.904	– 3.804	– 6.505	– 6.304
Korten budget PGU en externe opleidingen			– 1.000	– 2.000	– 2.000	– 2.000	– 2.000
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			7.498	6.922	6.893	6.899	6.906
Premiedaling sociale lasten 2015			– 5.897	– 5.858	– 5.835	– 5.839	– 5.845
Herschikking tussen defensieonderdeel			2.243	2.243	2.243	2.252	2.252
Cyber (formatie)		1.629	4.277	4.277	4.277	4.277	4.277
Herschikken budget ICMS/CBRN van DMO naar CLAS		2.750	2.750	2.750	2.750	2.750	2.750
Uitdeling prijsbijstelling			677	685	701	704	687
Uitdelen budgetten contra terrorisme			125	125	125	125	125
Stand ontwerpbegroting 2016	**1.203.245**	**1.162.607**	**1.137.980**	**1.125.045**	**1.117.259**	**1.116.346**	**1.111.648**

Artikel 4 Taakuitvoering luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**653.271**	**644.308**	**636.517**	**626.342**	**631.743**	**628.011**	**632.311**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		47.517	– 1.140	– 1.140	– 1.140	– 1.140	– 570
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**653.271**	**691.825**	**635.377**	**625.202**	**630.603**	**626.871**	**631.741**
Nieuwe mutaties							
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		930	3.389				
Bijstellen personele exploitatie		1.204	1.480	5.071	1.689	1.389	1.389
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen				6.500		– 1.100	– 500
Korten budget PGU en externe opleidingen			– 5.000	– 7.500	– 7.500	– 7.500	– 7.500
Herschikken budget op formatie			124	124	124	124	124
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			3.205	2.968	2.996	2.996	2.998
Premiedaling sociale lasten 2015			– 2.500	– 2.491	– 2.515	– 2.515	– 2.517
Herschikking tussen defensieonderdeel			– 1.081	– 981	– 881	– 2.990	– 2.990
Herschikking budget business case cougar		– 4.385	– 2.520	3.418	5.653	4.849	– 2.422
Doorwerking ontvangsten			532	532	532	532	532
Uitdeling prijsbijstelling			793	766	772	760	773
Stand ontwerpbegroting 2016	**653.271**	**689.574**	**633.799**	**633.609**	**631.473**	**623.416**	**621.628**

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**333.990**	**311.472**	**301.679**	**300.798**	**298.355**	**298.732**	**298.727**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		10.419	– 1.931	– 1.931	– 1.931	– 1.931	– 1.931
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**333.990**	**321.891**	**299.748**	**298.867**	**296.424**	**296.801**	**296.796**
Nieuwe mutaties							
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		267	2.083				
Bijstellen personele exploitatie				2.166	447	447	447

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Herschikken budget op formatie		– 150	– 275	– 275	– 275	– 275	– 275
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			2.352	2.183	2.165	2.168	2.168
Premiedaling sociale lasten			– 1.844	– 1.845	– 1.830	– 1.832	– 1.832
Herschikking tussen defensieonderdeel		225	– 24	– 24	– 24	– 24	– 24
Interdepartementale budgetoverhevelingen			96	96	96	96	96
Korten budget PGU en externe opleidingen				– 1.000	– 1.000	– 1.000	– 1.000
Uitdeling prijsbijstelling			86	84	83	83	83
Uitdelen budgetten contra terrorisme			17.295	23.638	23.638	23.638	23.638
Stand ontwerpbegroting 2016	**333.990**	**322.233**	**319.517**	**323.890**	**319.724**	**320.102**	**320.097**

Artikel 6 Investeringen Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**1.065.480**	**1.308.438**	**1.567.759**	**1.667.634**	**1.615.237**	**1.685.815**	**1.608.335**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		– 103.457	– 21.968	– 34.253	– 12.809	24.525	2.225
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**1.065.480**	**1.204.981**	**1.545.791**	**1.633.381**	**1.602.428**	**1.710.340**	**1.610.560**
Nieuwe mutaties							
Opdracht Voorzien in nieuw materieel			**– 194.532**	**– 1.433**	**142.104**	**218.384**	**195.674**
Doorwerking van de ontvangsten			– 53.100	– 17.900	500	– 31.900	56.300
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)		– 28.061	– 91.056	– 100.510	– 20.006	58.028	62.866
Verkoopuitgaven van exploitatie naar investeringen		6.941	3.600	3.600	3.600	4.500	4.500
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		– 1.421	– 4.772	– 7.092	– 3.911	– 111	– 1.991
Herschikking budget business case cougar		4.319	2.333	– 3.646	– 6.592	– 5.788	1.966
Technische correctie internationale verhuizingen			– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100
Technische correctie HNS Brunssum			– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700
Uitdeling prijsbijstelling			6.363	6.415	6.313	6.655	6.433
Uitdeling contra terrorisme			18.900	2.500			
Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht			130.000	122.000	94.000	68.800	72.400
Harmonisatie investeringsplan			– 200.000		75.000	125.000	
Opdracht Voorzien in infrastructuur			**25.458**	**41.147**	**9.939**	**– 36.335**	**-24.768**
Doorwerking van de ontvangsten			3.721	4.215	8.775	– 1.200	– 7.600
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)		21.825	20.777	36.192	824	-32.444	-14.377
Verkoopuitgaven van exploitatie naar investeringen		2.300	2.300	2.300	2.300	1.469	1.469
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		180	– 1.340	– 1.560	– 1.960	– 4.160	– 4.260
Opdracht Voorzien in IT			**69.486**	**64.225**	**20.289**	**– 26.052**	**– 48.957**
Cyber		– 1.594	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)		6.236	70.279	64.318	19.182	– 25.584	– 48.489
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		1.550	2.340	3.040	4.240	2.360	2.360
Financiering opleiding en training werkplekken			– 305	– 305	– 305		
Stand ontwerpbegroting 2016	**1.065.480**	**1.217.256**	**1.446.203**	**1.737.320**	**1.774.760**	**1.866.337**	**1.732.509**

Artikel 6 Investeringen Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)								
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**1.605.535**	**1.644.135**	**1.665.285**	**1.678.485**	**1.692.435**	**1.693.235**	**1.712.585**	**1.713.885**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015	– 1.375	– 1.375	– 1.375	– 1.375	– 1.375	– 1.375	– 1.375	– 1.375
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**1.604.160**	**1.642.760**	**1.663.910**	**1.677.110**	**1.691.060**	**1.691.860**	**1.711.210**	**1.712.510**
Nieuwe mutaties								
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	**193.963**	**169.081**	**105.214**	**144.814**	**125.814**	**– 15.886**	**14.814**	**14.814**
Doorwerking van de ontvangsten								
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)	119.957	107.030	40.400	80.000	61.000	– 77.300	– 50.000	– 50.000
Verkoopuitgaven van exploitatie naar investeringen								
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen	– 3.372	– 6.820	– 3.419	– 3.419	– 3.419	– 6.819	– 3.419	– 3.419
Herschikking budget business case cougar	5.445	638						
Technische correctie internationale verhuizingen	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100	– 4.100
Technische correctie HNS Brunssum	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700	– 2.700
Herschikking instandhouding, IV/IT & infra tlv investeringen								
Uitdeling prijsbijstelling	6.433	6.433	6.433	6.433	6.433	6.433	6.433	6.433
Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht	72.300	68.600	68.600	68.600	68.600	68.600	68.600	68.600
Harmonisatie investeringsplan								
Opdracht Voorzien in infrastructuur	**– 91.339**	**– 92.690**	**– 44.660**	**– 44.260**	**– 37.760**	**45.740**	**45.740**	**45.740**
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)	– 87.079	– 88.430	– 40.400	– 40.000	– 33.500	50.000	50.000	50.000
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen	– 4.260	– 4.260	– 4.260	– 4.260	– 4.260	– 4.260	– 4.260	– 4.260
Opdracht Voorzien in IT	**– 33.346**	**– 19.068**	**– 468**	**– 40.468**	**– 27.968**	**27.092**	**– 208**	**– 208**
Herschikking binnen het artikel (harmonisatie DIP)	– 32.878	– 18.600	0	– 40.000	– 27.500	27.300	0	0
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen	2.360	2.360	2.360	2.360	2.360	2.620	2.620	2.620
Cyber	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828	– 2.828
Stand ontwerpbegroting 2016	**1.673.438**	**1.700.083**	**1.723.996**	**1.737.196**	**1.751.146**	**1.748.806**	**1.771.556**	**1.772.856**

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**788.427**	**742.400**	**747.392**	**738.916**	**736.707**	**721.324**	**744.234**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		– 16.394	– 1.412	– 1.195	– 1.067	– 1.018	– 200
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**788.427**	**726.006**	**745.980**	**737.721**	**735.640**	**720.306**	**744.034**
Nieuwe mutaties							
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		222	1.320				
Bijstellen personele exploitatie			105	1.425	325	325	325
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		– 2.331	– 1.002	– 602	– 1.763	117	117
Herschikking budget business case cougar		66	187	228	972	972	489
Premiedaling sociale lasten			– 1.263	– 1.265	– 1.265	– 1.266	– 1.266

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			1.414	1.315	1.316	1.317	1.317
Herschikking tussen defensieonderdeel			– 1.188	– 1.288	– 1.388	712	712
Korten budget PGU en externe opleidingen			– 1.000	– 2.500	– 2.500	– 2.500	– 2.500
Herschikken budget ICMS/CBRN van DMO naar CLAS		– 2.750	– 2.750	– 2.750	– 2.750	– 2.750	– 2.750
Verkoopuitgaven van exploitatie naar investeringen		– 6.941	– 3.600	– 3.600	– 3.600	– 4.500	– 4.500
Cyber formatie		1.389	1.386	1.386	1.386	1.386	1.386
Uitdeling prijsbijstelling			1.750	1.724	1.717	1.670	1.740
Uitdelen budgetten contra terrorisme			2.250	2.967	2.967	2.967	2.967
Financiering opleiding en training werkplekken			305	305	305		
Stand ontwerpbegroting 2016	**788.427**	**715.661**	**743.894**	**735.066**	**731.362**	**718.756**	**742.071**

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**1.061.257**	**1.037.650**	**1.001.998**	**991.819**	**971.830**	**955.734**	**957.203**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		15.347	*36.543*	*9.574*	*9.500*	*– 5.431*	*– 5.057*
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**1.061.257**	**1.052.997**	**1.038.541**	**1.001.393**	**981.330**	**950.303**	**952.146**
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		31	– 14.900				
Bijstellen personele exploitatie		– 1.584	– 2.982	4.133	42	1.142	3.043
Herschikken budget op formatie		– 1.333	– 545	– 545	– 545	– 545	– 545
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		1.520	4.710	4.540	4.640	6.840	6.940
Herschikking budget business case cougar					– 33	– 33	– 33
Premiedaling sociale lasten			– 3.431	– 3.331	– 3.282	– 3.244	– 3.227
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			3.995	3.611	3.562	3.524	3.507
Herschikking tussen defensieonderdeel		125	1.372	1.372	1.372	1.372	1.372
Korten budget PGU en externe opleidingen			– 1.500	– 3.000	– 3.000	– 3.000	– 3.000
Verkoopuitgaven van exploitatie naar investeringen		– 2.300	– 2.300	– 2.300	– 2.300	– 1.469	– 1.469
Cyber formatie		428	436	436	436	436	436
Technische correctie internationale verhuizingen			4.100	4.100	4.100	4.100	4.100
Technische correctie HNS Brunssum			2.700	2.700	2.700	2.700	2.700
RVB huisvestingsnorm kantoren eenheidsprijzen			3.929	3.874	3.820	3.759	3.702
Uitdeling prijsbijstelling			1.614	1.621	1.580	1.546	1.556
Transitie rijks schoonmaakorganisatie (naar SZW)		– 81	– 128	– 81	– 41	– 14	
Uitdeling contra terrorisme			4.960	4.960	4.960	4.960	4.960
Stand ontwerpbegroting 2016	**1.061.257**	**1.049.803**	**1.040.571**	**1.023.483**	**999.341**	**972.377**	**976.188**

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**100.370**	**102.460**	**99.846**	**96.905**	**97.753**	**97.467**	**96.959**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		– 5.644					
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**100.370**	**96.816**	**99.846**	**96.905**	**97.753**	**97.467**	**96.959**
Cyber formatie		1.306					
Herschikking tussen defensieonderdeel			– 810	– 810	– 810	– 810	– 810
Bijstellen personele exploitatie		800	800				
Uitdeling prijsbijstelling			300	291	293	292	291

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2016	**100.370**	**98.922**	**100.136**	**96.386**	**97.236**	**96.949**	**96.440**

Niet-beleidsartikel 10 centraal apparaat (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**1.589.049**	**1.599.771**	**1.543.874**	**1.535.300**	**1.547.420**	**1.462.633**	**1.444.948**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		15.073	42.716	– 284	– 284	– 284	– 284
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**1.589.049**	**1.614.844**	**1.586.590**	**1.535.016**	**1.547.136**	**1.462.349**	**1.444.664**
Nieuwe mutaties							
Verfijning toerekening overheveling persex tlv investeringen		1.841	837				
Bijstellen personele exploitatie		– 31	– 63	775	– 24	– 24	– 24
Herschikken reservering exploitatie uit investeringen		194	388	388	388	388	388
Premiedaling sociale lasten			– 9.495	– 9.231	– 9.599	– 11.110	– 11.282
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			8.016	7.347	7.596	7.672	7.666
Herschikking tussen defensieonderdeel			– 344	– 344	– 344	– 344	– 344
Cyber formatie		– 3.158	– 3.271	– 3.271	– 3.271	– 3.271	– 3.271
Korten budget PGU en externe opleidingen				– 500	– 500	– 500	– 500
Kasschuif personele exploitatie				33.000	– 16.000	– 10.000	– 7.000
Bijstellen personele exploitatie (dekking)			2.500	– 26.396	– 6.719	– 7.519	– 9.419
Uitdeling prijsbijstelling			69	66	66	68	70
Uitdeling contra terrorisme			10.327	17.668	16.668	16.668	16.668
Stand ontwerpbegroting 2016	**1.589.049**	**1.613.690**	**1.595.554**	**1.554.518**	**1.535.397**	**1.454.377**	**1.437.616**

Niet-beleidsartikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**3.893**	**5.339**	**5.337**	**5.336**	**5.338**	**5.335**	**5.335**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015							
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**3.893**	**5.339**	**5.337**	**5.336**	**5.338**	**5.335**	**5.335**
Nieuwe mutaties							
Uitdeling prijsbijstelling			16	16	16	16	16
				18.000	18.000	18.000	18.000
Stand ontwerpbegroting 2016	**3.893**	**5.339**	**5.353**	**5.352**	**5.354**	**5.351**	**5.351**

Niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Stand ontwerpbegroting 2015 incl NvW	**0**	**27.337**	**40.252**	**40.389**	**37.894**	**40.440**	**77.792**
Mutaties 1e suppletoire begroting 2015		52.522	76.142	65.110	61.189	61.008	60.781
Stand 1e suppletoire begroting 2015	**0**	**79.859**	**116.394**	**105.499**	**99.083**	**101.448**	**138.573**
Nieuwe mutaties							
Premiedaling sociale lasten			27.821	27.415	27.700	29.184	29.349
Bijstellen personele exploitatie		-3.836					
Correctie problematiek personele exploitatie			9.000	18.000	18.000	18.000	18.000
Kasschuif IT			10.000				-10.000
Loonbijstelling 0,8% n.a.v. CAO deelakkoord 2015			-30.700	-28.271	-28.429	-28.481	-28.472
Uitdeling prijsbijstelling			-12.231	-12.215	-12.075	-12.326	-12.182
Uitdeling budget contra terrorisme			-56.800	-54.800	-51.300	-51.300	-51.300
Verhogen Defensiebudget ten behoeve van het versterken van de basisgereedheid van de krijgsmacht			90.000	123.000	176.000	226.200	272.600
Stand ontwerpbegroting 2016	**0**	**76.023**	**153.484**	**178.628**	**228.979**	**282.725**	**356.568**

4.2. Financieel overzicht Wapensystemen

De nota «In het belang van Nederland» (Kamerstuk 33 763, nr. 1) is mede gebaseerd op de zogenaamde wapensysteemsjablonen. Deze wapensysteemsjablonen bevatten de investeringen en de relevante samenhangende exploitatie van de belangrijkste wapensystemen en geven daarmee aanvullende informatie op de begroting.
Met de brief *Inzicht in kosten en uitgaven van wapensystemen en plan van aanpak daarvoor* (Kamerstuk 33 763, nr. 27) is gemeld hoe Defensie zijn financiële duurzaamheid op langere termijn structureel zal verankeren in de bedrijfsvoering. Bij de ontwerpbegroting 2015 is invulling gegeven aan de toezegging het financiële inzicht in de wapensystemen te actualiseren. Bij de ontwerpbegroting 2016 wordt dit wederom gedaan. Tevens is in de beleidsagenda aangegeven langs welke lijn Defensie het inzicht verder denkt te verbeteren.

Totstandkoming financiële gegevens
De sjablonen worden gebruikt om vast te stellen of de benodigde investeringen en exploitatielasten van wapensystemen binnen de financiële kaders passen. De sjablonen dragen bij aan de integrale beoordeling van operationele en financiële gevolgen die voortvloeien uit gebruik en inzet, vervanging en modernisering. Door investeringen en exploitatie in samenhang te bekijken, worden gevolgen van systeemveroudering en obsolescence beter inzichtelijk. Ook wordt duidelijker waar het nodig is om systemen operationeel te verbeteren of tenminste operationeel relevant en veilig te houden.

Het proces van totstandkoming vergt nog veel handwerk om informatie zodanig bruikbaar te maken dat het kan worden gebruikt in de bedrijfsvoering. Het betreft verschillende soorten broninformatie, zoals realisatiegegevens, de investerings- en exploitatieplannen, maar ook gegevens over personele sterkte en de bijbehorende middensommen die voor ramingen worden gebruikt. Het geactualiseerde inzicht wordt op basis hiervan *zero base* opgebouwd.

De wapensysteemsjablonen zijn op gelijke wijze als voor de ontwerpbegroting 2015 opgesteld. Er is een breed gedragen besef dat verbetering van ramingen een meerjarig proces is dat vanuit het groeitraject financiële duurzaamheid verder vorm gaat krijgen.

Aansluitingstabel sjablonen met begroting
Tabel 2 geeft de aansluiting weer van de sjablonen met de artikelen in de begroting. In de tabel is te herleiden hoe de uitgaven op de (beleids)artikelen worden toegerekend aan inzet, defensiebrede uitgaven, organieke eenheden en wapensystemen. Per uitgave is bekeken onder welke categorie dit type uitgave valt. Dit betekent dat er een dwarsdoorsnede is gemaakt van zowel de beleidsartikelen als van de uitgavencategorieën zoals die in de sjablonen zijn opgenomen. Zo zijn bijvoorbeeld de uitgaven die in beleidsartikel 6 zijn opgenomen voor de verwerving van het JSS toegerekend aan dat betreffende wapensysteem, samen met de uitgaven uit beleidsartikel 2 voor personele en een deel van de materiële exploitatie (de bemanning respectievelijk de instandhouding van het JSS) en de uitgaven uit beleidsartikel 7 voor het resterende deel aan materiële exploitatie (brandstof en munitie). De uitgaven voor het wapensysteem JSS zijn dus afkomstig uit verschillende beleidsartikelen. In de aansluitingstabel wordt deze dwarsdoorsnede inzichtelijk gemaakt.

Uitgaven voor wapensystemen die ten laste komen van artikel 1 Inzet en de niet-beleidsartikelen 9 Algemeen, 10 Centraal Apparaat, 11 Geheime Uitgaven en 12 Nominaal en onvoorzien zijn geheel aan de categorieën Inzet respectievelijk Defensiebreed toegerekend. In het kader van de doorontwikkeling krijgsmacht zijn de exploitatiegelden gestald op niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien. De nadere toedeling aan de juiste artikelen en wapensystemen wordt nog uitgevoerd en zal bij de 1e suppletoire begroting 2016 worden verwerkt.

De beleidsartikelen 2 tot en met 5 financieren het merendeel van de instandhoudingsuitgaven voor wapensystemen en uitgaven voor opwerken en gereedstellen van operationele eenheden. Deze uitgaven worden gedeeltelijk toegerekend aan Wapensystemen en gedeeltelijk aan Organieke eenheden. Uitgaven die direct toe te rekenen zijn aan een wapensysteem, zoals de bemanning van een schip, een vliegtuigsquadron of een voertuig, worden aan het betreffende wapensysteem toegerekend. De overige uitgaven, zoals de resterende formatie van operationele eenheden en de staf van een operationeel commando, worden aan Organieke eenheden toegerekend.

De investeringsprojecten worden gefinancierd uit beleidsartikel 6 Investeringen. Het grootste deel van de uitgaven op beleidsartikel 6 wordt aan de wapensystemen toegerekend. Beleidsartikel 6 omvat ook investeringen in vastgoed en algemene uitgaven, zoals de uitgaven voor onderzoek en de NAVO. Deze worden toegerekend aan Defensiebrede uitgaven.

Beleidsartikel 7 (DMO) is van belang voor wapensystemen, omdat hieruit de behoefte aan munitie en brandstof wordt gefinancierd die nodig is voor gereedstelling en opwerken naar inzetgereedheid, maar bijvoorbeeld ook kleding en uitrusting voor militairen. Deze uitgaven zijn toegerekend aan de wapensystemen. Daarnaast is de DMO ook de organisatie die functionele behoeftestellingen voor investeringen transformeert naar materieelsprojecten zodat deze verworven kunnen worden. DMO heeft voorts ook het merendeel van de technische expertise in huis voor het uitvoeren van configuratiemanagement. Deze uitgaven zijn toegerekend aan Organieke eenheden.

Beleidsartikel 8 (CDC) is overwegend toegerekend aan Defensiebreed, een klein deel (transport en voeding) is toegerekend aan Organieke eenheden.

Actualisatie van de wapensysteemsjablonen

De grootste wijziging in deze actualisatie van de wapensysteemsjablonen zijn het gevolg van het herfaseren van projecten in de tijd van 2014 naar latere jaren, het toevoegen van prijscompensatie en het verwerken van veranderingen in wisselkoersen. Daarnaast hebben deze herfaseringen van grote projecten grote invloed op een scala aan kleinere projecten. Tevens zijn diverse investeringsprojecten in voorbereiding toegevoegd bij de wapensystemen naar aanleiding van de intensivering in het kader van de doorontwikkeling van de krijgsmacht.
Verbeterd inzicht in de allocatie van budgetten voor materiële exploitatie, heeft geleid tot structurele verlaging van het exploitatiebudget bij diverse wapensystemen en verhoging van het exploitatiebudget voor wapensysteem 28 (overige wapensystemen). Dit komt doordat beter onderscheid wordt gemaakt naar (toerekenbare) uitgaven voor algemene onderdelen voor wapensystemen en algemene diensten en uitrusting die niet aan wapensystemen kunnen worden toegerekend.

Onderstaand worden de grootste veranderingen toegelicht. Het merendeel betreft planmatige veranderingen van investeringsprojecten, zowel projecten met status in uitvoering als projecten met status plan.

Bij maritieme projecten is de inzetvoorraad SM-2 *missiles* (wapensysteem 1) en torpedo's (wapensysteem 6) in tijd (gedeeltelijk) naar voren gehaald, terwijl de instandhouding LCF (wapensysteem 1) met een jaar is vertraagd. Ook is de planmatige vervanging van de MF-fregatten (wapensysteem 2), de landing platform docks (wapensysteem 4), de onderzeeboten (wapensysteem 6) en de mijnenbestrijdingsvaartuigen (wapensysteem 7) met één of meerdere jaren vertraagd. Bij het wapensysteem Patrouilleschepen (wapensysteem 3) is in het wapensysteemsjabloon de formatie structureel gecorrigeerd. Dat doet beter recht aan de formatieve realiteit bij dit wapensysteem.

Bij landsystemen is eveneens sprake van diverse herfaseringen, zoals bij de verwerving van de CE-pakketten naar 2017–2023 (wapensysteem 8 CV9035NL infanterie gevechtsvoertuig) en de Boxer naar 2015–2017 (één van de drie wapensystemen van wapensysteem 9 Pantserwielvoertuigen). Bij wapensysteem 10 (grondgebonden luchtverdediging) is de formatie structureel opgehoogd als gevolg van verbeterd inzicht (dat hier meer kosten zinvol aan kunnen worden toegerekend). Bij wapensysteem 14 (Unmanned Aerial Vehicle's) zijn projecten geherfaseerd van 2015/2022 naar 2021/2026. Bij landsystemen zijn sprake van dat enkele investeringen in inzetvoorraden, zoals 81-mm en 155-mm munitie (wapensysteem 13 Artillerie) naar voren gehaald of anders verdeeld over de komende jaren.

Bij luchtsystemen is er sprake van herfasering van bijvoorbeeld de projecten F-16 zelfbescherming ASE en Reparatie langer doorvliegen F-16 instandhouding. Bij de helikopters, de wapensystemen 19 (Apache), 20 (Chinook), 21 (Cougar) en 22 (NH-90) zijn diverse projecten geherfaseerd, zoals de AH-64D Upgrade naar 2015–2019, de AH-64D Zelfbescherming (ASE) naar 2015–2021, de Chinook vervanging en modernisering naar 2017/2018 en 2021/2024, en de NH-90 naar 2015–2019. Daarnaast zijn onder andere deze projecten aangepast op basis van de dollarkoers, zoals het CPB die in het CEP 2015 heeft vastgesteld. Het cumulatieve effect van de dollarkoers in het DIP (excl. project VF-35) is ruim € 400 miljoen. Over het project F-35 wordt u separaat geïnformeerd.

Bij de wapensystemen KDC-10 (wapensysteem 17), C-130 (wapensysteem 18) en NH-90 (wapensysteem 22) is in de wapensysteemsjablonen de formatie structureel gecorrigeerd. Dit doet beter recht aan de formatieve realiteit bij deze wapensystemen.

De defensiebrede wapensystemen bestaan uit de wapensystemen 23 (klein kaliber wapens) en 24 (kleding en persoonlijke uitrusting) en de IT-systemen MILSATCOM (25), Titaan (26) en MCTC (27). Bij wapensysteem 24 (Kleding en persoonlijke uitrusting) is het project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) naar de periode 2015–2023 geschoven.

Tot slot is in wapensysteem 28, dat de overige wapensystemen omvat, sprake van effecten van herfaseren van het project Defensiebrede Vervanging Wielvoertuigen (DVOW) naar 2015–2023 en het project MALE UAV. Dit laatste project is in de tijd naar de periode van 2022/2027 geschoven.

In het MPO wordt inhoudelijk dieper ingegaan op individuele en met elkaar samenhangende projecten.

Tabel 1 Overzicht Wapensystemen en overage kostensoorten

FINANCIEEL OVERZICHT 2015 BIJ ONTWERPBEGROTING 2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
TOTAAL BEGROTING NAAR BELEIDSARTIKELEN	8.472	8.156	8.067	7.702	7.788	7.968	8.234	8.416	8.434	8.449	8.395	8.327	8.333	8.314	8.314	8.314	8.314	8.314	8.314	8.305	8.305
INZET																					
subtotaal 1 (Inzet)	320	188	191	177	253	301	368	318	318	318	318	318	318	318	318	318	318	318	318	318	318
DEFENSIEBREED																					
Algemeen	110	97	86	101	100	99	100	96	97	97	96	96	96	96	96	96	96	96	96	96	96
Centraal apparaat	1.445	1.521	1.743	1.659	1.589	1.614	1.596	1.555	1.535	1.454	1.438	1.437	1.400	1.369	1.355	1.340	1.338	1.317	1.315	1.310	1.310
Geheime uitgaven	2	6	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Nominaal en onvoorzien	0	0	0	0	0	76	153	179	229	283	357	341	358	353	356	356	359	360	345	359	359
Exploitatie huisvesting en infrastructuur	417	403	425	400	391	375	345	343	341	325	308	312	312	312	312	312	312	312	312	313	313
Exploitatie ICT	324	326	281	223	232	190	195	194	193	191	192	192	192	192	192	192	192	192	192	192	192
Niet toerekenbare apparaatskosten ondersteunende diensten CDC/DMO	593	659	642	581	619	639	661	645	622	613	640	644	644	644	644	644	644	644	643	644	644
Investeringen overig (niet gespecificeerd naar wapensystemen)	486	461	436	259	470	468	436	395	342	241	240	162	162	222	164	138	167	133	133	132	132
subtotaal 2 (Defensiebrede uitgaven)	3.378	3.473	3.618	3.228	3.405	3.465	3.493	3.412	3.365	3.211	3.277	3.190	3.169	3.193	3.125	3.083	3.113	3.060	3.042	3.051	3.051
ORGANIEKE EENHEDEN																					
Formatie organieke eenheden	1.780	1.659	1.549	1.547	1.603	1.517	1.438	1.441	1.422	1.429	1.434	1.443	1.450	1.455	1.460	1.460	1.460	1.460	1.459	1.459	1.471
Formatie operationeel commando indirect	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gereedstelling en overige exploitatie operationeel commando indirect	600	547	522	468	360	336	273	275	268	252	246	242	233	201	192	193	192	188	207	198	197
Dienstverlening CDC indirect	107	87	84	97	93	89	91	91	90	90	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87
subtotaal 3 (Organieke eenheden)	2.487	2.292	2.154	2.112	2.055	1.943	1.802	1.806	1.779	1.770	1.766	1.772	1.770	1.743	1.739	1.740	1.739	1.735	1.753	1.743	1.755
WAPENSYSTEMEN																					
Wapensysteem 1 – Luchtverdedigings- en commandofregatten	73	98	92	159	106	164	109	123	122	122	99	99	93	79	78	78	78	353	353	353	353
Wapensysteem 2 – Multipurpose fregatten	42	59	40	56	48	55	52	45	35	36	36	35	35	40	173	318	285	76	54	35	35
Wapensysteem 3 – Patrouilleschepen	161	94	80	57	38	51	37	37	36	37	38	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37
Wapensysteem 4 – Landing Platform Docks	37	34	35	32	41	41	42	40	31	28	37	33	53	53	33	33	33	47	99	133	51
Wapensysteem 5 – Joint Support Ship	51	124	105	76	105	53	24	17	20	18	16	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17
Wapensysteem 6 – Onderzeeboten	49	60	65	63	61	88	112	131	66	59	58	65	50	300	520	509	550	550	350	125	50
Wapensysteem 7 – Mijnenbestrijdingsvaartuigen	50	47	38	42	31	32	36	37	36	30	29	29	33	89	89	89	89	89	89	89	84
Wapensysteem 8 – CV9035NL Infanteriegevechtsvoertuigen	216	121	46	80	58	44	58	41	38	38	39	43	95	87	72	72	35	35	35	35	35
Wapensysteem 9 – Pantserwielvoertuigen	91	125	165	122	197	157	237	189	99	94	92	91	149	132	127	127	124	134	84	84	84
Wapensysteem 10 – Grondgebonden luchtverdediging	56	54	72	65	66	79	78	81	96	105	86	107	116	84	78	64	64	64	64	64	64
Wapensysteem 11 – WisselLaadSystemen en TrekkerOpleggerCombinaties	42	40	38	38	27	39	41	41	42	44	44	44	79	149	118	191	135	60	41	41	41
Wapensysteem 12 – Ondersteunende tanks	32	19	20	14	33	33	25	32	51	13	12	23	25	13	12	12	13	13	12	12	13
Wapensysteem 13 – Artillerie	44	41	31	25	50	31	80	54	48	43	48	98	85	96	73	48	52	46	33	33	60
Wapensysteem 14 – Unmanned Aerial Vehicle's	5	6	5	9	7	10	31	12	9	8	8	7	7	7	7	7	36	9	7	7	7
Wapensysteem 15 – Mercedes Benz Terreinvoertuigen	125	123	123	128	121	124	132	131	122	122	122	122	122	122	120	120	120	120	120	120	120
Wapensysteem 16A – Jachtvliegtuigen F-16	259	266	240	258	223	285	342	290	261	179	137	105	66	33	0	10	36	4	9	0	0
Wapensysteem 16B – Vervanging jachtvliegtuigen F-16 (F-35)	131	157	71	101	46	70	124	335	505	806	818	814	675	517	364	301	255	255	293	255	255
Wapensysteem 17 – Tankvliegtuigen KDC-10	49	57	53	52	49	53	42	38	42	43	143	128	128	124	190	165	39	35	35	35	35

FINANCIEEL OVERZICHT 2015 BIJ ONTWERPBEGROTING 2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Wapensysteem 18 – Transportvliegtuigen C-130	41	31	38	27	44	42	38	34	32	32	31	37	47	41	57	33	33	33	33	33	33
Wapensysteem 19 – Gevechtshelikopters AH-64 Apache	72	74	59	77	82	90	111	95	110	110	82	89	133	157	171	168	141	142	113	68	68
Wapensysteem 20 – Transporthelikopters CH-47 Chinook	57	56	124	92	62	70	143	207	332	261	237	154	147	98	81	81	71	71	71	71	71
Wapensysteem 21 – Transporthelikopters AS-532 Cougar	29	21	19	30	30	36	26	24	17	17	13	13	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Wapensysteem 22 – Maritieme helikopters NH-90	118	109	136	124	81	92	113	118	106	91	61	61	61	75	75	65	76	96	91	83	81
Wapensysteem 23 – Klein Kaliber Wapens	61	56	39	53	41	51	65	73	50	44	44	44	50	59	62	62	78	45	45	45	45
Wapensysteem 24 – Kleding en Persoonlijke Uitrusting	33	25	24	47	52	55	150	85	124	80	51	50	51	52	52	53	58	54	51	51	51
Wapensysteem 25 – Militaire Satelliet Communicatie	16	13	32	24	18	32	36	21	16	14	14	10	25	25	16	10	10	10	10	10	10
Wapensysteem 26 – TITAAN commandovoeringssysteem	22	20	19	17	19	20	30	43	26	25	24	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
Wapensysteem 27 – Mobile Combat Training Centre	6	8	6	6	6	5	6	6	6	16	16	21	6	6	16	51	13	6	6	6	6
Wapensysteem 28 – overige (wapen)systemen	319	265	288	311	334	691	748	708	649	763	749	651	660	548	473	429	539	401	341	335	323
Vrije ruimte / spanning[1]	0	0	0	0	0	-336	-497	-210	-155	-124	-150	0	0	0	1	2	105	377	688	994	1.132
subtotaal 4 (wapensystemen)	2.286	2.203	2.103	2.186	2.074	2.258	2.571	2.879	2.971	3.150	3.033	3.047	3.075	3.059	3.131	3.172	3.144	3.200	3.200	3.192	3.181
TOTAAL BEGROTING NAAR WAPENSYSTEMEN	8.472	8.156	8.067	7.702	7.788	7.968	8.234	8.416	8.434	8.449	8.395	8.327	8.333	8.314	8.314	8.314	8.314	8.314	8.314	8.305	8.305

[1] Een negatief bedrag betekent spanning. Een positief bedrag betekent dat er sprake is van vrije ruimte

Begrotingsoverzicht cf nota	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
TOTAAL BEGROTING	**7.702**	**7.788**	**7.968**	**8.234**	**8.416**	**8.434**	**8.449**	**8.395**	**8.327**	**8.333**	**8.314**	**8.314**	**8.314**	**8.314**	**8.314**	**8.314**	**8.305**	**8.305**
INZET volgens financieel overzicht	**177**	**253**	**301**	**368**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	**318**	318
INZET naar begrotingsartikel	*177*	*253*	*301*	*368*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	318
waarvan beleidsartikel 1 – Inzet	*177*	*253*	*301*	*368*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	*318*	318
DEFENSIEBREED volgens financieel overzicht	**3.228**	**3.405**	**3.465**	**3.493**	**3.412**	**3.365**	**3.211**	**3.277**	**3.190**	**3.169**	**3.193**	**3.125**	**3.083**	**3.113**	**3.060**	**3.042**	**3.051**	**3.051**
DEFENSIEBREED naar begrotingsartikel	**3.228**	**3.405**	**3.465**	**3.493**	**3.412**	**3.365**	**3.211**	**3.277**	**3.190**	**3.169**	**3.193**	**3.125**	**3.083**	**3.113**	**3.060**	**3.042**	**3.051**	**3.051**
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	*7*	*9*	*7*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*	6
waarvan beleidsartikel 6 – Investeringen	*259*	*470*	*468*	*436*	*395*	*342*	*241*	*240*	*162*	*162*	*222*	*164*	*138*	*167*	*133*	*133*	*132*	132
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	*254*	*264*	*236*	*246*	*243*	*239*	*241*	*245*	*248*	*248*	*250*	*250*	*250*	*250*	*250*	*249*	*250*	250
waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra	*943*	*969*	*960*	*950*	*933*	*910*	*883*	*889*	*894*	*894*	*892*	*892*	*892*	*892*	*892*	*892*	*892*	892
waarvan niet-beleidsartikel 9 – Algemeen	*101*	*100*	*99*	*100*	*96*	*97*	*97*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	*96*	96
warvan niet-beleidsartikel 10 – Centraal Apparaat	*1.659*	*1.589*	*1.614*	*1.596*	*1.555*	*1.535*	*1.454*	*1.438*	*1.437*	*1.400*	*1.369*	*1.355*	*1.340*	*1.338*	*1.317*	*1.315*	*1.310*	1.310
waarvan niet-beleidsartikel 11 – Geheime uitgaven	*5*	*4*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*	5
waarvan niet-beleidsartikel 12 – Nominaal en Onvoorzien	*0*	*0*	*76*	*153*	*179*	*229*	*283*	*357*	*341*	*358*	*353*	*356*	*356*	*359*	*360*	*345*	*359*	359
ORGANIEKE EENHEDEN volgens financieel overzicht	**2.112**	**2.055**	**1.943**	**1.802**	**1.806**	**1.779**	**1.770**	**1.766**	**1.772**	**1.770**	**1.743**	**1.739**	**1.740**	**1.739**	**1.735**	**1.753**	**1.743**	**1.755**
ORGANIEKE EENHEDEN naar begrotingsartikel	**2.112**	**2.055**	**1.943**	**1.802**	**1.806**	**1.779**	**1.770**	**1.766**	**1.772**	**1.770**	**1.743**	**1.739**	**1.740**	**1.739**	**1.735**	**1.753**	**1.743**	**1.755**
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	*429*	*452*	*426*	*397*	*397*	*387*	*387*	*388*	*388*	*387*	*388*	*387*	*386*	*387*	*387*	*386*	*387*	399
waarvan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten	*819*	*803*	*744*	*701*	*698*	*692*	*694*	*689*	*691*	*689*	*691*	*691*	*691*	*689*	*687*	*703*	*693*	692
waarvan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtstrijdkrachten	*233*	*202*	*229*	*185*	*182*	*176*	*182*	*188*	*192*	*201*	*180*	*184*	*186*	*186*	*184*	*186*	*186*	186
waarvan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee	*325*	*331*	*319*	*316*	*320*	*316*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	*317*	317
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	*209*	*176*	*135*	*113*	*118*	*119*	*101*	*97*	*98*	*90*	*81*	*74*	*74*	*74*	*74*	*74*	*74*	74
waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra	*97*	*93*	*90*	*91*	*91*	*90*	*90*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	*87*	87
WAPENSYSTEMEN volgens financieel overzicht	**2.186**	**2.074**	**2.258**	**2.571**	**2.879**	**2.971**	**3.150**	**3.033**	**3.047**	**3.075**	**3.059**	**3.131**	**3.172**	**3.144**	**3.200**	**3.200**	**3.192**	**3.181**
WAPENSYSTEMEN naar begrotingsartikel	**2.186**	**2.074**	**2.258**	**2.571**	**2.879**	**2.971**	**3.150**	**3.033**	**3.047**	**3.075**	**3.059**	**3.131**	**3.172**	**3.144**	**3.200**	**3.200**	**3.192**	**3.181**
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	*276*	*275*	*282*	*286*	*281*	*281*	*281*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	*282*	270
waarvan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten	*336*	*401*	*418*	*437*	*427*	*426*	*423*	*423*	*423*	*426*	*423*	*423*	*423*	*426*	*426*	*425*	*425*	426
waarvan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtstrijdkrachten	*419*	*451*	*460*	*449*	*451*	*456*	*441*	*433*	*426*	*417*	*434*	*428*	*428*	*428*	*428*	*428*	*428*	428
waarvan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	*3*	3
waarvan beleidsartikel 6 – Investeringen	*761*	*596*	*1.086*	*1.507*	*1.553*	*1.588*	*1.750*	*1.642*	*1.512*	*1.539*	*1.502*	*1.573*	*1.611*	*1.477*	*1.261*	*952*	*637*	500
waarvan beleidsartikel 6 – Investeringen (spanning)[1]	*0*	*0*	*-336*	*-497*	*-210*	*-155*	*-124*	*-150*	*0*	*0*	*0*	*1*	*2*	*105*	*377*	*688*	*994*	1.132
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	*391*	*348*	*344*	*386*	*374*	*373*	*377*	*400*	*401*	*408*	*414*	*422*	*422*	*422*	*422*	*422*	*422*	422

[1] *Een negatief bedrag betekent spanning. Een positief bedrag betekent dat er sprake is van vrije ruimte.*

4.3. Overzicht maatregelen intensivering motie-Van der Staaij.

Defensie presenteert een pakket dat zich richt op het versterken van de basisgereedheid en inzetbaarheid van de krijgsmacht. Er wordt ingezet op versterking van de operationele gereedheid van bestaande eenheden, en de daarbij behorende robuuste en flexibele ondersteuning. De maatregelen komen tevens ten goede aan de inzetbaarheid van de krijgsmacht voor missies in het kader van de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Onderstaand de verdeling op hoofdlijnen met een korte toelichting per onderdeel.

(bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Struc.
Verhogen materiële gereedheid	45	49	67	86	97	101	101
Verhogen personele gereedheid	22	31	53	72	90	90	90
Verhogen geoefendheid en VJTF	11	21	31	34	35	35	35
Overige ondersteuning en bedrijfsvoering	12	22	25	34	51	50	50
Verhogen investeringsbudget	130	122	94	69	72	69	69
Totaal	**220**	**245**	**270**	**295**	**345**	**345**	**345**
Intensivering BIV	**60**	**60**	**60**	**60**	**60**	**60**	**60**

Verhogen maatregelen materiële gereedheid
Ter verhoging van de beschikbaarheid van materieel wordt de onderhoudscapaciteit uitgebreid. Ook komt er meer geld beschikbaar voor onderhoudsdienstverlening en reservedelen. Tevens wordt het wapensysteemmanagement versterkt voor optimalisatie van onderhoudsprocessen. Deze maatregelen komen de inzetbaarheid en geoefendheid van de krijgsmacht ten goede.

Verhogen personele gereedheid
Er komt meer personele capaciteit om operationele eenheden vrij te maken voor verbeterde inzetbaarheid en geoefendheid. Dit gebeurt onder andere door de personele capaciteit in het opleidingsveld te versterken. Het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht neemt toe en er wordt voorkomen dat inzet ten koste gaat van de organisatie in Nederland.

Verhogen geoefendheid en deelname VJTF
Er komt extra capaciteit om de opleiding en training van operationele eenheden voor snelle inzet, ook bij hogere geweldsniveaus, te verbeteren. Dit omvat o.a. meer munitie t.b.v. training, meer operationeel transport voor training in het oostelijk gedeelte van het bondgenootschap en het intensiveren van de kennis ten behoeve van tankoptreden.

Overige ondersteuning en bedrijfsvoering
In lijn met de versterking van de operationele gereedheid, wordt de daarvoor benodigde aansturing en ondersteuning van de krijgsmacht versterkt (o.a. verwerving en IT).

Verhogen investeringsbudget
Om het beoogde investeringspercentage van twintig procent (en daarmee de vereiste operationele vernieuwing) te handhaven, moet het investeringsbudget bij aanpassing van de totale defensiebegroting navenant meebewegen. Twintig procent van de totale intensivering wordt dan ook bestemd voor investeringen. In eerste aanleg worden de projecten

modernisering en vervanging Chinook en het Verbeterd Operationeel Systeem Soldaat (VOSS) met voorrang gerealiseerd.

Intensivering BIV

Het kabinet heeft besloten tot een structurele verhoging van het Budget Internationale Veiligheid ten behoeve van crisisbeheersingsoperaties.

4.4. Overzicht Budget Internationale Veiligheid

Het Budget Internationale Veiligheid (BIV) is vanaf 2015 structureel overgeheveld naar de begroting van Defensie. Het totale budget van € 364,8 miljoen voor 2016 en € 315,3 miljoen voor 2017 en verdere jaren wordt in eerste instantie aangehouden op beleidsartikel 1 Inzet.

Onderstaand overzicht geeft een indicatief overzicht van de inzet van deze middelen in 2016, gebaseerd op een extrapolatie van de besteding in 2015. Jaarlijks wordt interdepartementaal besloten over de inzet van de middelen. Hiermee is het geïntegreerde karakter van de inzet van diplomatieke, civiele en/of militaire activiteiten uit het BIV geborgd. Na de jaarlijkse interdepartementale besluitvorming worden de middelen gefaseerd toegekend aan andere begrotingsartikelen binnen de HGIS.

In het kabinet is afgesproken dat jaarlijks een bedrag van € 60 miljoen beschikbaar blijft voor activiteiten van BZ en BH&OS ten behoeve van (onder andere) de hervorming van de veiligheidssector, beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw. Voor Defensie blijft er € 59,5 miljoen beschikbaar voor (onder andere) ondersteunende capaciteiten en training.

Na besluitvorming worden de middelen beschikbaar voor BZ en BH&OS jaarlijks bij de 1e suppletoire begroting overgeheveld naar de betreffende begrotingen.

(bedragen x € 1.000)	2016
Budget Crisisbeheersingsoperaties (Artikel 1)	245.300
Veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS)	40.000
Beveiliging van diplomaten en ambassades waar dat noodzakelijk is (BZ/BH&OS)	20.000
Inzet VPD's (Artikel 1)	8.000
Training en capaciteitsopbouw (Artikel 2 & 3)	8.900
Civiel-militaire capaciteiten (Artikel 3)	6.000
Luchttransport (Artikel 4)	22.000
KMar pool (Artikel 5)	4.600
Nazorg (Artikel 8)	10.000
Totaal	**364.800**

4.5. Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende posten in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht zijn deze posten samengebracht.

Uitgaven erkenning en waardering
De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Stichting het Veteraneninstituut
De Stichting het Veteraneninstituut is door Defensie belast met de uitvoering van het veteranenbeleid op het gebied van de erkenning van, de waardering voor, dienstverlening aan en toegang tot de zorg voor veteranen. Daarnaast verzorgt de stichting de informatievoorziening over de zorg voor veteranen. Ook het Veteranenloket is bij de stichting ondergebracht.

Nederlandse Veteranendag
De organisatie van de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag maakt deel uit van het stimuleren van maatschappelijke erkenning van en waardering voor de veteranen. De Stichting Nederlandse Veteranendag ontvangt jaarlijks een subsidie voor de organisatie van de Nederlandse Veteranendag, een publiciteitscampagne, educatieve projecten en overige activiteiten, zoals het bevorderen van regionale veteranendagen.

Stichting Veteranen Platform
De Stichting Veteranen Platform (VP) behartigt, als overkoepelend samenwerkingsverband van de Nederlandse veteranenorganisaties, de belangen van veteranen. Het VP is hiermee een belangrijke intermediair en aanspreekpunt op het gebied van veteranen.

Dagen voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers
Sinds 2006 worden dagen voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers georganiseerd. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning aan de betrokkenen en hun partners, het bieden van informatie over de pensioenregelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten
Geregistreerde verenigingen voor veteranen, post-actieven en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranendag die waar mogelijk wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Het bedrag voor deze faciliteiten op de begrotingen van de operationele commando's is als volgt te specificeren:

Operationele commando's	
	Bedragen
	x € 1.000
Commando Zeestrijdkrachten	294
Commando Landstrijdkrachten	900
Commando Luchtstrijdkrachten	160
Commando Koninklijke Marechaussee	125
Totaal	**1.479**

Totaaloverzicht van uitgaven voor veteranen erkenning en waardering	
Omschrijving	Bedragen
	x € 1.000
Subsidie Stichting het Veteraneninstituut[1]	5.123
Subsidie Nederlandse Veteranendag	2.468
Subsidie Stichting Veteranen Platform	165
Dagen voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers	330
Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's (zie bovenstaande tabel)	1.479
Totaal	**9.565**

[1] Exclusief uitgaven voor zorg en nazorg, die zijn onderdeel van de kosten van het Veteranen-loket

Uitgaven zorg en nazorg
De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op beleidsartikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra en niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat.

Kaderwet militaire pensioenen
Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2016 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 63,4 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2016 zijn de uitgaven begroot op € 24,3 miljoen.

Medio 2014 is de volledige schadevergoedingsregeling voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers vastgesteld. Deze regeling beoogt finale kwijting te bieden voor alle ten gevolge van een dienstongeval of dienstverbandaandoening veroorzaakte schade. Met deze regeling worden juridische procedures over aansprakelijkheid overbodig en kan Defensie proactief voorzien in materiële zorg. De hiermee gemoeide uitgaven zijn voor 2016 begroot op € 7,3 miljoen.

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties. Met ingang van 1 januari 2015 is, in het kader van de hervorming langdurige zorg, de Wet Maatschappelijke

Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) van kracht. Voorzieningen die met ingang van 1 januari 2015 niet of niet meer volledig worden toegekend op grond van de Wmo 2015, zullen aanvullend worden vergoed via de Voorzieningenregeling militaire oorlogs- en dienstslachtoffers. Deze meerkosten voor Defensie zijn moeilijk vooraf in te schatten. Meerkosten die het gevolg zijn van wijzigingen in de Wmo 2015 worden daarom achteraf op basis van realisatiecijfers vergoed door het Ministerie van VWS. De benodigde ondersteuning blijft daarmee voor de groep veteranen en MOD-ers ongewijzigd op het niveau zoals dat is vastgelegd in de Veteranenwet.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie
De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van dienstverband. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 4,0 miljoen geraamd.

Landelijk Zorgsysteem Veteranen
Defensie heeft een belangrijke verantwoordelijkheid voor veteranen met maatschappelijke of psychische problemen. Hiervoor is het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (LZV) ingericht dat bestaat uit militaire en civiele instellingen voor maatschappelijk werk en geestelijke gezondheidszorg. Voor 2016 zijn de uitgaven begroot op € 750.000.

Maatschappelijke ondersteuning voor veteranen
Binnen het LZV verzorgt de Stichting de Basis het gespecialiseerd maatschappelijk werk voor post-actieve veteranen die een traumatische ervaring hebben meegemaakt. Hiermee wordt beoogd te bereiken dat de post-actieve veteraan weer deel kan nemen van het maatschappelijk verkeer. De kosten van het maatschappelijk werk voor veteranen bedragen voor 2016 € 2,5 miljoen.

Het Veteranenloket
Sinds 11 juni 2014 is er één loket voor alle veteranen dat toegang geeft tot de zorg en coördinatie van de zorg en dienstverlening aan veteranen, militaire oorlogs- en dienstslachtoffers (MOD-ers) en hun relaties. Het Veteranenloket betreft een samenwerkingsverband tussen het Veteraneninstituut, het ABP, Stichting de Basis, Defensie, Uitvoeringsbedrijf Veteranen, het LZV en het Veteranenplatform. Het Veteranenloket registreert de zorgvraag en geeft toegang tot revalidatie, re-integratie, materiële zorg, maatschappelijke ondersteuning, geestelijke gezondheidszorg en nuldelijnsondersteuning. De kosten (€ 4,2 miljoen) betreffen de centrale kosten voor het veteranenloket en de totale uitvoeringskosten (inclusief zorgcoördinatoren van het ABP).

Nuldelijnsondersteuning
Het VP voert de regie over de inrichting van een landelijk dekkend en financieel zelfdragend systeem voor nuldelijnsondersteuning en de aansluiting daarvan op de professionele hulpverlening van het LZV. Vanaf

2016 financiert Defensie de organisatie-, opleidings- en inzetkosten van de nuldelijnshelpers van het landelijk dekkend en genormeerd nuldelijnsondersteuningssysteem voor een periode van drie jaar. De uitgaven voor Defensie bedragen € 135.000 per jaar. Ter versterking hiervan heeft het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) toegezegd om de regionale nuldelijnsactiviteiten voor dezelfde periode financieel te ondersteunen. De bijdrage van het vfonds bedraagt € 100.000 per jaar.

Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)
In de RZO is deskundigheid verenigd op de gebieden van psychiatrie, psychologie, interne geneeskunde, huisartsgeneeskunde, sociologie en gezondheidsrecht. De RZO adviseert over (de richting van) het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeningen die verband houden met uitzendingen en draagt zorg voor en bewaakt de noodzakelijk convergentie tussen de onderzoeken. Daarnaast oefent de onafhankelijke RZO toezicht uit over de ketenzorg aan veteranen die gebruik maken van het civiel-militaire zorgsysteem (LZV) en bevordert de gewenste specialisatie van de betrokken instanties binnen het LZV. Voor 2016 bedragen de begrote uitgaven € 140.000.

Onderzoeken
Het CDC (beleidsartikel 8) financiert verscheidene onderzoeken. De Wetenschappelijk Onderzoeksgroep van de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) verricht onder andere onderzoek onder veteranen en uitgezonden actief dienende militairen naar uitzend-gerelateerde stoornissen, in het bijzonder de Post Traumatische Stress Stoornis (PTSS) en agressieregulatie problematiek. Binnen dit onderzoeksprogramma loopt onder andere het grootschalig prospectief onderzoek onder militairen die naar Afghanistan uitgezonden zijn geweest (het PRISMO-onderzoek), dat doorloopt tot 2018. Daarnaast loopt het onderzoek BETER naar veranderingen op neurobiologisch gebied bij mensen die behandeld worden voor PTSS en de Militaire Agressieregulatie Studie (MARS-onderzoek) naar agressieregulatie problematiek. Voor 2016 bedraagt de totale begroting voor dit wetenschappelijk onderzoek vanuit de MGGZ € 1 miljoen.

Overige
Verscheidene organisatiedelen houden zich bezig met de zorg en nazorg aan veteranen in werkelijke dienst, post-actieven en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, zoals de gezondheidscentra, het Centraal Militair Hospitaal, de Militaire Geestelijke gezondheidszorg (MGGZ), het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk werk, de Geestelijke Verzorging en het Militair Revalidatie Centrum. De taken van deze organisatiedelen gaan verder dan alleen de zorg en nazorg aan veteranen. In de bedrijfsvoering van deze organisatiedelen wordt geen onderscheid gemaakt in veteranenzorg en overige zorg en een dergelijke registratie is ook niet eenvoudig te realiseren. Dit deel van de uitgaven aan veteranenzorg is daarom niet inzichtelijk. Overigens wordt ook bij de zorg aan post-actieve militairen in veel gevallen dat onderscheid niet gemaakt, dus de financiële omvang van dat deel van de veteranenzorg is eveneens niet eenvoudig zichtbaar te maken. Defensie laat TNO onderzoek verrichten naar een kostenmodel voor veteranenzorg, waarin de zorgbehoefte op grond van meetbare parameters kan worden voorspeld. Dat onderzoek bevindt zich echter nog in de beginfase.

Totaaloverzicht van uitgaven voor zorg en nazorg voor veteranen	
Omschrijving	Bedragen
	x € 1.000
Invaliditeitspensioenen	63.400
Nabestaandenpensioenen	24.300
Volledige schadevergoedingsregeling voor MOD-slachtoffers	7.300
Sociale zorg (Voorzieningenregeling MOD-slachtoffers)	8.429
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	4.000
Landelijk Zorgsysteem Veteranen	750
Maatschappelijk ondersteuning voor veteranen (subsidie)	2.500
Veteranenloket	4.161
Nuldelijnsondersteuning	135
Raad voor civiele-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)	100
Bijdragen aan onderzoeken MGGZ	1.000
Totale uitgaven	**116.100**

4.6. Overzicht Cyber

Het digitale domein is, naast het land, de lucht, de zee en de ruimte, inmiddels het vijfde domein voor militair optreden. Om de inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht te waarborgen en haar effectiviteit te verhogen, versterkt Defensie haar digitale weerbaarheid en het vermogen om cyberoperaties uit te voeren. Defensie heeft de afgelopen jaren forse stappen in het digitale domein gezet en forse investeringen gedaan. De Defensie Cyber Strategie legde daarvoor de basis. De nota «In het belang van Nederland» versnelde de tenuitvoerlegging. In 2015 is de Defensie Cyber Strategie geactualiseerd en aan de Kamer gepresenteerd (Kamerstuk 33 321, nr. 5). De actualisering bepaalt de richting waarin Defensie zich op dit vlak de komende jaren verder zal ontwikkelen, in het volle besef dat de digitale revolutie om flexibiliteit in de toepassing en de financiering van deze strategie kan vragen.

De doelstellingen uit de eerste Defensie Cyber Strategie uit 2012 zijn grotendeels nog valide en blijven staan. Extra aandacht gaat de komende periode uit naar het organiseren van de benodigde randvoorwaarden voor effectief optreden in het Cyber domein:
1. het boeien, binden en ontwikkelen van cyberprofessionals;
2. het verruimen van de mogelijkheden binnen Defensie om in het digitale domein snel te innoveren;
3. het bundelen van de krachten bij Defensie en het intensiveren van de samenwerking met partners;
4. het verbreden en verdiepen van de kennis over het digitale domein binnen Defensie

Een deel van het in de Miljoenennota 2015 beschikbaar gestelde extra budget voor Defensie zal worden geïnvesteerd in cyber. Het betreft een bedrag van € 5 miljoen in 2015, € 7 miljoen in 2016 en € 9 miljoen vanaf 2017. De gelden uit de intensivering zullen worden ingezet om Defensie op vier kerngebieden te versterken:
1. Ontwikkeling operationele cybermiddelen, waaronder cyberwapens;
2. Doorontwikkeling inlichtingenvermogen, ter ondersteuning van offensieve capaciteiten;
3. Versterken digitale weerbaarheid;
4. Rechtshandhaving in het digitale domein: versterking KMar.

4.7. Overzicht Subsidies

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op een wettelijk voorschrift anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/).

Defensie publiceert deze beschikkingen niet en kan daarom geen externe publicaties of bronnen weergeven. Bij reguliere verantwoording over beleid wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de effectiviteit van het instrument.

De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

Een toekomstig evaluatiemoment is niet meer van toepassing (zie «n.v.t.» in kolom einddatum) wanneer, volgend uit een eerder evaluatiemoment, is besloten de subsidie te stoppen. Voor de overige subsidies betreft de einddatum, voor zover er geen specifieke andere afspraken bestaan omtrent eindigheid, het jaar van de volgende evaluatie.

Naam Subsidies	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Laatste evaluatie[1]	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht	50	10	10	10	10	0	0	2013	2018	2018
Nederlandse Reservisten Federatie Krijgsmacht	21	0	0	0	0	0	0	2013	n.v.t.[2]	2014
Stichting Protestants Interkerkelijk Thuisfront	0	15	15	15	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Nationaal Katholiek Thuisfront	20	10	10	10	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Nederlandse Veteranendag	2.467	2.538	2.468	2.468	0	0	0	2012	2017	2017
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	15	15	25	25	0	0	0	2013	2018	2018
Steun oud strijders en ex-militairen Suriname	6	0	0	0	0	0	0	2013	2018[3]	2018
Multicultureel netwerk Defensie	0	10	10	10	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Veteranen Platform	165	165	165	165	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Veteraneninstituut	6.332	5.683	5.748	5.748	0	0	0	2012	2017	2017
Hotel de Wereld	54	0	0	0	0	0	0	2013	n.v.t.[2]	2014
Stichting Militair-historisch Museum	5.637	0	0	0	0	0	0	2012	n.v.t.[4]	2014
Stichting Defensie Musea	1.800	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	0	nieuw	2019	2019[5]
Stichting Nationale Taptoe	173	263	263	263	0	0	0	2012	2017	2017
Maatschappelijk werk voor veteranen (Stichting de Basis)	2.500	2.755	2.500	2.500	0	0	0	2012	2017	2017
Leerstoel GU Amsterdam	74	74	74	74	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Maritiem Kenniscentrum	28	28	28	28	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Gasturbine Onderwijs	5	5	5	5	0	0	0	2012	2017	2017
Phantasy in Blue	12	18	18	18	0	0	0	2012	2017	2017
Stichting Museum der Koninklijke Marechaussee	225	0	0	0	0	0	0	2012	n.v.t. *3)*	2014
Stichting Historische Vlucht	100	100	100	100	0	0	0	2012	2017	2017
SWoon NLDA	20	22	22	22	0	0	0	n.v.t.	2017	2017
ASL BISL Foundation	39	40	40	40	0	0	0	n.v.t.	2017	2017
Wapen- en dienstvakverenigingen	34	35	35	35	0	0	0	2012	2017	2017
Koude Oorlogs Veteranen en Oud-Militairen(KVOM)	3	0	0	0	0	0	0	n.v.t.	2017[3]	2017
stichting Vincent van Gogh	350	0	0	0	0	0	0	n.v.t.	2015	2014
Subsidies te verstrekken na evaluatie	0	864	805	777	12.110	12.092	19.592			
Totaal subsidies	**20.130**	**20.150**	**19.841**	**19.813**	**19.620**	**19.592**	**19.592**			

[1] Voor toekomstige evaluaties wordt onderzocht hoe deze op effectieve wijze kunnen worden ontsloten d.m.v. publicatie;
[2] Volgend uit eerdere evaluatie is besloten deze subsidies te stoppen;
[3] Deze subsidies zijn per 2015 als bijdrage opgenomen in de subsidie aan de Stichting Veteraneninstituut
[4] Deze subsidie is in 2015 op gegaan in de subsidie aan de Stichting Defensie Musea;
[5] Einddatum betreft eerstvolgend evaluatiemoment. Onderliggende verplichtingen, volgend uit o.a. de publieke-private samenwerking die hierbij van toepassing is, lopen echter door tot 2040 (Kamerstuk 33 864, nr. A/1).

4.8. Overzicht Evaluaties- en overig onderzoek

Tot het overige evaluatieonderzoek behoren onder meer de toetsingskaderevaluaties naar lopende en voltooide operaties waaraan Nederlandse militairen deelnemen. Op grond van het Toetsingskader 2014 sturen de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken elk jaar op de derde woensdag in mei een tussentijdse evaluatie van lopende operaties naar het parlement. Na beëindiging van de inzet wordt een eindevaluatie opgesteld waarin zowel militaire als politieke aspecten aan de orde komen. Indien dit opportuun is, bijvoorbeeld bij een specifiek verzoek van de Kamer of vanwege de omvang van de Nederlandse bijdrage, wordt de evaluatie afzonderlijk aan het parlement aangeboden. Evaluatie en monitoring van Nederlandse bijdragen aan internationale operaties dienen twee doelen. Ten eerste bieden ze de mogelijkheid tussentijds bij te sturen om de effectiviteit van de inzet verder te vergroten. Ten tweede zijn ze instrumenteel met het oog op de verantwoording van de inzet van Nederlands personeel en materieel in internationale operaties, waarbij sprake is van bijzondere risico's.

Onderwerp	Artikel	Aanvang	Voltooiing
Tussentijdse evaluatie lopende operaties 2015: – MINUSMA – Atalanta/Ocean Shield – UNMISS – RSM[1] – ATF ME[2] – CBMI[3] – Overige inzet	1 Inzet	2016	2016
Evaluatie Defensie Materieel Proces	6 Investeringen	2015	2015
Evaluatie beleid t.a.v. aanstelling van lokaal personeel bij missies	1 Inzet	2015	2015
Evaluatie Veteranenzorg	8 CDC	2016	2016
Evaluatie Basisimplementatie ERP	6 Investeringen	2017	2017

[1] Resolute Support Mission
[2] Air Task Force Middle East
[3] Capacity Building Mission in Irak

4.9. Toezichtrelaties en ZBO/RWT's

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen

Naam Organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
Stichting Ziektekosten-Verzekering Krijgsmacht (SZVK)	X		De SZVK is namens het Ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële Regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst: militairen vallen niet onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW).	Wordt per Defensieonderdeel (artikel 2, 3, 4, 5, 7, 8 en 10) betaald uit de post salarissen en sociale lasten	€ 92,2 miljoen Bedrag is gebaseerd op de begroting/ premiestelling 2015. Bedrag omvat de te betalen werknemers en werkgeverspremie.	www.szvk.nl
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON)	X		In 2011 is de stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) opgericht. De stichting verzorgt als onderdeel van de officiersopleiding van officieren in de Nederlandse krijgsmacht de wetenschappelijke bachelor en master programma's, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt het wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie (zie 4.6 Subsidies). Tevens stelt Defensie «om niet» middelen ter beschikking. Deze middelen bestaan uit uitgaven voor salarissen en sociale lasten, IV/IT, huisvesting en overige ondersteuning. De middelen zijn begroot in artikel 8.	8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando Dienstencentra	€ 13,6 miljoen	

4.10. Moties en toezeggingen

Door de Staten-Generaal aanvaarde moties		
Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
Knops over een visie op de toekomst van de onderzeedienst	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 18	Afgedaan, Brief Visie op de toekomst van de onderzeedienst, 9 juni 2015, 34 225, nr. 1
Eijsink c.s. over monitoren van geluidscontouren rond vliegbases Volkel en Leeuwarden	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 22	In behandeling, Brief Behoeftestelling vervanging F-16, 22 december 2014, 26 488, nr. 369, Bijlage De toekomstige geluidsbelasting van de F-35 en Bijlage TNO-rapport «Akkoustisch onderzoek grondgebonden geluid F-35A in het kader van de Wet milieubeheer vliegbases Volkel en Leeuwarden
Hachchi en Eijsink over verkennen van mogelijkheden tot samenwerking met België	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 30	In behandeling, Brief Stand van zaken internationale militaire samenwerking, 13 februari 2014, 33 729, nr. 10 en Brief Stand van zaken internationale militaire samenwerking, 7 november 2014, 33 279, nr. 12
Hachchi c.s. over besparen via *pooling and sharing*	Begrotingsbehandeling Defensie, 14 november 2013, 33 750-X, nr. 28	In behandeling
Van Tongeren-Smaling over de Kamer op de hoogte houden over de voortgang van de aanplant van compensatiebos	VAO AWACS, 13 mei 2014, 33 750-XII, nr. 86	In behandeling
Cegerek over afspraken met de Navo over het structureel maken van de 35% geluidsreductie	VAO AWACS, 13 mei 2014, 33 750-XII, nr. 88	In behandeling, Brief Reductie vliegbewegingen AWACS, 17 december 2014, 34 000-X, nr. 27
Knops c.s. over volledig verhalen van alle kosten van onderhoud en aanpassingen van de NH-90 op de fabrikant	VAO NH-90 helikopter, 3 juli 2014, 25 928, nr. 63	Afgedaan, Brief Aanbieding veertiende jaarrapportage van het helikopterproject, NH-90, 29 oktober 2014, 25 928, nr. 68
Sjoerdsma-Knops over inzichtelijk maken van de consequenties indien de laatste zeven Nederlandse NH-90 helikopters niet worden afgenomen	VAO NH-90 helikopter, 3 juli 2014, 25 928, nr. 64	Afgedaan, Brief Aanbieding veertiende jaarrapportage van het helikopterproject, NH-90, 29 oktober 2014, 25 928, nr. 68
Sjoerdsma c.s. over een plan van aanpak inclusief een kostenoverzicht om de problemen bij de informatievoorziening en ICT bij het Ministerie van Defensie op te lossen	VAO Informatievoorziening en ICT bij Defensie, 3 juli 2014, 31 125, nr. 30	Afgedaan, Brief Plan van aanpak maatregelen IV/ICT, 16 september 2014, 31 125, nr. 41
Eijsink over geen omonkeerbare stappen nemen totdat de IV/ICT-visie is afgerond	VAO IV/ICT bij Defensie, 3 juli 2014, 31 125, nr. 31	Afgedaan, Brief Visie op IT: let's make IT happen, 10 december 2015, 31 125, nr. 45
Knops c.s. over onderzoeken van de mogelijkheden om het transitieproces uit te besteden aan een marktpartij	VAO IV/ICT bij Defensie, 3 juli 2014, 31 125, nr. 32	Afgedaan, Brief Onderzoek uitbesteding transitieproces IV/ICT, 9 oktober 2014, 31 125, nr. 46
Van der Staaij c.s. over het noodzakelijke ambitieniveau van onze krijgsmacht in de komende jaren	Algemene Politieke Beschouwingen, 18 september 2014, 34 000, nr. 23	Brief Motie-Van der Staaij c.s. over het ambitieniveau van de krijgsmacht in de komende jaren, 19 juni 2015 33 763, nr. 81 en deze begroting
Eijsink-Bosman over een evaluatie van het beleid en aanzien van de inzet en inhuur van lokaal personeel	Nederlandse deelname aan vredesmissies, 14 oktober 2014, 29 521, nr. 262	In behandeling

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
Knops over opschorten van de verkoop van modern materieel	Begrotingsbehandeling, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 27	In behandeling
Segers en Eijsink over een thuisfrontcheck	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 24	In behandeling
Eijsink en Bosman over onevenredige effecten op het ondersteunend personeel	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 19	In behandeling
Knops over een inhaalslag op het gebied van loonontwikkeling	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 18	In behandeling
Segers over de benodigde capaciteit van de MIVD	Begrotingsbehandeling Defensie, 13 november 2014, 34 000-X, nr. 55	In behandeling, Brief Motie-Van der Staaij c.s. over het ambitieniveau van de krijgsmacht in de komende jaren, 19 juni 2015, 33 763, nr. 81
Hachchi en Knops over problemen binnen het nu gereserveerde budget oplossen	VAO IV/ICT bij Defensie, 18 december 2014, 31 125, nr. 48	Afgedaan, Brief Ontwerp IT-infrastructuur en herijking IT-sourcing, 2 juni 2015, 31 125, nr. 57
Hachchi en Knops over een internationale vergelijking naar de transitie	VAO IV/ICT bij Defensie, 18 december 2014, 31 125, nr. 50	Afgedaan, Brief Ontwerp IT-infrastructuur en herijking IT-sourcing, 2 juni 2015, 31 125, nr. 57 en Brief Verduidelijking van de uitvoering van de motie van de leden Knops en Hachchi over een internationale vergelijking maken tussen landen die een grote IT-transitie hebben doorgemaakt, 16 juni 2015, 31 125, nr. 58
Knops over het bij de uitvoering van de motie-Van der Staaij voorzien in een structurele oplossing voor de problematiek van onvoldoende ontvangen prijsbijstelling en stijgende kosten van defensiematerieel	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X, nr. 9	In behandeling
Hachchi c.s. over een realistische inschatting van de investeringen	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X, nr. 11	In behandeling
Eijsink en Teeven over aanvullende middelen om ambities waar te maken	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X, nr. 12	In behandeling
Servaes en Eijsink over het integraal opnemen en expliciteren van de gevolgen van deelname aan missies voor de interne bedrijfsvoering en gereedheid van eenheden, inclusief de gevolgen van het uitzenden van specialistische functies.	Plenair debat ISIS, 2 juli 2015, 27 925, nr. 550	In behandeling
Knops over het pleiten voor een gezamenlijke inzet van de coalitie om te komen tot betere coördinatie en effectievere leverantie van wapens en andere benodigdheden voor de Peshmerga in Irak.	Plenair debat ISIS, 2 juli 2015, 27 925, nr. 553	In behandeling
Knops en Teeven over het op korte termijn serieus onderzoeken van de gevolgen van valutawisselingen en de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen en daarop in de begroting van 2016 nadrukkelijk terug te komen.	VAO Materieel, 2 juli 2015, 27 830, nr. 154	In behandeling

Door de Minister gedane toezeggingen		
Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Nederlandse regering zal aandringen op openbaarmaking van IBAN-rapporten en de Kamer hierover informeren.	AO NAVO, 16 november 2010, 28 676, nr. 122	Afgedaan, Brief Controle van Navo-uitgaven, 14 september 2011, 28 676, nr. 136
De Minister zal, zodra de meetresultaten van de Consumer Quality Index betrouwbaar zijn, deze naar de Kamer sturen.	AO Veteranen, 20 juni 2011, 30 139, nr. 94	Afgedaan, 4 april 2013, 30 139, nr. 112
De Minister zegt toe dat de jaarlijkse 5-mei viering en het Veteranendefilé in Wageningen met steun van Defensie kan blijven voortbestaan tot zeker in 2015. In 2015 zal er een evaluatie plaatsvinden en de Kamer wordt geïnformeerd over de uitkomsten van deze evaluatie.	AO Veteranen, 20 juni 2011, 30 139, nr. 94	Afgedaan, Brief Ondersteuning van Defensie aan herdenkingen Wageningen, 26 november 2014, 30 139, nr. 140
De Minister zal de Kamer in een aparte brief informeren over de PP Comparator in verband met de voorgenomen bouw van een marinierskazerne in Vlissingen.	AO Vastgoed Defensie, 6 februari 2013, 32 733, nr. 119	Afgedaan, Brief Toezeggingen m.b.t. marinierskazernes, 12 juni 2014, 33 358, nr. 5
In de eerstvolgende jaarrapportage zal worden ingegaan op het rechttrekken van de onbalans in het Nederlandse werkaandeel in NH-90.	AO Materieel, 13 maart 2013, 25 928, nr. 53	Afgedaan, Brief Dertiende jaarrapportage van het helikopterproject NH-90, 1 november 2013, 25 928, nr. 55
De Kamer ontvangt een brief over de vraag of de vertrouwelijke informatie van een jaar geleden over de functionaliteiten nog doorwerking heeft in de huidige openbare rapportages	AO SPEER, 2 april 2013, 31 460, nr. 33	Afgedaan, Brief Openbaarmaking functionaliteiten doorontwikkeling ERP, 12 maart 2014, 31 460, nr. 41
Kamer ontvangt de eindevaluatie van het project SPEER na de afronding van de migratie in de lijnorganisatie en na de uitschakeling van de oude (ICT)-systemen	AO SPEER, 2 april 2013, 31 460, nr. 33	In behandeling
De Kamer ontvangt een brief over de verkoop van overtollige F-16's, zodra er daadwerkelijk sprake is van overeengekomen verkoop	AO Vervanging F-16, 25 april 2013, 26 488, nr. 322	In behandeling
De Minister zegt toe om in de Voorjaarsnota 2014 de financiële gevolgen van de vervanging van de Cutters toe te lichten. Indien de commissie eerder informatie wil over het vervangingsplan dan moet zij de Minister daar na oktober 2013 over informeren.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 14 mei 2013, 33 400-X, nr. 86	In behandeling
De Kamer wordt na het zomerreces geinformeerd over de stand van zaken Turkse dienstplicht.	AO Personeel, 13 juni 2013, 33 400-X, nr. 94	Afgedaan, Brief Capaciteit van het Korps Commandotroepen, de Turkse dienstplicht en de reorganisatie van de DGO, 21 februari 2014, 33 750-X, nr. 40
De Minister informeert de Kamer over de BTW-compensatie zodra hier meer informatie over bekend is.	AO Personeel, 13 juni 2013, 33 400-X, nr. 94	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
In lijn met de toezeggingen in het algemeen overleg Speer op 2 april 2013 blijft de Kamer goed geïnformeerd over het project Speer en de uitrol in de komende jaren. De Minister zegt toe alsnog de halfjaarlijkse rapportages te handhaven.	WGO Jaarverslag en Slotwet, 19 juni 2013, 33 605-X, nr. 10	Afgedaan, Brief Aanbieding voortgangsrapportage basisimplementatie en vervolgstappen ERP, 5 maart 2015, 31 460, nr. 53 en Brief Voortgangsrapportage basisimplementatie ERP, 16 oktober 2014, 31 460, nr. 49
De Minister stuurt het onderzoek over zelfdoding, met de correctie van het CBS, aan de Kamer wanneer deze af is (termijn nog niet bekend).	Notaoverleg Veteranen, 24 juni 2013, 30 139, nr. 118	In behandeling, Brief Aanvulling Veteranennota 2012–2013, 30 september 2013, 30 139, nr. 122 en Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148
De Minister informeert de Kamer, als verkennende gesprekken met Frankrijk over militaire samenwerking tot concrete resultaten of een Declaration of Intent leiden.	AO Internationale militaire samenwerking, 3 juli 2013, 33 279, nr. 8	Afgedaan, Brief Stand van zaken internationale militaire samenwerking, 13 februari 2014, 33 279, nr. 10
De Minister zegt toe om contact op te nemen met haar Franse collega om de mogelijkheden tot samenwerking te bespreken en informeert de Kamer over de uitkomsten	AO Vessel Protection Detachments, 4 juli 2013, 32 706, nr. 56	Afgedaan, Brief Stand van zaken internationale militaire samenwerking, 13 februari 2014, 33 279, nr. 10
De Kamer zal nadere cijfers ontvangen over de rol van de Nederlandse industrie in het F-35 project wordt dit jaar ingevuld, zo spoedig mogelijk na het besluit van de Kamer.	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 33	Afgedaan, 30 maart 2015, 26 488, nr. 383
De Kamer ontvangt de nieuwe berekeningen voor geluidsoverlast van de F-35 na doorberekening van cijfers van de VS die in het voorjaar van 2014 beschikbaar komen.	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 33	Afgedaan, 22 december 2014, 26 488, nr. 369, Bijlage De toekomstige geluidsbelasting van de F-35 en Bijlage TNO-rapport «Akoestisch onderzoek grondgebonden geluid F-35A in het kader van de Wet milieubeheer vliegbases Volkel en Leeuwarden
De Kamer ontvangt een brief over de uitkomsten van het onderzoek naar mogelijkheden van frequent en/of permanent meten en bereke-nen van geluidsoverlast, mede in relatie tot de huidige wetgeving.	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763, nr. 33	Afgedaan, 22 december 2014, 26 488, nr. 369, Bijlage De toekomstige geluidsbelasting van de F-35 en Bijlage TNO-rapport «Akoestisch onderzoek grondgebonden geluid F-35A in het kader van de Wet milieubeheer vliegbases Volkel en Leeuwarden
De Minister start op korte termijn het traject van interdepartementale herijking van het convenant Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK), samen met haar collega’s van BZK en van VenJ.	Behandeling Begroting Defensie, 14 november 2013	Afgedaan, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 99 en 8 juni 2015, 34 000-X, nr. 101
De Kamer ontvangt in de loop van 2014 nieuwe cijfers, na die van McKinsey uit het voorjaar van 2010, over de verhouding tussen het personeel dat operationeel kan worden ingezet en de staf die dat mede mogelijk maakt, mede in internationale context.	Behandeling Begroting Defensie, 14 november 2013	Afgedaan, Brief Actualisatie internationale vergelijking *tooth-to-tail*, 22 mei 2015, 33 763, nr. 75
De Kamer ontvangt voor de behandeling van de begroting voor 2016 het evaluatierapport over *Life Cycle Costs* bij defensiematerieel.	Behandeling Begroting Defensie, 14 november 2013	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Vanaf begin 2014 ontvangt de Kamer aan het begin van ieder jaar een overzicht van de status van defensiesamenwerking met de partnerlanden.	Behandeling Begroting Defensie, 14 november 2013	Afgedaan, 28 maart 2014, 33 750-X, nr. 48 en 33 279, nr. 12
De Kamer blijft ieder jaar en rapportage ontvangen over de herbeleggingen vastgoed Defensie, al is het nu dus geen plan meer, maar uitvoering.	AO Vastgoed, 12 december 2013, 33 763, nr. 35	Afgedaan, Brief Overzicht periodieke rapportages en verslagen Defensie, 2 april 2015, 33 763, nr. 72 en Brief Voortgangsrapportage vastgoed Defensie, 12 juni 2015, 33 763, nr. 79
In de eerstvolgende rapportage over vastgoed Defensie komt de Minister terug op de geleerde lessen naar aanleiding van «Verkocht wegens vrede». Daarnaast komt ze in deze rapportage terug op de door het lid Günal-Gezer aangekaarte punten punten van informatievoorziening en op de gevolgen van de verantwoordelijkheids-verdeling tussen de Minister van Defensie en de Minister voor Wonen en Rijksdienst.	AO Vastgoed, 12 december 2013, 33 763, nr. 35	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage vastgoed Defensie, 26 augustus 2014, 33 763, nr. 53
De Minister informeert de Kamer zodra meer bekend is over de compensatie bij nog te verdelen werkpakketten en onderhoud voor de NH-90 helikopter.	AO Materieel, 17 december 2013, 27 830, nr. 124	Afgedaan, Brief Veertiende jaarrapportage van het helikoptertraject NH-90, 27 oktober 2014, 25 928, nr. 68
De Minister zal het fenomeen van de bijzonder vertegenwoordiger van de NH-90 bespreken met de Minister van Economische Zaken en de Kamer over de uitkomst van dit overleg informeren.	AO Materieel, 17 december 2013, 27 830, nr. 124	Afgedaan, AO Defensie Industrie Strategie, 11 juni 2014, 31 125, nr. 37
De Minister zal de Kamer informeren over de business case voor wat betreft het uitbesteden van de *Search and Rescue*-taken van de NH-90.	AO Materieel, 17 december 2013, 27 830, nr. 124	Afgedaan, Handelingen TK 2013–2014, aanhangstel 2393 van 1 juli 2014
De Minister zal de Europese dimensie meenemen in het DMP.	AO Materieel, 17 december 2013, 27 830, nr. 124	Afgedaan, Brief Stand van zaken DMP, 16 februari 2014, 27 830, nr. 147
In het voorjaar van 2014 ontvangt de Kamer een nader beleidsdocument over het reservistenbeleid 2020, zoals ook in de laatste brief al toegezegd.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	Afgedaan, Brief Reservistennota 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 34
De Minister komt terug op de vragen van het lid Eijsink over de re-integratie van langdurig zieken in relatie tot het Dienstencentrum re-integratie	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	In behandeling
De Kamer ontvangt in het derde kwartaal van 2014 een evaluatie van de specifieke afspraken over uitzendbescherming bij de Patriotmissie, zoals eerder al toegezegd.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	Afgedaan, Brief Uitzendbescherming Patriot-missie Turkije, 30 oktober 2014, 32 623, nr. 141
De Kamer ontvangt eind 2014 een nadere brief over de uitkomsten van het lopende onderzoek naar homo's, lesbiennes, bi- en transgenders.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	In behandeling, 27 juni 2014, 33 763, nr. 49
De Kamer ontvangt, zodra dit bekend is, een nader inzicht over de invulling van het Budget Internationale Veiligheid, waarbij de inzet is dat ook de kosten van de zorg voor veteranen hieruit bekostigd worden.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	Afgedaan, Brief Geïntegreerde benadering en aanwending Budget Internationale Veiligheid, 17 november 2014, 33 694, nr. 7

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zegt toe de Kamer bij brief meer duidelijkheid te verschaffen over de LCC-systematiek, voor zover de vertrouwelijkheid zich daartegen niet verzet.	AO Drones/UAV's, 5 februari 2014, 30 806, nr. 22	In behandeling
De Minister van Defensie is bereid deel te nemen aan een informele bijeenkomst met de commissie over de gang van zaken bij internationale gremia als de Europese Defensieraad	AO Navo Defensie Ministeriële, 18 februari 2014, 28 676, nr. 200	Afgedaan, voorafgaand aan AO RBZ, 9 april 2014
De Minister zegt toe om in de Veteranennota van 2015 duidelijkheid te verschaffen over de organisatie en de financiering van de nuldelijnsondersteuning van veteranen	AO Veteranen, 6 maart 2014, 30 139, nr. 139	Afgedaan, Brief Financiering nuldelijnsondersteuning veteranen, 30 januari 2015, 30 139, nr. 144
De Minister zegt toe de resultaten van de gateway review, over het al dan niet doorgaan van één of twee kavels, eind mei 2014 of begin juni 2014, bij brief aan de Kamer te doen toekomen. Daarbij gaat de Minister tevens in op de risico's die gepaard gaan met een twee-kavels aanpak, de ervaringen in Duitsland en de ervaringen die eerder in de geschiedenis zijn opgedaan.	AO Sourcing, 26 maart 2014, 31 125, nr. 27	Afgedaan, Brief Uitkomsten van de *Gateway Review*en gevolgen voor sourcing IV-ICT, 1 juli 2014, 31 125, nr. 35
De Minister zegt toe de Kamer met een aparte brief bij de begrotingsstukken vóór Prinsjesdag 2014 te informeren over de stand van zaken met betrekking tot de taakstelling van € 48 miljoen.	AO Sourcing, 26 maart 2014, 31 125, nr. 27	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage maatregelen beleidsbrief 2011 en nota In het belang van Nederland, 14 oktober 2014, 33 763, nr. 58
De Minister zegt toe de Kamer in oktober 2014 te rapporteren over de zeven prioritaire projecten.	AO Sourcing, 26 maart 2014, 31 125, nr. 27	Afgedaan, Brief Voortgang prioritaire projecten, 26 november 2014, 31 125, nr. 44
De Minister zegt toe om de Kamer vóór het WGO Personeel naar aanleiding van de begrotingsstukken 2014 per brief te informeren over de resultaten van het, in het kader van het sourcingproject lopende, onderzoek in het P&O-domein.	AO Sourcing, 26 maart 2014, 31 125, nr. 27	Afgedaan, Brief Voortgang prioritaire projecten, 26 november 2014, 31 125, nr. 44
De Kamer ontvang in januari 2015 de geactualiseerde cyberstrategie en neemt daarin diverse punten mee, inclusief de dilemma's uit het artikel in Vrij Nederland van 25 maart 2014 «Het Nederlandse Cyberleger».	AO Digitale oorlogvoering, 26 maart 2014, 33 321, nr. 4	Agedaan, Brief Actualisering Defensie Cyber Strategie, 23 februari 2015, 33 321, nr. 5
De Kamer ontvangt in juni 2014 de reservistennota, inclusief passages over cyberreservisten.	AO Digitale oorlogvoering, 26 maart 2014, 33 321, nr. 4	Afgedaan, Reservistennota 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 34
De Minister van Defensie zal de Kamer de Nederlandse appreciatie en prioritering van de 22 Europese Raadsconclusies over het GVDB toezenden alsook, na ommekomst, het Europese voorstel tot herziening van het financiële mechanisme en de kabinetsappreciatie ervan. De appreciatie van de Europese Raadsconclusies zal in de geannoteerde agenda van elke EU-Defensieraad bij wijze van werkdocument worden geactualiseerd.	AO Defensieraad, 9 april 2014, 21 501-28, nr. 113	Afgedaan, Brief Voortgang uitvoering opdrachten n.a.v. het debat over veiligheid en defensie in de Europese Raad, 26 augustus 2014, 21 501-28, nr. 115

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister van Defensie informeert de Kamer in de tweede helft van 2014 over het plan met doorontwikkelingsbehoeften van ERP	AO SPEER/ERP, 10 april 2014, 31 460, nr. 48	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage basisimplementatie en vervolgstappen ERP, 5 maart 2015, 31 460, nr. 53
In de volgende voortgangsrapportage wordt de Kamer geïnformeerd over de kosten van de vertraging van de migratie van de F-16 naar ERP, Enterprise Resource Planning. Daarbij wordt ook ingegaan op de aspecten fasering, planning, budget, functionaliteit en interne personeelskosten.	AO SPEER/ERP, 10 april 2014, 31 460, nr. 48	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage basisimplementatie ERP, 16 oktober 2014, 31 460, nr. 49
De Kamer blijft ieder half jaar een rapportage vastgoed Defensie ontvangen en de Kamer wordt daarnaast, zoals gebruikelijk geïnformeerd over grotere tussentijdse wijzigingen in projecten e.d.	AO Vastgoed, 22 april 2014, 33 763, nr. 47	Agedaan, Brief Voortgangsrapportage Vastgoed Defensie, 12 juni 2015, 33 763, nr. 79 en Brief Overzicht periodieke rapportages en verslagen Defensie, 2 april 2015, 33 763, nr. 72
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer zo gestructureerd als mogelijk te informeren over de uitkomsten van de gateway review.	AO Sourcing, 15 mei 2014, 31 125, nr. 36	Afgedaan, Brief Uitkomsten van de *Gateway Review*en gevolgen voor sourcing IV-ICT, 1 juli 2014, 31 125, nr. 35
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de volgende voortgangsrap-portage te informeren over de uitkomsten van de onderhandelingen over de kosten van helikopterinzet	AO MINUSMA, 21 mei 2014, 29 521, nr. 251	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage MINUSMA incl. algemene ontwikke-lingen in Mali, 13 oktober 2014, 29 521, nr. 268
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de volgende voortgangsrap-portage te informeren over de rechspositi-onele regeling van tolken, met name inzake verzekeringen.	AO MINUSMA, 21 mei 2014, 29 521, nr. 251	Afgedaan, Brief Uitkomsten gesprekken met Afghaanse tolken en regelingen voor tolken Mali, 20 juni 2014, 29 521, nr. 249
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de volgende voortgangsrap-portage te informeren over de stand van zaken met betrekking tot de vier getrainde bataljons van de Malinese strijdkrachten.	AO MINUSMA, 21 mei 2014, 29 521, nr. 251	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage MINUSMA incl. algemene ontwikke-lingen in Mali, 13 oktober 2014, 29 521, nr. 268
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de volgende voortgangsrap-portage te informeren over de gehele aanschaf en toepassing van gevechts-kleding.	AO MINUSMA, 21 mei 2014, 29 521, nr. 251	Afgedaan, Brief Aanbieding tussentijdse evaluatie Nederlandse bijdrage MINUSMA, 7 mei 2015, 29 521, nr. 292
De Minister van Defensie zegt toe contact op te nemen met de speciale VN-vertegenwoordiger Koenders om aan te dringen op spoedige ontplooiing van MINUSMA in Noord-Mali en zij zal de Kamer daarover informeren in de volgende voortgangsrapportage.	AO MINUSMA, 21 mei 2014, 29 521, nr. 251	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage MINUSMA incl. algemene ontwikke-lingen in Mali, 13 oktober 2014, 29 521, nr. 268
De Kamer ontvangt na de afhandeling van het lopende geschil meer informatie over de stand van zaken van de voorgenomen verhuizing van DMO naar de Kromhoutka-zerne.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Uitkomst van de geschillenprocedure met de medezeg-genschapscommissie DMO, 25 augustus 2014, 32 678, nr. 28
De Kamer ontvangt in de volgende rapportage nadere informatie over de stand van zaken van integriteit, onder ander naar aanleiding van de recente risico-analyse NLDA.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage over de eerste helft van 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 14

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer ontvangt vanaf de volgende rapportage een gewijzigde opzet van de rapportage.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage over de eerste helft van 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 14
De Kamer wordt bij toekomstige missies/ operaties voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de krijgsmacht.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Artikel 100-brief over een Nederlandse bijdrage aan Navo-missie *Resolute Support*, 1 september 2014, 29 521, nr. 254, Brief Nieuw antwoord over personele consequenties van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support*, 12 november 2014, 29 521, nr. 66 en Artikel 100-brief Verlenging Nederlandse bijdrage MINUSMA, 23 juni 2015, 29 521, nr. 293
De Kamer wordt later dit jaar nader geïnformeerd over de afhandeling van het incident dat het overlijden van sergeant van Geffen tot gevolg had.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Mededeling inzake een vertrouwelijke brief over afspraken met de familie van een overleden militair, 27 november 2014, 34 000-X, nr. 59
In het najaar van 2014 komt de Minister terug op de samenstelling van medezeggenschapsraden en specifiek het aandeel officieren daarin.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage over de eerste helft van 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 14
De Kamer ontvangt nog steeds voor het zomerreces 2014 de reservistennota en daarin zal de Minister terug komen op de in het algemeen overleg gestelde vragen, waaronder over de inzet van reservisten in Mali.	AO Personeel, 27 mei 2014, 33 750-X, nr. 69	Afgedaan, Brief Reservistennota 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 34
De Kamer ontvangt tijdig, zodra mogelijk, informatie over de Nederlandse inzet bij de Navo-top in Wales.	AO Navo Defensie Ministeriële, 27 mei 2014, 28 676, nr. 207	Afgedaan, Brief Aanbieding van de agenda en van de Nederlandse inzet voor de Navo-top in Wales, 29 augustus 2014, 28 676, nr. 213
De Kamer ontvangt een brief over de financiering van de Navo-taken nu en in het nabije verleden.	AO Navo Defensie Ministeriële, 27 mei 2014, 28 676, nr. 207	Afgedaan, Brief Financiering inzet van militaire middelen i.h.k.v. reguliere Navo-taken, 27 oktober 2014, 28 676, nr. 212
De Kamer ontvangt, zodra beschikbaar, meer informatie over het Duitse initiatief *Framework Nations Concepts* om te komen tot een gezamenlijke effectieve en doelmatige ontwikkeling van capaciteiten.	AO Navo Defensie Ministeriële, 27 mei 2014, 28 676, nr. 207	Afgedaan, Brief Aanbieding van de agenda en van de Nederlandse inzet voor de Navo-top in Wales, 29 augustus 2014, 28 676, nr. 213
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over grote tegenvallers, buiten de reguliere informatie-afspraken (dat will zeggen bovenop de informatievoorziening zoals afgesproken na het combineren van de B, C en D-fase).	AO Materieel, 5 juni 2014, 27 830, nr. 133	Afgedaan, Materieelprojectenoverzicht, 17 september 2014, 27 830, nr. 134 en Brief Herijking project Chinook vervanging en modernisering, 17 september 2014, 27 830, nr. 135
De Minister zegt toe om in de aanloop naar de komende begroting in beeld te brengen c.q. te onderzoeken hoe het staat met de doorlooptijden van CODEMO-aanvragen.	AO Defensie Industrie Strategie en compensatiebeleid, 11 juni 2014, 31 125, nr. 37	Afgedaan in deze begroting
De Minister van Defensie verschaft in de volgende veteranennota nadere informatie over het collegiaal netwerk.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer, naar aanleiding van de diversiteitsbrief, nader te informeren over het thema «vrouwen in de krijgsmacht».	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage over 2014, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 100
De Minister van Defensie zal in de volgende veteranennota inzicht geven in de positie van vrouwen met betrekking tot hun zorgvraag.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage over 2014, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 100
De Minister van Defensie zal in de volgende veteranennota rapporteren over de participatiegraad van scholen in het Scholenproject veteranen.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in januari 2015 te informeren over de stand van zaken met betrekking tot het Veteranenfonds.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Stand van zaken m.b.t. de financiering van de nuldelijnsondersteuning voor veteranen, 16 april 2015, 30 139, nr. 145
De Minister van Defensie zegt toe de regeling en stand van zaken van de nazorg aan reservisten op te nemen in de volgende reservistennota en veteranennota.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Reservistennota 2014, 24 oktober 2014, 34 000-X, nr. 34
De Minister van Defensie informeert de Kamer uiterlijk in september 2014 over de procedure met betrekking tot de aanvraag en afwijzing van het Militair Invaliditeitspensioen.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Procedure voor het aanvragen van het militair invaliditeitspensioen, 26 augustus 2014, 30 139, nr. 138
De Minister van Defensie stelt een stand van zaken op inzake de nazorglijsten en informeert de Kamer daarover in de volgende Veteranennota.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148
De Minister van Defensie zal onderzoek doen naar het bericht dat veteranen voor hun kansen op de arbeidsmarkt uitzendingen van hun curriculum vitae moeten schrappen, omdat werkgevers het idee hebben dat militairen beschadigd van uitzendingen terugkomen. De Minister informeert de Kamer in januari 2015 over de uitkomsten hiervan.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Informatie over een Facebook-bericht over een UWV-advies aan veteranen, 2 september 2014, 30 139, nr. 139
De Minister van Defensie zal vóór 1 januari 2015 afspraken maken met de Minister van VWS en de zorgverzekeraars over verzekeringen van veteranen en zij zal de Kamer informeren over de inhoud van die afspraken.	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief financiering van de gespecialiseerde GGZ voor veteranen, 19 december 2014, 20 139, nr. 141
De Minister van Defensie zal de Kamer op de hoogte stellen van het vervolg van de herdenkingen in Wageningen	Notaoverleg Veteranen, 23 juni 2014, 30 139, nr. 137	Afgedaan, Brief Ondersteuning van Defensie aan herdenkingen Wageningen, 26 november 2014, 30 139, nr. 140
De Minister informeert de Kamer per brief over het besluit tot tijdelijke stillegging van het gezondheidscentrum in Ermelo.	AO Jaarverslag IMG, 24 juni 2014, 34 000-X, nr. 9	Afgedaan, Brief Gedeeltelijke sluiting van het eerstelijns gezondheidscentrum Ermelo, 26 augustus 2014, 33 750-X, nr. 72
Voor de behandeling van de begroting voor het jaar 2015 doet de Minister verslag van de uitgevoerde analyse van de problemen bij de re-integratiebegeleiding.	AO Jaarverslag IMG, 24 juni 2014, 34 000-X, nr. 9	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De weergave van de personeelscijfers in het jaarverslag zullen meer in lijn worden gebracht met de verantwoording in plaats van (alleen) in de personeelsrapportage.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2013, 24 juni 2014, 33 930-X, nr. 6	In behandeling
De Kamer ontvangt eind 2014 een brief over het resultaat van de vervolgacties van de review van het vastgoed Defensie.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2013, 24 juni 2014, 33 930-X, nr. 6	Afgedaan, Brief Strategisch Vastgoedbeleid, 26 mei 2015, 33 763, nr. 77
De Minister zegt toe in het volgende jaarverslag in te gaan op de opties voor de inzet van drones.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 26 juni 2014, 33 750-X, nr. 70	Afgedaan, Jaarverslag 2014 Kustwacht Caribisch gebied, 20 mei 2015, 34 000-X, nr. 91
De Minister zal bij het Joint Program Office F-35 insisteren op zo spoedig mogelijke openbaarmaking van het SAR-rapport.	AO Informatievoorziening project Vervanging F-16, 1 juli 2014, 26 488, nr. 355	Afgedaan, Brief Aanbieding F-35 *Selected Acquisition Report* 2013, 13 augustus 2014, 26 488, nr. 354
De Minister informeert de Kamer zodra het mogelijk is een F-35 naar Nederland te halen.	AO Informatievoorziening project Vervanging F-16, 1 juli 2014, 26 488, nr. 355	Afgedaan, Brief Lijst van vragen en antwoorden over D-brief vervanging F-16, 18 februari 2015, 26 488, nr. 372
De Minister neemt de ontwikkelingen met betrekking tot de nucleaire taak van de F-35 op in de tweede voortgangsrapportage.	AO Informatievoorziening project Vervanging F-16, 1 juli 2014, 26 488, nr. 355	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage van het project vervanging F-16 over 2013, 17 september 2014, 26 488, nr. 358
De Minister zegt toe dat de uitgangspuntennotitie van 4 april 2014 de leidraad vormt voor de informatieverschaffing aan de Kamer over het groot project vervanging F-16.	AO Informatievoorziening project Vervanging F-16, 1 juli 2014, 26 488, nr. 355	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage van het project vervanging F-16 over 2013, 17 september 2014, 26 488, nr. 358
De Minister onderzoekt of een nader antwoord over de consequenties van de IV/ICT-problematiek voor VOSS aangewezen is.	AO IV/ICT, 2 juli 2014, 31 125, nr. 38	Afgedaan, Brief Relatie tussen IV-ICT problematiek en VOSS, 21 augustus 2014, 31 125, nr. 39
De Minister zendt een voortgangsrapportage over wat in gang is gezet met betrekking tot het oplossen van de IV/ICT-problematiek en zij zal de Kamer tevens informeren over de financiële consequenties van deze operatie.	AO IV/ICT, 2 juli 2014, 31 125, nr. 38	Afgedaan, Brief Plan van aanpak maatregelen IV-ICT, 16 september 2014, 31 125, nr. 41
De Minister zal onderzoeken welke delen van het Forrester-rapport openbaar gemaakt kunnen worden en zij zal de Kamer daarover zo spoedig mogelijk informeren.	AO IV/ICT, 2 juli 2014, 31 125, nr. 38	Afgedaan, Brief Forrester-rapport over de staan van IV-ICT, 16 september 2014, 31 125, nr. 40
De Minister informeert de Kamer per brief over de invulling van de HALT-afdoening.	AO MIVD, 2 juli 2014, 29 924, nr. 115	Afgedaan, Brief Rol van Halt-afdoeningen bij GvB, 10 maart 2015, 29 924, nr. 119
De Minister informeert de Kamer voor de komende begrotingsbehandeling over de invulling van het beleid met betrekking tot maatwerk.	AO MIVD, 2 juli 2014, 29 924, nr. 115	Afgedaan, Brief Maatwerk bij intrekking VGB vanwege onvoldoende beschikbaarheid informatie van de partner, 13 februari 2015, 34 000-X, nr. 66
De Kamer ontvangt nadere informatie over de inspanningen van Defensie om de capaciteit van de Defensie Materieel Organisatie op orde te houden.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer ontvangt een brief, waarin inzicht wordt gegeven in de financiering van de SAR-taken van Defensie en waarin tevens een relatie wordt gelegd met de helikoptercapaciteit.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	Afgedaan, Brief Financiering civiele SAR-taken Defensie t.b.v. de kustwacht, 11 december 2014, 30 490, nr. 24
De Kamer ontvangt in de volgende rapportage nadere informatie over de zogenaamde *roadmap* van de fabrikant over de oplossing van de problematiek.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	Afgedaan, Brief Aanbieding veertiende jaarrapportage van het helikopterproject NH-90, 27 oktober 2014, 25 928, nr. 68
De Kamer ontvangt met de volgende rapportage ook een overzicht van alle extra kosten en de afhandeling daarvan. Tevens zal dit worden verwerkt in de volgende begroting.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	Afgedaan, Brief Aanbieding veertiende jaarrapportage van het helikopterproject NH-90, 27 oktober 2014, 25 928, nr. 68
De Kamer ontvangt nadere informatie over de afspraken met de fabrikant over de afhandeling van de problematiek en de kosten zodra deze beschikbaar is.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	Afgedaan, Brief Hervatting afname NH-90 helikopters, 25 928, nr. 69
De Kamer wordt geïnformeerd over de medische capaciteiten.	AO Stand van zaken ramp MH17, 29 juli 2014, 33 997, nr. 18	Afgedaan, Brief Stand van zaken vliegramp MH17, 1 augustus 2014, 33 997, nr. 7
De Minister zal de regeringen van de EU-lidstaten en de nieuwe Hoge Vertegenwoordiger verzoeken om de nationale besluitvormingsprocedures bij militaire uitzendingen in kaart te brengen. Zij zal de Kamer informeren over de uitkomst van deze evaluatie.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda RBZ met Ministers van Defensie, 5 november 2014, 21 501-28, nr. 119
De Minister zal het wijzigingsvoorstel voor het Policy Framework voor defensiesamenwerking en cyber defence zo spoedig mogelijk, voorafgaand aan het AO over de Defensieraad op 13 november, met de Kamer delen, mits dit door de Raad van de Europese Unie wordt toegestaan.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda RBZ met Ministers van Defensie, 5 november 2014, 21 501-28, nr. 119
Ten aanzien van de dual-usetechnologie en -capaciteit in het kader van het Gemeenschappelijk Defensie- en Buitenlandbeleid (GDBB) en in relatie tot Horizon 2020 zal de Minister de Kamer voor het AO over de Defensieraad in november informeren over de voortgang van de Nederlandse positie.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda RBZ met Ministers van Defensie, 5 november 2014, 21 501-28, nr. 119
De Minister zal begin 2015 de eerste opzet met prioriteiten voor Defensie en behoeve van het Nederlandse EU-voorzitterschap aan de Kamer zenden.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan, Brief Stand van zaken Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid en defensieprioriteiten EU-voorzitterschap, 26 april 2015, 21 501-28, nr. 125
De Minister zal in het kabinet de mogelijkheden bespreken om Nederlandse deelname aan Navo-toppen ook voor Kamerleden open te stellen ze op te nemen in de delegatie.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zal de Kamer informeren over de samenstelling en de procedure van de Ad-hoc Advisory Group. Zij spreekt tevens uit dat zij zich zal inzetten om Nederland daarin zitting te laten nemen.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda informele bijeenkomst van Ministers van Defensie in Riga, 6 juni 2015, 21 501-28, nr. 122 en Brief Stand van zaken Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid en defensieprioriteiten EU-voorzitterschap, 26 april 2015, 21 501-28, nr. 125
De Kamer wordt geïnformeerd als een Nederlander in Irak wordt ingezet voor *Forward Air Controlling*.	AO ISIS, 2 oktober 2014, 27 925, nr. 523	In behandeling
De Kamer wordt in een brief nader geïnformeerd over de uitvoering van de trainingsmissie en over de medische voorzieningen. Voorts ontvangt de Kamer kwartaalrapportages over het verloop van de missie.	AO ISIS, 2 oktober 2014, 27 925, nr. 523	Afgedaan, Brief Nederlandse inzet in de strijd tegen ISIS, 15 december 2014, 27 925, nr. 526
De Kamer ontvangt uiterlijk 7 november 2014 de brief van het kabinet naar aanleiding van de motie-Van der Staaij c.s. (34 000, nr. 23) ten behoeve van de plenaire begrotingsbehandeling op 12 en 13 november 2014.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Uitvoering motie-Van der Staaij c.s. over het noodzakelijk ambitieniveau van onze krijgsmacht, 7 november 2014, 33 763, nr. 59
Na verzending aan de bonden ontvangt de Kamer een afschrift van de inzetbrief voor de cao-onderhandelingen met de bonden.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Afschrift inzetbrief voor het komende arbeidsvoorwaarden-overleg Defensie, 5 november 2014, 34 000-X, nr. 35
De Kamer ontvangt in de eerste helft 2015 een brief over de toekomst van Paresto na het toetsmoment.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	In behandeling
De Kamer ontvangt te zijner tijd vertrouwelijke informatie over de definitieve afspraken met de familie van sergeant Van Geffen.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Mededeling inzake een vertrouwelijke brief over afspraken met de familie van een overleden militair, 27 november 2014, 34 000-X, nr. 59
De Kamer ontvangt nog een nadere brief over de voortgang tijdelijke en definitieve oplossing voor Defensiemedewerkers van wie de VGB is ingetrokken.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Maatwerk bij intrekking VGB vanwege onvoldoende beschikbaarheid informatie van de partner, 13 februari 2015, 34 000-X, nr. 66
Eind 2015 ontvangt de Kamer een brief over de resultaten van de pilots uit de Reservistennota, waarin ook wordt ingegaan op geleerde lessen en slimme doelen.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	In behandeling
Eind 2014 ontvangt de Kamer een nadere brief over pakketvergelijking en over de bijzondere positie van de militair.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief De bijzondere positie van de militair, 11 december 2014, 34 000-X, nr. 61
De Kamer ontvangt in de volgende personeelsrapportage nadere informatie over de resultaten van exit-gesprekken en daarbij specifiek inzicht in de redenen van het vertrek van personeel.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage 2014, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 100
De Kamer ontvangt voor de plenaire begrotingsbehandeling een nieuw antwoord op de eerder gestelde schriftelijke vraag over Resolute Support, gericht op de nieuwe missie in Afghanistan.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Nieuw antwoord over personele consequenties van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support*, 12 november 2014, 29 521, nr. 266

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer ontvangt medio 2015 een plan van aanpak over de verbetering van het re-integratieproces, met als doel dat dit vóór eind 2015 wordt uitgevoerd.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	In behandeling
De Kamer ontvangt voor het kerstreces van 2014 een brief over de erkenning van de UNIFIL-veteranen.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Erkenning UNIFIL-veteranen, 16 december 2014, 29 521, nr. 275
De Kamer ontvangt in het voorjaar van 2015 een brief over de lessen die uit de ervaringen in Australië te leren zijn voor de inzet van de doorstroomorganisatie.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	In behandeling
De Kamer ontvangt in de volgende personeelsrapportages nadere informatie over de resultaten van de exitgesprekken en daarbij specifiek inzicht in de redenen van het vertrek van het personeel.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Personeelsrapportage 2014, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 100
De Kamer ontvangt informatie, na overleg met het Veteranen Platform, over het element «actief dienenden in de volgende Veteranennota.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148
De Kamer ontvangt voor de plenaire begrotingsbehandeling een brief in reactie op de aangehouden motie-Hachchi (34 000-X, nr. 23).	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan, Brief Reactie op motie-Hachchi over het schrappen van de aanwijzing voor extern optreden, 11 november 2014, 34 000-X, nr. 56
In de volgende begrotingen wordt een toelichting op de berekening van de investeringsquote opgenomen.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	In behandeling
Het vraagstuk van de helikoptercapaciteit wordt betrokken bij de uitwerking van de motie-Van der Staaij.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan, brief Reactie motie-Van der Staaij c.s., 19 juni 2015, 33 763, nr. 81
De Minister zegt toe de Kamer zo spoedig mogelijk, in ieder geval bij de volgende rapportage, te informeren over de te verwachten kosten van de NH90 tot 2023.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan in deze begroting
De Minister zegt toe de Kamer bij brief te informeren over het cultuurtraject binnen de DMO-verbeteringsprocessen.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	In behandeling
De Kamer zal voor de begrotingsbehandeling worden geïnformeerd over de stand van zaken met betrekking tot de Defensiemusea, dat wil zeggen de traditiekamers van de verschillende wapens en het Nationaal Militair Museum in Soesterberg, mede in het licht van de private musea die nog in oprichting zijn, zoals het Vrijheidsmuseum Nijmegen, het Airbornemuseum en het Oorlogsmuseum. Dit is wel een heel mooie uitwerking door de griffier van de toezegging, waarbij hij ongetwijfeld enige medewerking heeft gehad.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan, Brief Stand van zaken defensiemusea, 12 november 2014, 33 864, nr. 5
De Minister zal in de volgende jaarrapportage, in mei 2015, nader ingaan op de CODEMO-uitsplitsing.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan in deze begroting

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Indien de kabinetsreactie op het rapport van tijdelijke commissie ICT-projecten bij de overheid (Kamerstuk 33 326, nr. 5) daartoe aanleiding geeft, wordt de Kamer nader geïnformeerd over de specifieke gevolgen voor Defensie.	AO IV/ICT, 5 november 2014, 31 125, nr. 51	Afgedaan, Brief Defensiespecifieke aanvullingen op kabinetsreactie «Grip op ICT», 6 februari 2015, 33 326, nr. 14
De Minister informeert de Kamer over welke aanbevelingen uit het rapport «Assessment of the current state of the Ministry of Defence ICT/IV organisation, governance and supporting infrastructure» van de firma Forrester (Kamerstuk 31 125, nr. 34 en 40) in de Defensieorganisatie zijn belegd.	AO IV/ICT, 5 november 2014, 31 125, nr. 51	Afgedaan, Brief Maatregelen herinrichting IT-domein Defensie i.r.t. *gateway review* en het Forrester rapport, 19 december 2014, 31 125, nr. 52
De Kamer krijgt voor het eind van het jaar of begin 2015 informatie over de afspraken omtrent de tolken. Dit is een herhaling van de toezegging die de Minister eerder plenair heeft gedaan.	AO Nederlandse bijdrage aan NAVO-missie in Afghanistan, 11 november 2014, 29 521, nr. 280	In behandeling
In de volgende rapportage wordt informatie opgenomen over de *insider threat*, over de taken van adviseurs en komt een reactie op het rapport van Clingendael met betrekking tot *battle capabilities*.	AO Nederlandse bijdrage aan NAVO-missie in Afghanistan, 11 november 2014, 29 521, nr. 280	Afgedaan, brief Nederlandse bijdrage Resolutie Support Afghanistan, 19 juni 2015, 27 925, nr. 541 en brief Reactie op verzoek over de opmars van de Taliban, 26 juni 2015, 27 925, nr. 559
De Minister van Defensie zegt toe dat in de volgende voortgangsrapportage specifiek aandacht wordt besteed aan de gevolgen van de zware omstandigheden voor personeel en materieel.	AO MINUSMA, 11 november 2014, 29 521, nr. 274	Afgedaan, Brief Tussentijdse evaluatie Nederlandse bijdrage MINUSMA, 7 mei 2015, 29 521, nr. 292
De Minister stuurt een brief over de uitkomsten van het interne onderzoek naar de wijze waarop Defensie nu met gevaarlijke stoffen omgaat en naar de beschikbare capaciteit voor de uitvoering en handhaving van beschermingsmaatregelen, inclusief de rol van de IGK, IMG, HDBV en HDP.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	In behandeling, Brief Stand van zaken chroomhoudende verf bij Defensie, 30 april 2015, 34 000-X, nr. 87
In de bespreking van de onderzoeksvragen met het RIVM neemt de Minister de vraag van Van Dijk mee of Defensie de verf heeft gebruikt terwijl men wist dat dat levensgevaarlijk was.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, besproken met RIVM
In bespreking van de onderzoeksvragen met het RIVM neemt de Minister de vraag van De Roon mee over de reikwijdte van het onderzoek naar erfelijkheid bij kinderen in verband met DNA.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, besproken met RIVM
In bespreking van de onderzoeksvragen met het RIVM neemt de Minister mee dat ook gekeken moet worden naar mensen die in opdracht van Defensie hebben gewerkt met Chroom-6.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, besproken met RIVM
De Minister stuurt een brief over het ontwerp en de opzet van de coulanceregeling.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, Brief Stand van zaken chroomhoudende verf, 2 maart 2015, 34 000-X, nr. 73

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister stuurt een brief over de verdere uitwerking van het onderzoeks-proces.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, Brief Stand van zaken chroomhoudende verf, 2 maart 2015, 34 000-X, nr. 73
De Minister stuurt een brief over de resultaten van het aanvullende onderzoek van de GGD Zuid Limburg en andere GGD's.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	In behandeling, Brief Tussentijdse uitkomsten GGD-onderzoeken naar chroom, 2 juni 2015, 34 000-X, nr. 95
De Minister stuurt een brief over de inhoud van het medisch onderzoek en de begeleiding door maatschappelijk werkers dat huidige- en oud-medewerkers wordt aangeboden.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	Afgedaan, Brief Stand van zaken chroomhoudende verf bij Defensie, 30 april 2015, 34 000-X, nr. 87
In de eerstvolgende jaarrapportage over internationale militaire samenwerking gaat de Minister dieper in op het soevereini-teitsvraagstuk in relatie tot verdergaande internationale militaire samenwerking, de uitgangspunten en het onlangs aangepste toetsingskader voor de artikel-100 procedure.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	In behandeling
De resultaten van het Zweedse onderzoek naar herinvoering van de dienstplicht worden t.z.t. naar de Kamer verzonden.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	In behandeling
In de uitwerking van de miniverkenningen (motie-Van der Staaij) worden de meerjarenakkoorden als een apart hoofdstuk of een aparte paragraaf opgenomen. Het rapport van Clingendael wordt meegenomen. Er wordt ook gekeken naar landen als Denemarken en Zweden.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	Afgedaan, brief Reactie motie-Van der Staaij c.s., 19 juni 2015, 33 763, nr. 81
De Minister stuurt een brief naar de Kamer voordat trainers afreizen. Het bericht over een spion bij de ambassade in Bagdad wordt hierin meegenomen.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	Afgedaan, Brief Reactie over Neder-landse inzet in de strijd tegen ISIS, 15 december 2014, 27 925, nr. 526 en Kamervragen (aanhangsel) Antwoorden op vragen van het lid Van Bommel over het bericht dat een medewerkster van de Nederlandse ambassade in Bagdag gevoelige informatie zou hebben gelekt, 9 januari 2015, 2014–2015, 988
Zodra er meer bekend is over het tijdpad van de uitwerking van de veteranenwet wordt de Kamer geïnformeerd.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	Afgedaan, Veteranennota 2015, 28 mei 2015, 30 139, nr. 148
Alle suggesties die op het punt van emancipatie en inclusiviteit zijn gemaakt over doorstroom naar hogere rangen en deelname aan de HDV worden meege-nomen bij de verdere uitwerking van de agenda van de toekomst.	Behandeling Begroting Defensie, 12–13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23, item 2 en nr. 24, item 17	In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe in een volgende evaluatie, waar relevant, ook de ervaringen met het gebruikte materieel op te nemen.	AO Tussentijdse evaluatie kleine operaties, 26 november 2014, 29 521, nr. 282	Afgedaan, Brief Evaluatie inzet Neder-landse militairen in 2014, 20 mei 2015, 29 521, nr. 291

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister van Buitenlandse Zaken zegt toe het onderwerp kleine operaties bij de uitwerking van de motie-Van der Staaij te zullen meenemen.	AO Tussentijdse evaluatie kleine operaties, 26 november 2014, 29 521, nr. 282	Afgedaan, brief Reactie motie-Van der Staaij c.s., 19 juni 2015, 33 763, nr. 81
De Minister van Defensie zal in de D-brief alsnog een toelichting geven op de systematiek van de prijsbijstelling.	AO Vervanging F-16, 11 december 2014, 26 488, nr. 371	Afgedaan, Brief D-brief vervanging F-16, 22 december 2014, 26 488, nr. 369
Indien er concrete ontwikkelingen zijn waarmee de huidige achterstand in het Nederlandse werkaandeel ingelopen wordt, zal dat gemeld worden in de volgende voortgangsrapportage.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	In behandeling
De Minister zal onderzoeken of de agreement letter aan de Kamer kan worden voorgelegd, al dan niet ter vertrouwelijke kennisneming.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	Afgedaan, Brief Vertrouwelijke aanbieding van de *agreement letter* over de aanpak van corrosie, 18 december 2014, 25 928, nr. 70
Indien het opzetten van een poule met andere landen, met name Duitsland, tot concrete afspraken leidt, zal dat in een volgende rapportage Internationale samenwerking worden opgenomen.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	In behandeling
De Minister zal de Kamer in het eerste kwartaal van 2015 informeren over de definitieve invulling van de SAR-taken, met name wat betreft het ziekenvervoer.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	In behandeling, Brief Definitieve invulling patiëntenvervoer Waddeneilanden, 21 mei 2015, 34 000-X, nr. 93, Brief Patiëntenvervoer Waddeneilanden, 11 juni 2015, 34 000-X, nr. 103 en Brief Stand van zaken patiëntenvervoer Waddeneilanden, 26 juni 2015, 34 000-X, nr. 104
De Minister zal de Kamer proactief informeren als zich grote problemen voordoen met de NH90 die niet in de reguliere voortgangsrapportage kunnen worden meegenomen.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	In behandeling
Ontwikkelingen met betrekking tot de Cougar zullen worden opgenomen in een separate paragraaf in de volgende rapportage over de NH90.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928, nr. 70	In behandeling
Begin 2015 ontvangt de Kamer een beleidsstandpunt over de ruimte die er is nadat de grenzen in zicht zijn van de *Vessel Protection Detachments*, militair, tenzij.	AO Evaluatie piraterijbestrijding, 17 december 2014, 29 521, nr. 285	In behandeling
De Minister van Defensie bekijkt of en hoe ze de Kamer kan informeren over de resultaten van de bombardementen in Irak.	AO Nederlandse inzet in de strijd tegen ISIS, 14 januari 2015, 27 925, nr. 531	Afgedaan, Brief Stand van zaken trainingsmissie in Irak, 5 februari 2015, 27 925, nr. 528
De Kamer ontvangt bij aanvang van de training begin februari een brief over de opzet en de organisatie van de training in Irak en over de beoogde aantallen te trainen militairen. Zo mogelijk ontvangt de Kamer eveneens informatie over de inzet van MEDEVAC.	AO Nederlandse inzet in de strijd tegen ISIS, 14 januari 2015, 27 925, nr. 531	Afgedaan, Brief Stand van zaken trainingsmissie in Irak, 5 februari 2015, 27 925, nr. 528

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
In de volgende voortgangsrapportage wordt de Kamer geïnformeerd over de kosten van de vertraging van de migratie van de F-16 naar ERP, waarbij ook wordt ingegaan op het aspect van fasering.	AO ERP en sourcing, 14 januari 2015, 31 460, nr. 52	Afgedaan, Brief voortgangsrapportage basisimplementatie en vervolgstappen ERP, 5 maart 2015, 31 460, nr. 53
De Kamer wordt in februari 2015 geïnformeerd over de wijze waarop over de voortgang van de doorontwikkeling van ERP wordt gerapporteerd. Daarbij worden aspecten als planning, budget, functionaliteiten interne personeelskosten betrokken.	AO ERP en sourcing, 14 januari 2015, 31 460, nr. 52	Afgedaan, Brief voortgangsrapportage basisimplementatie en vervolgstappen ERP, 5 maart 2015, 31 460, nr. 53
De Kamer wordt na 3 februari 2015 geïnformeerd over de uitkomst van de onderhandelingen met de bonden over Paresto.	AO ERP en sourcing, 14 januari 2015, 31 460, nr. 52	Afgedaan, Brief Overleg met vakcentrales over uitbesteding van cateringdiensten, 2 maart 2015, 31 125, nr. 54
Herbevestiging van de toezegging d.d. 18/2/2014 om terug te komen op wat de ontwikkelingen rond de kosten Navo *headquarters* voor Nederland bedragen.	AO Navo Defensie Ministeriële, 29 januari 2015, 28 676, nr. 221	Afgedaan, Brief Verslag van de bijeenkomst van de Navo-Ministers van Defensie op 5 februari te Brussel
De Minister informeert de Kamer over afspraken met Duitsland en Noorwegen over de gezamenlijke inzet ten aanzien van de flitsmacht. Te ontvangen voor de zomer. De brief zal een vervolg krijgen in de IPC GBVB/GVDB onder het Nederlands voorzitterschap in 2016.	AO Navo Defensie Ministeriële, 29 januari 2015, 28 676, nr. 221	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda bijeenkomst Navo-Ministers van Defensie op 24 en 25 juni 2015 te Brussel, 12 juni 2015, 28 676, nr. 225
De Minister komt in de geannoteerde agenda van de volgende Navo Ministeriële zo uitgebreid mogelijk terug op de inzet voor de Political Guidance 2015.	AO Navo Defensie Ministeriële, 29 januari 2015, 28 676, nr. 221	Afgedaan, Brief Geannoteerde agenda bijeenkomst Navo-Ministers van Defensie op 24 en 25 juni 2015 te Brussel, 12 juni 2015, 28 676, nr. 225
Tussen nu en het MoU over de Joint Expeditionary Force zal de Minister het beeld over de invulling van deze samenwerking verder inkleuren. De Kamer ontvangt hierover informatie in een bijlage bij de brief ter voorbereiding van de NAVO-Ministeriële in juni 2015, en daarna opnieuw in de brief over de IMS in oktober 2015. Als de agenda's van de Europese Raad in 2015 en de NAVO-Ministeriële te laat komen, komt er vooruitlopend op de geannoteerde agenda's een aparte brief naar de Kamer. Daarmee is zeker gesteld dat de informatie waarom gevraagd is, zal worden ontvangen.	AO Europese en internationale defensiesamenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	In behandeling, Brief Geannoteerde agenda bijeenkomst Navo-Ministers van Defensie op 24 en 25 juni 2015 te Brussel, 12 juni 2015, 28 676, nr. 225
De Minister informeert de Kamer in de volgende geannoteerde agenda voor de EU-Defensieraad over munitiesamenwerking en over de Nederlandse inzet op de BTW-richtlijn i.s.m. haar colllega van Financiën.	AO Europese en internationale defensiesamenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	Afgedaan, Brief Stand van zaken Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid en defensieprioriteiten EU-voorzitterschap, 26 april 2015, 21 501-28, nr. 125
De Minister stuurt een brief met meer informatie over de inzet van mens en materieel vanuit de Defensieorganisatie ten behoeve van Frontex. Zij geeft daarbij aan hoe die zich verhoudt tot de inzet die is toegezegd door andere lidstaten	AO Europese en internationale defensiesamenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	Afgedaan, Brief inzake Nederlandse bijdrage Frontex operaties, 28 mei 2015, 32 317, nr. ER

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De volgende brief over de IMS zal een verdiepingsbrief zijn, waarin onder andere wordt ingegaan op de vier prioritaire landen die door de Minister zijn genoemd, en op de criteria zoals gevraagd.	AO Europese en internationale defensie-samenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	In behandeling
De Minister stuurt het verslag van de informele Defensieraad voor vertrek naar de IPC in Riga van 4 tot 6 maart 2015 naar de Kamer. Daarin is ook uitgebreid aandacht voor de scenario's van de POLEX-oefening.	AO EU Defensieraad, 12 februari 2015, 21 501-28, nr. 124	Afgedaan, Brief Verslag informele bijeenkomst van EU-Ministers van Defensie op 18-19 februari 2015 in Riga, 2 maart 2015, 21 501-28, nr. 123
De Minister informeert de Kamer in een brief over het EU-voorzitterschap hoe parlementen betrokken kunnen worden bij POLEX tijdens het Nederlandse voorzitter-schap. Dit vergt enig overleg met lead nation Duitsland.	AO EU Defensieraad, 12 februari 2015, 21 501-28, nr. 124	In behandeling
De Minister stuurt de voortgangsrap-portage van de Hoge Vertegenwoordiger net als de vorige keer aan de Kamer (vertrouwelijk)	AO EU Defensieraad, 12 februari 2015, 21 501-28, nr. 124	Afgedaan, Brief Appreciatie Gemeen-schappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid-voortgangsrapportages, 15 mei 2014, 21 501-28, nr. 126
De Kamer ontvangt zeer waarschijnlijk eind maart 2015 de strategische visie over het vastgoed van Defensie, inclusief het element «verdringing en verschuiving».	AO Vastgoed, 24 februari 2015, 33 763, nr. 76	Afgedaan, Brief Strategisch Vastgoed-beleid, 26 mei 2015, 33 763, nr. 77
In een aparte brief of anders in de volgende voortgangsrapportage in mei 2015 komt de Minister terug op het overleg met de medezeggenschap over de verhuizing van DMO naar de Kromhoutka-zerne.	AO Vastgoed, 24 februari 2015, 33 763, nr. 76	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage vastgoed Defensie, 12 juni 2015, 33 763, nr. 79
In de volgende voortgangsrapportage in mei 2015 komt de Minister terug op de mogelijke betrokkenheid van het kabinet, via het Rijksvastgoedbedrijfs, bij het voormalig vastgoed van Defensie in Weert.	AO Vastgoed, 24 februari 2015, 33 763, nr. 76	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage vastgoed Defensie, 12 juni 2015, 33 763, nr. 79
De Kamer ontvangt de eerder toegezegde brief over sourcing IV/ICT in april 2015.	AO Vastgoed, 24 februari 2015, 33 763, nr. 76	Afgedaan, Brief Ontwerp IT-infrastructuur en herijking IT-sourcing, 2 juni 2015, 31 125, nr. 57
In de volgende voortgangsrapportage in mei 2015 komt de Minister terug op de veiligheidskleppen in contract voor de kazerne in Vlissingen en dan specifiek de mogelijkheid om een toetsmoment te koppelen aan de benchmark, die ieder jaar wordt uitgevoerd.	AO Vastgoed, 24 februari 2015, 33 763, nr. 76	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage vastgoed Defensie, 12 juni 2015, 33 763, nr. 79
De Kamer ontvangt een brief direct na ondertekening van het verdrag met België over de samenwerking van de luchtmacht op 4 maart 2015.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015,26 488, nr. 384	Afgedaan, Brief Verdrag BENELUX over luchtruimbewaking tegen civiele luchtvaartuigen, 26 februari 2015, 33 763, nr. 68
De Minister komt in de halfjaarlijkse rapportages over het project Vervanging F-16 terug op de oplossing bij toekomstige vredesverliezen.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015,26 488, nr. 384	Afgedaan, Brief Voortgangsrapportage project vervanging F-17, 30 maart 2015, 26 488, nr. 383

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer wordt bij toekomstige aanschaf van meer F-35 toestellen opnieuw vooraf geïnformeerd, echter niet meer met een DMP-D brief.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015,26 488, nr. 384	In behandeling
De Kamer blijft het jaarlijkse rapport van de Amerikaanse Rekenkamer (GAO) toegezonden krijgen, inclusief een appreciatie van het kabinet.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015,26 488, nr. 384	In behandeling
De Minister zal in de volgende stand van zaken brief over chroomhoudende verf meedelen op welke locaties met die verf wordt gewerkt en of daar volgens de getroffen maatregelen wordt gewerkt. Tevens informeert de Minister de Kamer over de stand van zaken van het RIVM-onderzoek.	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	Afgedaan, Brief Stand van zaken chroomhoudende verf bij Defensie, 30 april 2015, 34 000-X, nr. 87
De Minister zal een reactie geven op het artikel van de website van Brandpunt Reporter van 9 maart 2015, getiteld «Onduidelijkheid over asbestbesmetting onderzeeboten».	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	Afgedaan, Brief Reactie op rapportage van Brandpunt Reporter van 4 januari 2015, 18 februari 2015, 25 834, nr. 92
De Minister zal de Kamer voor eind 2015 de Kamer informeren over de stand van zaken met betrekking tot de thuisfront-check, zo mogelijk nog voor de begrotings-behandeling van 2016.	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	In behandeling
De Minister zal de Kamer voor het wetgevingsoverleg Personeel een reactie toezenden op het boek «De Colombo-tragedie» (auteurs J.C. Bijkerk en J.F. van Wijnen).	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	In behandeling
De Minister zendt de Kamer na de zomer de stand van zaken/resultaten van haar evaluatie van het rapport van de commissie-De Veer Georganiseerd Overleg van april 2013.	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	In behandeling
De Kamer wordt geïnformeerd zodra er duidelijkheid bestaat over waar de *main operating base* wordt gevestigd in het kader van het MRTT.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling
De Minister is bereid het gesprek aan te gaan over de mogelijkheden van een privaat investeringsfonds en zal de Kamer hierover informeren.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling
De Kamer zal tijdig worden geïnformeerd over een voorgenomen verkoop van materieel in lijn met de motie-Van den Doel.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling
De Minister informeert de Kamer over zowel de aanschafkosten als onderhouds-kosten van onbemande vliegtuigen.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zal de Kamer met een begeleidende brief bij het jaarverslag informeren over de exacte problemen met reserveonderdelen en de exacte kosten daarvan, gerelateerd aan de inzetbaarheid van materieel.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	Afgedaan, Brief Knelpunten in de materiële gereedheid, 22 mei 2015, 33 763, nr. 74 en Brief Gevolgen van de knelpunten in de materiële gereedheid voor personele inzet en gereedheid, 9 juni 2015, 33 763, nr. 78
De Kamer ontvangt de D-brief inzake VOSS voor het zomerreces van 2015.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	Afgedaan, Brief D-brief over het project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS), 4 juni 2015, 34 000-X, nr. 98
In de volgende rapportage van de Defensie Cyber Strategie wordt de Kamer geïnformeerd over de ontwikkeling van capaciteiten in relatie tot *zero-bases* (kwetsbaarheden).	AO Defensie Cyber Strategie, 21 april 2015, 33 321, nr. 6	In behandeling
In de volgende rapportage van de Defensie Cyber Strategie wordt een uitwerking opgenomen van de scheiding tussen militaire en civiel-humanitaire doelen/netwerken.	AO Defensie Cyber Strategie, 21 april 2015, 33 321, nr. 6	In behandeling
De Minister stuurt de Kamer een reactie op het AIV-rapport van 30 april. De Minister zal laten weten hoeveel sneller dan de gebruikelijke drie maanden zij de reactie zal toesturen.	AO EU Defensieraad, 30 april 2015, 21 501-28, nr. 128	In behandeling
De Minister zal in de volgende brief een korte passage opnemen over het rapport van Clingendael.	AO EU Defensieraad, 30 april 2015, 21 501-28, nr. 128	Afgedaan, Brief Verslag Raad Buitenlandse Zaken met de Ministers van BZ en Defensie van 18 mei, 21 501-28, nr. 127
De Minister geeft in de bijlage bij de volgende brief een overzicht – een kaart van Europa werd het genoemd – met defensiesamenwerkingsver-banden tussen de lidstaten.	AO EU Defensieraad, 30 april 2015, 21 501-28, nr. 128	Afgedaan, Brief Verslag Raad Buitenlandse Zaken met de Ministers van BZ en Defensie van 18 mei, 21 501-28, nr. 127
In september volgt een update over de coulanceregeling.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister stuurt indien mogelijk de uitkomsten van het vervolgonderzoek van de GGD Zuid-Limburg in september naar de Kamer, of in ieder geval wanneer dit gereed is.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister deelt eind juni de overige vervolgonderzoeken van de GGD'en (locaties Vriezenveen, Ter Apel, Coevorden) met de Kamer (één op één).	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister deelt de onderzoeksvragen en het plan van het RIVM met de Kamer, naar verwachting in september.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Inzake de verschillende onderzoeken naar het gebruik van chroomverf bij Defensie zal de Minister de Kamer in september informeren over (1) de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de aanbevelingen van het Coördinatiecentrum Arbeidsomstandigheden en Gezondheid (CEAG) en (2) de stand van zaken met betrekking tot de luchtmetingen door de GGD, waarbij ook de metingen in ter Apel worden meegenomen.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
In kwartaalrapportages wordt de Kamer geïnformeerd over de stand van zaken van de onderwerpen op het gebied van chroom. Hierbij doet de Minister aan verwachtingenmanagement voor lopende onderzoeken en/of maatregelen.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister zal de Kamer in september 2015 informeren over de stand van zaken met betrekking tot (de implementatie van) het communicatieplan van de paritaire commissie (commissie Vreeman).	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister informeert de Kamer later dit jaar over de tekorten aan capaciteit op veiligheidsgebied, naar aanleiding van de evaluaties van de reorganisaties.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De Minister blijft de capaciteit van de DC BMW monitoren en komt hier later dit jaar op terug.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling
De uitkomst van het onderzoek van de vakbonden naar de super-RHIBS wordt opgenomen in het volgende jaarverslag.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	In behandeling
De Minister zal, in samenwerking met de verantwoordelijke partijen, meer inzicht verkrijgen in de exacte cijfers van (illegale) immigratie en het resultaat daarvan opnemen in de volgende jaarrapportage.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	In behandeling
De Minister geeft in het volgende jaarverslag de stand van zaken met betrekking tot de inzet van UAV's (drones) weer.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	In behandeling
De Minister komt in het verslag van de Navo-Ministeriele terug op haar gesprek met de Franse Minister Le Drian en de afspraken die zijn gemaakt over samenwerking in het Caribisch gebied.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	Afgedaan, Brief Verslag van de bijeenkomst van de Navo-Ministers van Defensie op 24-25 juni te Brussel. 1 juli 2015, 28 676, nr. 226
De Minister gaat in het volgende jaarverslag in op de (effecten van) eventuele prijsbijstellingen.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling
De Minister zendt het rapport over het op orde brengen van de verwervingsketen in het najaar van 2015 aan de Kamer.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling
De Minister geeft in de volgende begroting een overzicht van de geraamde budgetten en de realisatie daarvan (investeringen).	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister geeft bij de komende begroting in een aparte brief aan wanneer knelpunten bij de materiële gereedstelling te verwachten zijn, wat ervoor nodig is om deze op te lossen en wat de doorwerking daarvan is op de materiële gereedheid.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling
De Minister neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling
De Minister zal n.a.v. de Navo defensieMinisteriële verslag doen van wat zij aan aanvullende informatie heeft verkregen over de berichten over de Amerikaanse plannen om materieel bij de Oostenrijkse bondgenoten op te slaan.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan, Brief Verslag van de bijeenkomst van de Navo-Ministers van Defensie op 24-25 juni te Brussel. 1 juli 2015, 28 676, nr. 226
De Minister informeert de Kamer over de kosten voor deelname aan test bed VJTF voor het einde van dit jaar.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
De Minister informeert de Kamer over de inzichten die zijn opgedaan naar aanleiding van de oefeningen met de test bed VJTF die op dit moment gaande zijn in Polen wanneer zij zich hiervan een beeld heeft gevormd.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
De Kamer ontvangt binnenkort een brief over eventuele aanpassing van de missie *Resolute Support* (aanpassing overgang fase 1 naar fase 2).	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan, Brief Nederlandse bijdrage *Resolute support* Afghanistan, 19 juni 2015, 29 521, nr. P
De Minister zegt uitbreiding toe van de jaarlijkse brief over de Nederlandse bijdrage aan snelle reactiemachten. Te ontvangen voor het kerstreces.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
De Minister komt bij de eerstvolgende brief over de EU Defensieraad terug op de inhoud van de overeenkomst tussen de EDA en Oekraïne (en de gevolgen hiervan voor de capaciteit van EDA) waarover is bericht.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
De Minister zal in het contact met haar Turkse ambtgenoot de berichten ter sprake brengen dat via Turkije steun wordt verleend aan IS, zoals ook in de ambtelijke contacten gebeurt. Een eventuele ontmoeting (op dit moment niets voorzien) zal pas in het najaar van 2015 zijn.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
In de eerstvolgende rapportage over internationale samenwerking gaat de Minister nader in op de samenwerking met de Duitsers, in het bijzonder op het gebied van de Patriots/Meads.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
Kamer wordt geïnformereerd als de Minister het voornemen heeft om alsnog over te gaan tot de verkoop van een of meer pantserhouwitsers.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer wordt in een volgende voortgangsrapportage Verwerving F-35 nader geïnformeerd zodra er iets te melden is over nadere plannen met betrekking tot capaciteitsbehoefte F-35 voor opleiding en inzetbaarheid, binnen de financiële kaders.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
Kamer ontvangt naar alle waarschijnlijkheid eind 2015 de DMP-A brief voor vervanging onderzeeboten en het streven is om uiteindelijk in 2018 de D-brief aan de Kamer te zenden.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
In de volgende brief over patiëntenvervoer Friese Waddeneilanden zal de Minister ook in gaan op de stand van zaken aangaande de Search and Rescue-taken.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
Bij het Materieelprojectenoverzicht bij de begroting 2016 komt de Minister terug op de stand van zaken met de MQ-9 Reaper.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
Rond Prinsjesdag ontvangt de Kamer een nadere brief over Defence agreement.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	In behandeling
De Kamer zal twee keer per jaar worden geïnformeerd over IT en ERP. D eerste rapportage komt in september. De rapportage bevat, als verfijning van het *high level ontwerp*, de concrete plannen in termen van product, tijd en geld voor de komende 1–2 jaar. Voorts bevat de rapportage plannen voor latere jaren op hoofdlijnen.	AO IV ICT en ERP, 23 juni 2015, 31 125, nr. 60	Afgedaan, Brief Opzet rapportage over informatietechnologie (IT) en ERP, 28 augustus 2015, 31 125, nr. 61.
De Minister zendt het rapportagemodel begin augustus 2015 aan de Kamer.	AO IV ICT en ERP, 23 juni 2015, 31 125, nr. 60	Afgedaan, Brief Opzet rapportage over informatietechnologie (IT) en ERP, 28 augustus 2015, 31 125, nr. 61.
Naar aanleiding van het rapport van Gartner geeft de Minister een reactie op de financiële consequenties, zoals verwoord op pagina's 23 en 29 van het rapport.	AO IV ICT en ERP, 23 juni 2015, 31 125, nr. 60	In behandeling
De Minister zal in de volgende Veterannennota op grond van uitgevoerd onderzoek ingaan op de maatregelen die zij neemt om de respons op de nazorgvragenlijsten te vergroten, inclusief de monitor nazorgtraject en een meer individuele benadering. De conclusies en resultaten van het onderzoek worden in de nota vermeld waarbij eventuele alternatieven voor het verplichtstellen van het invullen van de vragenlijst worden beschreven.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Eind 2015 stuurt de Minister de Kamer een brief met de stand van zaken over het PTSS-protocol en een overzicht van afgehandelde en openstaande bezwaarschriften en beroepszaken BNMO. In deze brief wordt ook opgenomen of er eventueel maatwerk wordt geleverd in bepaalde gevallen en wat de stand van zaken is omtrent de motie Teeven/Eijsink (aanwezige richtinggevende jurisprudentie volgen om de afwikkeling van schadeclaims sneller te laten verlopen). Tevens wordt de Kamer in deze brief geïnformeerd over de duur tussen het intakegesprek en de start van een behandeling in de GGZ. Deze termijn wordt vergeleken met de hiervoor vastgestelde norm en bij afwijking hiervan wordt gemeld welke actie hierop wordt ondernomen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
De Minister meldt in de volgende Veteranennota de stand van zaken met betrekking tot alle materiële voorzieningen (Inkomensvoorziening, Ereschuldregeling, Regeling volledige schadevergoeding, Kaderwet militaire pensioenen). Tevens wordt in de nota het verschil duidelijk gemaakt tussen bezwaarschriften BNMO/PTSS en aanvullend ingediende claims ten aanzien van de zorgplicht van Defensie.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
De Minister geeft in de volgende Veteranennota een reactie (appreciatie) op de adviezen van de Veteranenombudsman.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
Vanaf volgend jaar wordt in elke Veteranennota een apart hoofdstuk over de ISAF-veteranen opgenomen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
De Minister stuurt de Kamer voorafgaand aan de komende begrotingsbehandeling en na consultatie van betrokken partijen per brief een outline van de beleidsdoorlichting/evaluatie van het Veteranenbesluit.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
De Minister stuurt de Kamer voor het eind van 2015 per brief een overzicht van de samenwerking tussen Defensie en Justitie inzake de nazorg aan militairen en politiemensen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling
Er zal nog een kabinetsreactie volgen op het rapport van de AIV. Dat zal met een versnelde termijn zijn. De Minister zal laten weten hoeveel sneller dan de gebruikelijke drie maanden er zal worden gereageerd.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	In behandeling
De Minister zal in de volgende brief over de RBZ een korte passage opnemen op het rapport van Clingendael.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	In behandeling
De Minister geeft in de bijlage bij de volgende brief over de RBZ een overzicht met defensiesamenwerkingsverbanden tussen de lidstaten.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Als er stukken van de Hoge Vertegenwoordiger komen, dan zit er ook een appreciatie van het kabinet bij.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	In behandeling
De toezegging van 11 maart jl. (AO personeel) ten aanzien van duidelijkheid over wel of niet outsourcen Paresto staat nog steeds. Zo spoedig mogelijk ontvangt de Kamer daarover een brief	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
De Kamer ontvangt t.z.t. een brief als uiterlijk 1 oktober 2015 met de bonden een oplossing is gevonden voor het AOW-gat.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan, Brief afspraken AOW-gat, 10 juli 2015, 34 000-X, nr. 107
In de volgende P-rapportage ontvangt de Kamer ook informatie over de voortgang naar aanleiding van het rapport van de Onderzoeksraad Integriteit Overheid over vliegveiligheid, inclusief wel/geen disciplinaire maatregelen.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
In de volgende P-rapportage wordt inzicht gegeven in de stand van zaken met de tekorten per personeelscategorie.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
In de eerder toegezegde evaluatie van het reservistenbeleid wordt ook in gegaan op de optie om een reservistengeneraal aan te stellen.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
Kamer ontvangt deze week een brief over de gevolgen van de recente uitspraken van de Raad van State van 3 juni jl over de verklaring van geen bezwaar. In die brief wordt ook in gegaan op de specifieke vragen van het lid Eijsink.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan, Brief Uitspraken Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State van 3 juni 2015 over Verklaring van Geen Bezwaar, 19 augustus 2015, 34 000-X, nr. 109
Bij de begrotingsbehandeling komt de Minister terug op de vragen over de tooth to tail.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
In de P-rapportage komt de Minister terug op de best practices ten aanzien van genderbeleid.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling

4.11. Lijst van afkortingen

AAS	Amsterdam Airport Schiphol
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
AC	Aanmeldcentrum
ACOTA	African Contingency Operations Training and Assistance
AE	Aanhoudingseenheid
AEHF	Advanced Extreme High Frequency
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMBV	Alkmaar-klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
AMDTF	Air Missile Defence Taskforce
AMISOM	African Union Mission Somalia
AO	Algemeen Overleg
AOCS	Air Operations Control Station
AOM	Allied Operations and Missions
AR	Algemene Rekenkamer
ASE	Aircraft Survivability Equipment
ASSM	Anti Surface Ship Missiles
AUP	Afghan Uniformed Police
AVDD	Audio-Visuele Dienst Defensie
AWACS	Airborne Early Warning and Control System
BE	Bijstandseenheid
BES	Bonaire, Sint Eustatius en Saba
BETER	Biologische effecten van traumatische ervaringen, behandeling en herstel
BG	Bedrijfsgroep
(BG)T	(Bedrijfsgroep) Transport
BMS	Battlefield Management System
BPB	Beleids-, Plannings- en Begrotingsprocedure
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
C4ISR	Command & Control, Communications, Computers & Information and Intelligence, Surveillance & Reconnaissance
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CARIB	Caribisch Gebied
CBOPS	Crisisbeheersingsoperaties
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair
CC	Central Command
CDC	Commando DienstenCentra
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CE	Chemische Energie
CG	Cluster Gezondheidszorg
C-IED	Counter Improvised Explosive Devices
CIMIC	Civil-Military Cooperation
CIS	Communicatie- en informatiesysteem
CKMAR	Commando Koninklijke marechaussee
CLAS	Commando landstrijdkrachten
CLSK	Commando luchtstrijdkrachten
CMF	Combined Maritime Forces
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CODEMO	Commissie Defensie Materieelontwikkeling
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie

COMPA-TRIOT	Communication Patriot
CPD	Cluster Personele Diensten
CPD	Comprehensive Peace Agreement
CPT	Close Protection Teams
CRC	Crowd and Riot Control
CTF	Combined Task Force
CUP	Capability Upgrade Programme
CV	Commandovoertuig
CZMCARIB	Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied
CZSK	Commando zeestrijdkrachten
DBB	Defensie Bedrijfsstoffenbedrijf
DBBO	Defensie Bewaking en Beveiligingsorganisatie
DBBS	Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem
DBV	Dienst Beveiliging Vastgoed
DC	DienstenCentrum
DCDI	Dienstencentrum Documentaire Informatievoorziening
DCDV	Dienstencentrum Dienstverlening
DCIOD	Dienstencentrum Internationale Ondersteuning Defensie
DCMO	Datacommunicatie Mobiel Optreden
DDG	Duik- en Demonteer Groep
DEFCERT	Defensiebreed Computer Emergency Response Team
DGI	Defensie Gerelateerde Industrie
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DI	Documentaire Informatie
DIC	Defensie Innovatie Competitie
DIS	Defensie Industrie Strategie
DLBE	District Landelijke en Buitenlandse Eenheden
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DMUNB	Defensie Munitiebedrijf
DNB	De Nederlandsche Bank
DPD	Defensie Personele Diensten
DR&D	Defence Research and Development
DSI	Dienst Speciale Interventies
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVD	Dienst Vastgoed Defensie
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
EATC	European Air Transport Command
EDA	Europees Defensie Agentschap
EGF	Europese Gendarmerie Force
EKMS	Electronic Key Management System
ELI	Economische Zaken, Landbouw en Innovatie
EOD	Explosieven Opruimingsdienst
EOV	Elektronische Oorlogsvoering
EPA	Energie Prestatie Adviezen
ERP	Enterprise Resource Planning
EU	Europese Unie
EUFOR	European Force
EULEX	European Union Rule of Law Mission (Kosovo)
EUPOL	EU Police (Afghanistan)
EUSEC	EU Communications Security and Evaluation Agency
EVC	Erkenning van eerder verworven competenties
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
EZB	Enkel Zijband

FBD	Facilitair Bedrijf Defensie
FBUH	Fysieke Bescherming en Uitrusting Hulpverleners
FDC	Financieel Dienstencentrum
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FMW	Faculteit Militaire Wetenschappen
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FPS	Flexibel Personeelssysteem
FRISC	Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft
Frontex	Frontières extérieures
FS	Facility Services
GET	Green Energy Technologies
GLA	Geweer Lange Afstand
GPM	Geïntegreerde Politietrainingsmissie
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GZ	Gezondheidszorg
HDP	Hoofd Directie Personeel
HDV	Hogere Defensie Vorming
HF	High Frequency
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HQ	Headquarter
HR	Human Resource
HRF(L)	High Readiness Forces (Land)
HRM	Human Resource Management
HV	Helderheid Versterkend
I&M	Infrastructuur en Milieu
ICMS	Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
ID	Identification
IDL	Instituut Defensie Leergangen
IDP	Internaly Displaced Person
IDS	Indringer Detectie Systeem/Intrusion Detection System
IED	Improvised Explosive Device
IFF	Identification Friend or Foe
IG	Innovation Game
IGK	Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht
IGV	Infanterie Gevechtsvoertuig
IOT&E	Initial Operational Test & Evaluation
IPU	Integrated Police Unit
IRF	Immediate Response Force
IRTC	International Recommanded Transit Corridor
ISAF	International Security Assistance Force
ISTAR	Intelligence Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
IV	Informatie Voorziening
IVENT	Informatievoorziening en -Technologie
JCG	Joint CIS Group
JIP	Joint Investment Programs
JISTARC	Joint ISTAR Commando
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
JSF	Joint Strike Fighter
JSS	Joint Support Ship
KFOR	Kosovo Force
KIM	Koninklijk Instituut voor de Marine
KMA	Koninklijke Militaire Academie
KPU	Kleding- en Persoonsgebonden Uitrusting
KWCARIB	Kustwacht voor het Koninkrijk in het Caribisch gebied

KWW	Klein Kaliber Wapens
LC(F)	Luchtverdedigings- en Commando(fregat)
LCW	Logistiek Centrum Woensdrecht
LION	Light Infrared Observation Night Sight
LIVS	Licht Indirect Vurend Systeem
LOKKMAR	Landelijk Opleidings- en Kenniscentrum Kmar
LPD	Landing Platform Dock
LRIP	Low Rate Initial Production
LTD	Leergang Topmanagement Defensie
LZV	Landelijk Zorgsysteem Veteranen
M(-FREGAT)	Multi-purpose(-fregat)
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Air Vehicle
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
MATLOGCO	Materieellogistiek Commando Land
MBMD	Maritime Ballistic Missile Defence
ME	Mobiele eenheid
MECHBRIG	Gemechaniseerde Brigade
MGGZ	Militair Geestelijke Gezondheidszorg
MIA(-V)	Maatschappelijke Innovatie Agenda (Veiligheid)
MILSATCOM	Military Satellite Communications
MIP	Militair Invaliditeitspensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MK	Medische Keuringen
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MLU	Midlife Upgrade
MOD	Militair Oorlogs- of Dienstslachtoffer
MOR	Mortier Opsporingsradar
MOU	Memorandum of Understanding
MPO	Materieel Projecten Overzicht
MTADS	Modernized Target Acquisition and Designation Sight
MTF	Maritime Task Force/Mentoring Task Force
MTV	Mobiel Toezicht Veiligheid
NAR	Noord-Atlantische Raad
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NATRES	Nationale Reserve
NAVFOR	Naval Force
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NBI	Nationale Bijdrage aan ISAF-staven
NCIRC	NATO Computer Incident Response Capability
NCSC	Nationaal Cyber Security Center
NDMC	Nationale Datalink Managementcel
NIC	Nationale Inlichtingen Cel
NIDV	Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid
NIMH	Nederlands Instituut voor de Militaire Historie
NLD	Nederland
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NLTC	Netherlands Liaison Team CENTCOM
NRF	NATO Response Force
NSE	National Support Element
NTM (-A)	NATO Training Mission (- Afghanistan)
NTM-I	NATO Training Mission – Iraq
O&T	Oefeningen & Trainingen
OAD	Operationele Aanpassingen Diemaco
OD	Operationele doelstelling

OG	Operationeel Gereed
OGRV	Object Grondverdediging
OIV	Operationele Informatievoorziening
OOCL	Operationeel Ondersteuningscommando Land
OZD	Onderzeedienst
PA	Palestijnse Autoriteit
PDC	Producten- en Dienstencatalogus
PGM	Precision Guided Munition
PGU	Persoonsgebonden Uitrusting
PI	Prestatie-Indicator
PPS	Publiek-Private Samenwerking
PRISMO	Prospectie in stressgerelateerd militair onderzoek
PRTL	Pantserrupsvoertuig tegen luchtdoelen
PSFD	Production, Sustainment and Follow – on Development
PTG	Police Trainings Group
PTSS	Post-Traumatisch Stress Syndroom
PZH	Pantserhouwitser
QRA	Quick Reaction Alert
R&D	Research and Development
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RC	Regional Command
RDTF	Redeployment Taskforce
RDS	Ready Duty Ship
RGD	Rijksgebouwendienst
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
SAP	Systemen, Applicaties en Producten
SAR	Search and Rescue
SBIR	Small Business Innovation Reseach
SBK	Sociaal Beleidskader
SDD	System Development and Demonstration
SHF	Super High Frequency
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SLA	Service Level Agreements
SNMG	Standing NATO Reaction Force Maritime Group
SPEER	Strategic Process and Enterprise Resource Planning Enabled Reengineering
SSM	Single Service Management
SSO	Shared Service Organisatie
SSR	Security Sector Reform
STARS	Sensor Technology Applied in Reconfigurable Systems for Sustainable Security
SZVK	Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht
TACF	Transportable Air Control Facility
TACTIS	Tactische Indoor Simulation
TFU	Task Force Uruzgan
TITAAN	Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TU	Technische Universiteit
UAS	Unmanned Aerial Systems
UIM	Unit Interventie Mariniers
UMS	Unmannend Maritime Systems
UN	United Nations

UNAMID	United Nations African Union Mission in Darfur
UNMIS	United Nations Mission in Sudan
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNTSO	United Nations Truce and Supervision Organization
USCENT-COM	United States Central Command
VAO	Verslag Algemeen Overleg
VHF	Very High Frequency
VN	Verenigde Naties
VNVR	Verenigde Naties Veiligheidsraad
VOSS	Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem
VPD	Vessel Protection Detachment
VTE	Voltijdsequivalent
WGO	Wetgevingsoverleg
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WVO	Wet Veiligheidsonderzoeken
YPR	Pantserrupsvoertuig, type Y
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
ZVW	Zorgverzekeringswet